ISSN 1300-4158

AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ • YIL:11 • OCAK'2001 • 1.000.000 TL. (KDV DAHİL)

insancıl

2001/01

"Gülden Kale Düştü" Nereye Düştü

Emperyalizm ve Savaşın Yeni Maskesine Karşı

Din Adına Sömürülen Değerler

Sanat Nedir

Lumumba

Bir Toplum-Dilbilimci Aranıyor

Söyleşi: Ömer Naci Soykan İle "Kimlik Kişilik"

Haluk Gerger ile "Geçen yüzyıl... Gelen Yüzyıl"

İÇİNDEKİLER

Cengiz GÜNDOĞDU	"GÜLDEN KALE DÜŞTÜ" NEREYE DÜŞTÜ	1
Muhran MAÇAVARİANİ	SESSİZ ÇAĞRI (ÇEVİRİ ŞİİR)	4
Bilgesu ERENUS	EMPERYALİZM VE SAVAŞIN YENİ MASKESİNE KARŞI (2)	5
Hasan AYDIN	DİN ADINA SÖMÜRÜLEN DEĞERLER	11
Cengiz BEKTAŞ	BABA OĞUL (ŞİİR)	15
Berrin TAŞ	SANAT NEDİR	16
Haçik AMİRYAN	LUMUMBA (ÇEVİRİ ŞİİR)	21
Ali FİL	BİR TOPLUM-DİLBİLİMCİ ARANIYOR	23
Ömer SERDAR	SÖYLE İŞTE (ŞİİR)	25
Adviye AZMAZ	ÖCÜ	26
İsmet ALICI	AŞKA DAİR (ŞİİR)	31
Yeşim ÇELİK	AFŞAR TİMUÇİN ÜZERİNE II	34
Mehmet AKKAYA	BÜYÜRSEN KÜÇÜLÜRSÜN (ŞİİR)	38
	İNSANCIL A MEKTUP	39
Ömer Naci SOYKAN	KİMLİK VE KİŞİLİK	41
Nevzat GÜRMEN	GAUDİ'DEN LANCELOT'A (ŞİİR)	47
Mehmet ESATOĞLU	GROTESK İÇİNDE BOĞULAN WOYZECK	48
Y.Mahmut D. GÖSTEREN	KADINLARIN CİNSEL TACİZE KARŞI MÜCADELESİ İÇİN ÖDÜL	51
Gün ALTAY	BİR BAŞKADIR YAŞAMAK (ŞİİR)	53
Haluk GERGER	GEÇEN YÜZYIL... GELEN YÜZYIL	54
Gazi UZUN	BİZ İKİ GÜNEŞ TUTKUNU (ŞİİR)	57
Nafia İNAN	KÜRTAJ ODASI (ÖYKÜ)	58
Mustafa TABAK	DURAKLAR (ŞİİR)	59
Cengiz GÜNDOĞDU	YILDIZ GÜNCESİ	60

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez

Sahibi
BERRİN TAŞ

Kurum Yazmanı
ŞADİYE GÜLE

Kapak Tasarımı
YUSUF ASLAN

Genel Yayın Yönetmeni
CENGİZ GÜNDOĞDU

Sanat Danışmanı
MEHMET ESATOĞLU

Ofset Hazırlık
DENİZ SARAÇ

Yazı İşleri Sorumlusu
YILMAZ ELMAS

Kapak Resmi
ORAL BOLKAN

Baskı
ILICAK MATBAASI

Adres: Küçükparmakkapı, İpek Sok. Zafer Han No.10 Beyoğlu-İstanbul
Tel./Fax. (0212) 249 80 19 E-mail: insancil@insancil.com
Atölye Adres: İstiklal Cad. Mustafa Katip Çelebi Mah. Tel Sk. No.20/4 Beyoğlu - İstanbul

SAYI: 123 **ABONE KOŞULLARI** **ISSN 1300-4158**

Yurtiçi yıllık abone bedeli: 12.000.000 TL.
Yurtiçi ödemeler için
T.İş Bankası Cağaloğlu-İstanbul Hesap No. 1095 437905
Posta Çeki: 666043

Yurtdışı yıllık abone bedeli: 225 DM. ya da 125 $
Yurtdışı ödemeler için
T.İş Bankası Atakôy-İstanbul 1137 30100317 9305 (Mark Hesabı)

Ödemeler Berrin TAŞ adına yapılacaktır.

"GÜLDEN KALE DÜŞTÜ" NEREYE DÜŞTÜ

Cengiz GÜNDOĞDU

Omurgasız Bir Kitap

Böylesi bir tatsızlığın başıma gelebileceğini hiç düşünmemiştim. Yıllardır roman okurum. Üstelik roman okumak bir anlamda benim işim. Okuduğum romanları beğenirim, ya da beğenmem. Bir romanı, niye beğendiğimi, niye beğenmediğimi bilirim. Gerekirse görüşlerimi yazarım. Bu romanları tartışırım.

Peki, n'oldu, başıma gelen tatsızlık ne. Tatsızlık şu. Roman olduğu söylenen bir kitap okudum. Hiç beğenmedim. Ama bu kitabı neden beğenmediğimi nasıl anlatabilirim derken, kuşkuya düştüm. Değerlendirmeye, nerden, nasıl başlasam dedim. Bir iki deneme yaptım, olmadı, beğenmedim. Ciddi bir rahatsızlık duydum bundan.

Düşünebiliyor musunuz, roman denilen bir kitabı okuyorum, beğenmiyorum, neden beğenmediğimi anlatamıyorum.

Neden, bu kitabı değerlendirmeye bir yerden başlayamıyordum. Önce bunu bulmalıyım dedim. Bunun üstüne kitabı, dişimi sıka sıka bir kez daha okudum. İkinci okuyuşta sorunu çözdüm. Ben, hep yazardan başlamak istiyordum değerlendirmeye. Şöyle, yazar, roman denen kitabının bölüm başlıklarındaki alıntılarla bize çok bilgili olduğunu gösteriyor. Dahası, klasik müzik bile biliyor yazar.

Yazar, ne kadar bilgili olduğunu göstermek için bu kitabı yazmış sanki. Ama bu bilgi, roman denen kitabın orasında burasında duran, durağan bir bilgi. O kadar... Peki burdan nereye gidebiliriz. Bir yere gidemeyiz derken sorunu çözdüm. Yazarın "bilgi"sinin gösteride kalması, işlevsizleşmesi, bilgiden ötürü değil.

Ya, neden ötürü. Kitabın omurgasızlığından. Bu kitap, neresine dokunursan dokun, hemencecik biçim değiştiren garip bir nesneye dönüşüyor. Sen "Kitap şu" dedikte, hemen "şu" olmaktan çıkıp "bu" oluyor.

Peki, bu nasıl olabiliyor. Dille. Yazarın kaygan bir dili var. Bu kayganlık açıcı değil, örtücü. Bulanık bir kayganlık. Bu, kesinlikle bir yöntem. Ama bilinçli... bilerek kullanılmış bir yöntem değil. Yazar dil-dünya ilişkisini böyle öğrenmiş. Dil, saklamalı, doğruları örtmeli.

Örtücü dile örnek veriyorum. "Bugün dört terörist ölü ele geçirildi... Vicdansız alet, işçinin elini kopardı... Trafik canavarı beş can aldı... İlahi adalet... depremde yirmibin kişi öldü." Her gün şurda burda kullanılan bu cümleler, örtücü, doğruyu saklayıcı dilin kullanımıdır.

Yazar, roman denilen kitabında böylesi örtücü bir dil kullanmış.

Örtücü dilin etkisiyle durmadan biçim değiştiren bu omurgasız kitabın adını söylüyorum. *Gülden Kale Düştü.*(1) Yazarı Ahmet Karcılılar.

Herkesin Okuma Yazma Öğrenmesi Gerekli mi

Roman olduğu söylenen bu kitabın arka kapağında, *"aşk, cinsellik, sadakat ve ihanetin değişen anlamları sorgulanıyor."* deniyor.

Şimdi, kitabı değerlendirmeye burdan başlıyorum, bir yandan da gülüyorum. Şundan. Hüseyin Rahmi'nin *İki Hödüğün Seyahati* adlı öyküsünü anımsıyorum. İki hödük tavla oynarken, sayılar tam aklımda değil, sözgelimi, üç artı beşin kaç olduğunu tartışırlar. İkisi de sekiz demez. İkisi de yanlış söyler, söz gelimi, biri onsekiz der, biri yirmisekiz der, yanlışı tartışıp, kavga ederler. Şimdi bu duruma düşmek istemiyorum. En başta net, açık bir biçimde şunu söylüyorum. Kitapta, aşk, cinsellik, sadakat, ihanet var. Ama bütün bunlar birer konu olarak var. İzlek olarak yok.

Bu, *konu*yla *izlek* bizde hep karıştırılan iki önemli kavramdır. Konu aşk olabilir, cinsellik olabilir, savaş, ihanet olabilir. Bu, bir anlamda eserin konusu hiç önemli değildir. Eseri, estetik nesne düzeyine yükselten konu değil, izlektir. İzlek, konunun felsefi temeli, felsefi açılımıdır. Okur, izlekle, yazarın, aşkı, cinselliği, ihaneti nasıl yorumladığını görür. Bu yorum, o güne kadar gelen yorumlardan çok farklıdır... çok farklı olmalıdır. Bir insanın roman yazmasının temel nedeni de budur. Yazar, o güne kadar insani izlekleri eliyle iter, bu izlekleri yeniler. Böyle bir ağırlığı göze alamıyorsa, biri, oturup niye roman yazar. İşte Karcılılar'ın roman diye nitelendirilen *Gülden Kale Düştü* adlı kitabı izleksiz. Ne anlamı var bunun. Hiçbir anlamı yok. Peki, niye yazıl-

mış roman denilen bu kitap. Okuma yazma öğrenmiş *birisi, "Bunca yıl okula gittik. Okuma yazma öğrendik. Dur, ben de bir roman yazayım"* demiş.

Şimdi şunu söylemem gerekiyor. Yavaş yavaş şöyle düşünmeye başladım. Herkese okuma yazma öğretmek zorunda mıyız. Herkes için ilkokullar, liseler, üniversiteler açılmalı mı.

"Eğitim seferberliği"nin sonucu ortada. Onca harcamadan sonra okumayan, düşünmeyen milyonlarca insan. Bırakın, roman, şu bu okumayı, günlük hayatıyla ilgili dirimsel sorunlarda bile okumayan milyonlar... Taşıtlardaki "Cep Telefonu kullanılmaz" uyarısını, aldığı buzdolabının, sobanın kullanma belgesini okumayan binlerce, binlerce insan.

Sağda solda rastladığım kimi duyurulardan örnekler, *"Burda bekleme yapılmaz", "21. asrın yeni yüzyılında", "Buraya çöp dökmek belediye tarafından yasaktır".*

Bu "eğitim seferberliği" üstünde ciddiyetle düşünmeliyiz. "Eğitim seferberliği... devam edecekse bu seferberliğin felsefesini yeniden belirlemeliyiz. Yoksa doğru dürüst rapor yazamayan hekimler, dava dilekçesi yazamayan avukatlar, iki satırı yanyana getiremeyen öğretmenler... daha sonra işte Ahmet Karcılılar çıkar. Okuma yazmanın felsefesi iyi belirlenseydi, söz gelimi Ahmet Karcılılar bu kitabı yazmazdı. Çünkü okuma yazma bilme, dünyayı algılama, gerçekliği sağlıklı değerlendirme için kesinlikle yeterli değildir. Dahası zararlıdır bile.

Burda *İkinci Öğretmen* diye anılan *Farabi*'yi anımsamak gerekiyor. *Farabi* akıl yetisini, *Edilgin Akıl, Edimsel Akıl, Kazanılmış Akıl* diye üçe ayırır. *Kazanılmış Akıl*, soyutlamanın yapılabildiği en üst bölümdür. Okuma yazma, insanı, *Edilgin* ya da *Edinilmiş Akılda* bırakıyorsa, bu son derece zararlıdır. Türkiye'de en basit sorunların bile çözülemeyişinin nedeni büyük çoğunluğun *Edilgin* ya da *Edimsel Akılda* takılı kalmasıdır.

Şimdi Gülden Kale Düştü adlı, roman denilen kitaba dönüyorum. Bu kitap, nasıl bir dünyada, nasıl bir Türkiye'de yazılıyor. Okuma yazma öğrendiği için Ahmet Karcılılar'ın önce bunu bilmesi değil, kavraması gerekiyor.

Fanilaya Düşmüş Kıl

Türkiye, 12 Eylül faşizminin pekiştirdiği Yeni Dünya Düzeni denilen bir süreci yaşıyor. Bütün insanı değerlerin içlemi boşaltılıyor, Yeni Dünya Düzeninin ideologları, köhnemiş içlemlerle insani çökerten bir yapı oluşturuyor.

Örnek veriyorum. *"Hak verilmez, alınır... Özgürlük verilmez alınır"* özdeyişleri devrimcilerindi. Meydanlar bu özdeyişlerle inlerdi bir zamanlar. Şimdi bu özdeyişler meta satışlarının reklamlarında kullanıyor. Geçenlerde bir gazetenin magazin ekinde okudum. Yarıçıplak görünümlü bir manken *"Ben solcuyum"* diyor. Yirmiyıl önce bu mankenin aklına solculuk gelseydi, dili tutulur, dudağı uçuklardı.

Kimi metalar özgürlükle özdeşleştiriliyor. O metayı kullandıkta özgür oluyorsunuz deniyor.

Ya platonik aşka ne demeli. Düşümüzde yarattığımız bir insana aşık olur, bu düşsel aşk için yataklara düşerdik.

Bir zamanlar, insanı yataklara düşüren platonik aşk, otomobil reklamı için özdeyiş olmuş.

İnsan, insana değil, metaya platonik aşk duyuyor. Burda en çok Platon'a üzülüyorum. Platon'un özene bezene kurduğu idealar kuramı, kapitalizm elinde otomobil reklamı için kullanılıyor.

İhanete geldikte... Eskiden neydi o ihanetler... vurgun yemişe dönerdi İnsan. İnsanı, zavallı bir derkeye düşürdüler. Zavallı insan, hain bile olamıyor. Bu İnsanın ihaneti, fanilaya, rastlantıyla düşmüş bir kıla benziyor. Biraz kaşınıyorsun, kılı çekip aldıkta sorun bitiyor.

Cinsellikten hiç söz etmiyorum. İnsanın aşkla güzelleştirdiği bu ilişki, okuduklarımdan, duyduklarımdan sonra bende tiksinti yarattı.

Sadakata geldikte... Hiç ummazdım, hiç beklemezdim, insanların sadakatten ötürü suçlanacakları bir dönemin geleceğini. Sadakatın adı, sekterlik oldu şimdi.

Şunu söylemek gerekiyor. İnsan, Yeni Dünya Düzeninin baskısıyla, insanlığını, insanın başarılarını unuttu. Sokrates, Konfüçyüs, Spartaküs, Paris Komünü, Beethoven, Brecht, Neruda, Yakup Kadri... bunların hiçbiri yok. İnsan, milyonlarca yıl süren mücadelelerden sonra, insanı, biraz daha insanlaştıran değerler yaratmadı sanki.

İnsan, dünsüz, bugünsüz, geleceksiz bırakıldı. Şimdi biz bu insanın, ihanet bile edemeyen bu insanın romanını yazmayacak mıyız. Bu insanın romanı yazılacak. Yazılmalı. Peki ama nasıl. İşte sorun burda. Ahmet Karcılılar, kitabının arka kapağında sözü edilen izlekleri gerçekten sorgulasaydı, "Peki ama nasıl"a yanıt vermiş olurdu. Ama Ahmet Karcılılar, hiçbir izleği sorgulamadan, izleksiz bir kitapta dünsüz, bugünsüz, geleceksiz kişileri konu ediniyor. Üstelik bu kişiler toplumsal değil. Daha ötesi bu kişileri mutlaklaştırıyor.

Bunun için Ahmet Karcılılar'a kızmıyorum. Yalnızca okuma yazma bilen birinin kavrayışı bu kadardır. Türkiye'de istenen de bu. Dünü unutan, geleceksiz yaşayan, insanı sorun etmeyen okur yazarlar.

Ekmek, Ekmek mi

İnsancıl Atölyesi'nde *Felsefe Seminerleri*'ne katılanlara şunu anımsatıyorum. Önünüze konan bir dilim ekmeğe, ekmek diye bakmayın. Bir dilim ekmeğin arkasında milyonlarca yılın, milyonlarca insanın emeği var. O bir dilim ekmek, kimbilir nice yanılgılardan sonra ekmek olabildi.

Her nesnede insanın emeğini görün.

Yeni Dünya Düzeni, insanın insanla ilişkisini kopardı. İnsanın insanla ilişkisi koparıldıkta, insanın emekle, emek ürünleriyle ilişkisi kopartılır.

Bu, insanın çökertilmesidir. İnsan, bugün bu durumdadır. *Gülden Kale Düştü*, işte bu çöküşün estetiğini yapıyor.

Peki, nasıl oluyor bu. Ahmet Karcılılar bu çöküşü nasıl oluyor da göremiyor. Göremez. Egemen ideoloji göstermez. Tarihte bunun birçok örneği var.

Örnek bir. Marks, islam dini için şöyle der, *"Arabistan çöllerinde inanılmaz bir yokluk, yoksulluk vardı. Müslümanlık bir isyan bayrağı olarak doğdu. Murabaha sermayesi her yere, her şeye hakimdi. Tefeciler, ülke insanını soyup soğana çeviriyordu. Ama fakirin fukarının ideolojisi yoktu."* (2)

İslam, yoksulun ideolojisi oldu, egemen ideolojiye karşı. Bedevi, o zaman gördü. İslam peygamberi, bedeviye bir ideoloji veriyor. *"Komşusu açken, tok yatan benden değildir"* diyor.

İkinci örnek, M.Ö. 5. yüzyılda Hindistan'da kast sistemi egemen. Kimse bu durumun değişebileceğini düşünemiyor bile. İşte bu tarihte Hindistan'da Buda egemen ideolojiye karşı çıkıyor. İnsanların eşitliğini savunuyor. Buda için şöyle bir not düşüyorum *"Buddha, nitelikçe değişik bir tarihsel sahnede ortaya çıkmış olmasına karşın bir başka büyük reformcuya daha yakın bir benzerlik gösterir. Bu, Robert Owen'dir. Çünkü Robert Owen da kendi samghalarını, komünist kolonileri, Buddha gibi sınıflı bir toplumun bağrında kurmuştu."* (3)

Budizm daha sonra devletleşiyor. Devletleştikte eşitlikçi toplum görüşü sıfırlanıyor.

Müslümanlığa geldikte... Müslümanlık, yoksul halkın felsefesi oluyor Marks'a göre. Şaşırtıcı bir benzeyişi söylemem gerekiyor. Marks'tan çok önce Farabi söylüyor bunu. Din, halkın felsefesidir diyor. Daha sonra bu felsefe devletleşiyor. Devletleştikçe *"Komşusu açken tok yatan benden değildir"* unutuluyor.

Burdan Ahmet Karcılılar'a geldikte... Buda döneminde yaşasaydı, kast sistemine karşı çıkamazdı. İslam peygamberinin döneminde yaşasaydı, faizciye karşı çıkamazdı.

Baskın ideolojinin etkisiyle göremiyor Ahmet Karcılılar. Böylesi yazarlar vardır tarihte. A. Daudet işçi sınıfını, Paris Komününü göremedi. İşçi sınıfını çirkinsedi, Komünle alay etti.

Ahmet Karcılılar, çevresinde gözlemlediği bir iki insandan yola çıkmış. Değersizlikte yuvarlanan bir iki insanı bize göstermeye çalışıyor, "işte insan bu" diyor.

Bir kez, kitap, daha ilk sayfalarda romandan kopuyor. Kopuyor, çünkü kişiler Ahmet Karcılılar'ın kuklası. Hiçbiri yaşamıyor. Bundan ötürü bir roman gerçekliği oluşmuyor.

İnsani bir çözümleme yok kitapta. Bir takım olaylar anlatılıyor, bir takım kişiler konuşuyor.

"Gülden Kale Düştü" Nereye Düştü

Ahmet Kırcılılar'ın dili üstüne bir örnek vermek istiyorum. Romanı üstüne bir açıklaması var, ordan örnek vereceğim. Ama burda iki örnek var. Biri açıklamayla ilgili. Şöyle deniyor. *"Ahmet Karcılılar, önce son romanı ile ilgili anlamsız bir tartışmanın içine düştü, sonra da ilk romanı ile. Karcılılar her iki romanı ile ilgili tartışmalara bir açıklama getiriyor aşağıdaki açıklamasıyla."* (4)

İki cümlelik bu notu kim yazdı bilmiyorum. Önce bu iki cümle üstünde durmak istiyorum. Ahmet Karcılılar'ın son romanı olduğunu öğreniyoruz ilkin. Ahmet Karcılılar, demek bundan sonra roman yazmayacak. Bu, beni gülümsetmiyor. Ama *"iki romanı ile ilgili tartışmalara bir açıklama getiriyor aşağıdaki açıklamasıyla"* dendikte gülüyorum. Böylece açıklamayla açıklama getirildiğini öğreniyorum.

Bu iki cümleden sonra bile herkese okuma yazma öğretilmesinden yana mısınız.

Şimdi Ahmet Karcılılar'ın açıklama getiren açıklamasından bir bölüm *"Gülden Kale Düştü üstüne tartışmalarınzemin değiştirip sanatsal yaratmanın esinleme, alıntılama, çalma boyutuna ulaşması üzerine; şimdiye dek yazdıklarım hakkında söylediklerimin, zannımca tıpkı yazdıklarım gibi buğulu bir aynadan görünenlerden öte bir şey olmaması, hatta bu kitapla ilgili 'başkasından alıntı' iddiasını içeren önceki tartışma nedeniyle, reddetmek dışında nerdeyse hiç konuşmamam ve kitabın verdikleri dışında ipucu vermemem yüzünden (pek tercih edilen bir yöntem değil; genelin tavrı arka kapakta bütün becerileri sıralamak, TÜYAP'ta tanıtım yapıp eğer varsa kitabın bütün sırlarını vermek, söyleşi ve röportajlarda okurun üretebileceği bütün yorumları gözardı edip açımlanabiliyorsa kitabı açımlamaktır ve eleştiri kitaptan çıkarılanlardan çok yazarın kitabı hakkında söyledikleri üstüne yapılır) yazılanların ve yorumların kitabın neresine denk düştüğü hakkında yorumlama hakkımın olduğuna inandığımdan, sürgit bitmeyecek gibi görünen bu sığlıkta biraz derinlik için, hiç istemediğim halde genelin tavrına uyup kitabım hakkında yazmak istedim."* (5)

Geçmiş olsun.

Şimdi şunu söylemek gerekiyor. Sanatta Star Sistemi, kurulu düzenin estetiğini yapan sanat ürünlerine, talep yaratma yöntemidir. Nasıl, metada olmayan değerler, o değerler varmışcasına piyasaya sürülürse, bir eserde olmayan değerler varmışcasına piyasaya sürülür. Eser, şeyleştirilir. Bu şeyleştirme yine de edebi kavramlarla yapılırdı. Sözgelimi, "Başyapıt" denirdi, "Bir solukta okudum" denirdi, "Başucu kitabı" denirdi, "Edebiyatımızın önde geleni" denirdi.

Edebi kavramlarla şeyleştirme okuru etkilemiyor anlaşılan. Starlaşma için yeni yöntemler uygulanıyor. Sabık karı kocaların kavgaları, gazetelere, öğrendiğime göre televizyonlara kadar yansıtılıyor.

Tabii bu beni son derece sevindiriyor. Bakalım, yazarlarımız starlaşmak için bundan böyle hangi yöntemleri uygulayacak. Merakla bekliyorum.

Peki, neden seviniyorum starlaşma yöntemlerine. Bir insanın yaşarken haklı çıkması çok zordur. Star sistemi tezim hergün doğrulanıyor. Ona seviniyorum.

Şimdi bitiriyorum. "Gülden Kale Düştü", acaba anlamsız bir tartışmanın içine mi düştü. Hayır. "Gülden Kale Düştü" insansızlığa düştü. Ne tür bir tartışma yöntemi uygulanırsa uygulansın, insansız bu roman, insana el uzatmayacak. "Gülden Kale Düştü" insansızlıkta kalacak.

1. Ahmet Karcılılar, *Gülden Kale Düştü*, Doğan Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 2000.

2. Cengiz Özakıncı, *İslam'da Bilimin Yükselişi ve Çöküşü*, Otopsi Yayınevi, İstanbul, 2000.

3. *Budizm ve Felsefe*. Çev. Sibel Özbudun, Toplumsal Dönüşüm, İstanbul, 1998.

4. Cumhuriyet Kitap, 23/11/2000

5. A.g.e.

Kültür Dostları Derneği

OKUMA TİYATROSU

Metin İlkin'in

İlk Kahraman

PROMETE

adlı eserinin provaları başladı.

Yöneten/ Cengiz Gündoğdu

Muhran Maçavarlani
SESSİZ ÇAĞRI

Buzağıyı otlatıyor
Küçük çocuk;
Sessizce çağırıyorum:
-Muhran!
Duyuyor.
Her yanda
Gezdiriyor gözlerini;
Çevrede
Hiç kimse görünmüyor.
-Hayal gördüm!
Diyor.
Saklnleşiyor...
Yeniden çağırıyorum:
-Muhran!
Gözlerini
Çevresinde yine
Gezdiriyor;
Çevresinde
Yine kimse yok
Ve...
Sesin geldiği yöne
Koşmaya başlıyor...
Koşuyor...
Koştukça büyüyor çocuk...
Yakınlaşıyor...
Koşuyor...
Sakalları çıkıyor...
Bedeni büyüyor...
Gittikçe yakınlaşıyor...
Kar yağıyor...
Hâlâ koşuyor...
Yağmur yağıyor...
Koşuyor hâlâ...
Ve büyüyor
Daha çok, daha çok büyüyor
Büyüdükçe yakınlaşıyor.
Günler geçiyor.
Aylar geçiyor.
Hızla geçiyor yıllar
(Yalnızca on beş dakikada,
Yalnızca on beş dakikada,
Yirmi yıl geçiyor)
İşte
Daha da yakınlaşıyor...
İşte, çok yakınımda....
Ve...
Sanki uykudan uyanıyorum,
Benden başka,
Kimse yok.

Gürcüceden Çeviren: **Fahrettin Çiloğlu**

Muhran Maçavarlani (d.1929), çağdaş Gürcü şiirinin önde gelen adlarından biri. Türkçeye çevrilmiş bazı şiirleri daha önce *İnsancıl* dergisinde, *Sıcak Hüzün*'de (1998, Sinatle Yayınları) ve *Şiir Atlası*'nda (1994-2000, 7 Cilt, Kavram Yayınları) yayımlanmıştır.

EMPERYALİZM VE SAVAŞIN YENİ MASKESİNE KARŞI - 2

Bilgesu ERENUS

Ekim 2000 tarihinde, ilginç bir rastlantıyla Atina'da, WPI, *Uluslararası Kadın Yazarları*'nın beşinci kongresine katıldım. İlginç bir rastlantıyla diyorum, çünkü haberli olan meslektaşlarım mutlaka vardır ama, ben 15 yıldır süregelen bu kuruluştan habersizdim. Kongre, beni, bilemedikleri bir Balkan ülkesi diliyle ellerine geçen, *Kırmızı Karaağaç* adlı oyunumdan dolayı tanımıştı. Virginia Woolf'u anlatan oyunum ilgilerini çekmişti, davet nedenim buydu ama, ben oyunumun böylesi bir çevirisi olduğunu bile bilmiyordum, onlardan öğrendim.

Hiçbir dini kitabın tasvir edemeyeceği kapitalist ilişkiler cehenneminde, paylaşımcı değerlerinizden ödün vermeyen biriyseniz, bir yanınız ister istemez kendinize has bir mistisizme kayıyor. Ben, şu an, WPI'nin beşinci kongresine, F tipi yaşama karşı ölüm oruçlarına duran insanlarımıza, evrensel bir destek sağlayabilmek için çağrıldığımı düşünüyorum. Yazımın sonlarına doğru değineceğim bu bağlantıyı belki sizler de inandırıcı bulabilirsiniz.

Önce, *Dünya Kadın Oyun Yazarları*'yla Atina ve Delhi'de otuz yılı aşan meslek hayatımın bana bağışladığı en güzel on günü yaşadığımı söylemeliyim. Beni ya da benim türümde yazarları bulup içlerine almaları doğaldı, çünkü, WPI'nin, tüzüğündeki, beraberliklerine hayat veren kapsamlı amaç maddesi şöyleydi: *Uluslararası Kadın Oyun Yazarları Kuruluşu*, bütün dünyadaki kadın oyun yazarlarının çalışmalarına ek olarak, onları işlerinde geliştirmek, ilerletmek, cesaretlendirmek, çalışmalarının gelişmesine yardım etmek, çalışmalarına evrensel tanıtım sağlamaktır. Her yaşta, her ırkta, her türden din, akım ve bağlantı ilişkilerinde, her tür cinsel tercihte, her bedensel özre sahip ve her sınıftan kadın yazarlar, *Dünya Kadın Oyun Yazarları Kuruluşu* içindedir, WPI denince, bunları anlıyoruz.

Kongrenin ilk günü, otobüslerle, Atina üniversitesi, Panepistimioupoli Zographou'daki, Felsefe Okulu'na ve İngiliz Filolojisi'ne ulaşıldı. Kadınların yüzlerine bakıyorum, tümünde çocuksu bir yüz var. Sonradan bana hep kırmızı başlıklı kız masalını anımsatacak Amerikalı Dona, dün geceki yemekte, ne kadar ilginç suratlar, demişti. Ben de çocuk, diye vurguladım.

Büyük bir anfide, Amerikalı işçi sınıfı yazarı Başkan Lynn Hayes, *"Herkes kalkıp kendini ve ülkesini tanıtsın"* diyerek, ilginç bir oyun başlattı. En kalabalık grup Avusturalyalılar. Tam otuzdört kişiler. Sayıları, acaba Avusturalyalı kadınların çoğu meslek olarak oyun yazarlığını mı seçiyor türünden merak ve gülüşme konusu oldu. Bazıları, isminin hemen ardından, tabii ki Avusturalya'dan dedikleri için, diğerleri de, maalesef Avusturalya'dan değil, deyip kendi ülkelerini söylüyordu.

Kongre ile ilgili programa göz attığımda, yalnız çağrılmakla kalmayıp, "Özgürlük Deyimi" adlı bir panelin de konuşmacısı olduğumu gördüm. Kongrenin ortak dili ingilizceye yeterince egemen olamayacağımı düşündüğüm için telaşlanmıştım. Bıkıp usanmadan bizlere programla ilgili teknik açıklamalar yapan Maria Capsaskis'e, panelde konuşmalarımı çevirebilecek Türk ya Kürt bir üniversite öğrencisi bulup bulamayacaklarını sordum. Elçilikten olmaz mı, dedi. Fazla resmi olabilir ama, zarar yok, yararlanırlar, dedim.

Kongrenin gelenekselleştirilmiş bir özelliği de, panel ve konferanslar dışında, hemen her gün, daha önceden belirlenmiş oyunlardan onar sayfa okunuyor olmasıydı. *Kırmızı Karaağaç* da okunma kararı alınanlar arasındaydı ama ilk gün değil. O ilk gün okunan oyunlardan bazılarını izlerken şöyle düşünmüştüm, biz oyun yazarları, çocuklarını sandalye üzerine çıkartarak şiir okumalarını izleyen ebeveynlere benziyoruz. Sandalyedekinin heyecanını duymaktan öte, onunla birlikte dudaklarımızın kıpırdanması kaçınılmaz oluyor. Okuma tiyatrolarını izleyişim, bir döneme ait radyo oyunlarının görkemini çağrıştırdı bana. Televizyonun ve sahnelerdeki pahalı prodüksiyon şarlatanlığı karşısında tiyatro okumalarından yararlanmak neden mümkün olmasın diye, yeniden düşündüm. Teksti canlı tutabilmek için, yaratıcılıkta kimi zorlamalar yapılabilmeye yatkın bir alan; sözgelimi, parantez içlerini epik tarzda okumak, konuşması bitenlerin arkaları-

nı dönmeleri... Kimbilir daha nicesi bulunabilir, denenmeli diye düşündüm. Geçen sayı *İnsancıl*'ın okuma tiyatrolarıyla ilgili ilanını bu yüzden çok önemsediğimi söylemeliyim. Meğer kalp kalbe karşıymış ve kendi adıma *İnsancıl*'ın bu çabasını merakla bekliyorum.

İlk günün gecesi, panelde söyleceklerime dair kimi ingilizce notlar alarak erkenden uyudum. En önemlisi, panelde meslektaşlarıma nasıl seslenecegimi buldum; kızkardeşlerim!..

Üniversiteye vardığımızda, Endonezyalı yazar, Ratna Sarumpaet, program değişikliği olduğunu ve "Özgürlük Deyimi" panelinin bugüne alındığını söyledi. Panele birlikte katılacaktık ve benden benimle ilgili bilgi istiyordu. Maria Capsaskis'e tercüman işini nasıl halledeceğimizi telaşla sorduğumda, halledemeyeceğimiz anlaşıldı, çünkü panel pazartesiye alındığı için, üniversiteden bir öğrenci ya da elçilikten bir çevirmen bulunamamış. Benim bu toplantıda bulunmama önayak olan Profesör Aliki Bakopoulou-Halls'e sordum, telaşlanma ben yanında olacağım, dedi ve sanırım, panelde adı olmadığı halde, bana yardım edebilmek için katıldı. Artık tek şey düşünebiliyordum, tercüman söylediklerimi çok teknik anlamda çevirirse, ben de birkaç şey eklemeliyim kaygısıyla iyi ki, dün gece biraz not almışım, şimdi bir kenara çekilip o notları geliştirmeliyim. Sabah kahve molasında benim pür telaş çalıştığımı görenlerden Avusturalyalı bir meslektaşım, kahve kuyruğuna ikinci kez girip benim için de kahve almıştı. Bu incelik karşısında içim ısındı, ama telaşım sürüyordu. Bütün dikkatimi toplamaktan başka yapacak hiçbir şeyim yoktu.

Panelist olarak ilan edilen Arjantin'li Diana Raznovich gelememiş, onun yerine Kıbrıs Rum kesiminden Monico Vassiliou adlı bir tiyatro oyuncusu almıştı. Aliki paneli açtıktan sonra sözü bana verdi.

Ne kadar ilginç, Atina günlüğümde bulunan, notlarımın naif sözcüklerle düzenlenmiş ingilizcesini bu kez *İnsancıl* için Türkçeye aktarmak zorundayım:

"Merhaba meslektaşlarım, izninizle söylemeliyim ki, ingilizceden çok yoruldum.Çünkü çok az konuşup ve anlayabiliyorum. O yüzden duygularımı bir şarkıyla anlatmayı deneyeceğim. Bu şarkı aynı zaman da özgürlük hakkındadır. Bilirsiniz, bir zamanlar bir kız vardı, Japonya'da, Kore'de, Vietnam'da, Cezayir'de, Filistin'de, Halepçe'de, Sareyova'da, Haiti'de, Ruanda'da, bugün hala Irak'ta, bir kız, bir küçük kız, yedi yaşında, kırk yaşında, binler yaşında, hani Troya'da bir kız; çocuk şarkılarında ölümü arıyor hâlâ!"

Bir-iki kısa çocuk tekerlemesinin ardından masaya iki elimle vurup, çocuk sesiyle bombanın düşüşünü yansıladım; Boooml Şarkıya geçmeden önce de, şöyle bir uyarıya gereksinim duydum: Şimdi bağıracağım, sakın endişelenmeyin, bu benim ülkemin geleneksel şarkı söyleme tarzıdır. Böylelikle, Nazım'ın Kız Çocuğu dizelerini Bozlak tavrıyla çığırmaya geçebilmiştim. Bozlağın bitiminde hemen oracıkta aklıma geldi, masayı bu kez kapıymışcasına yumruklarken, Bu Barış'ın Kapısı ve çalıyorum, dedim.

Kongre salonunda çığlıklı bir alkış başladı. Tepki düşündüğümden çok öteydi. Kıbrıslı Monico arkadaş, diyerek boynuma sarılıyordu. Sonradan öğrenecektim, Monica'nın babası Yunan Komünist Partisi'nin önemli isimlerindenmiş, kızını çok küçük yaşta geziye götürdüğü Sovyetler Birliği'nde, Nazım'la tanıştırmış.

Kongredekilerin Nazım'ın kız çocuğuna yönelik yaşadığı heyecanı şu soruya yönelttim: Yeryüzünde savaşlar sürerken, çok merak ediyorum, insanlar nasıl özgür olabilir, işçiler nasıl özgür, kadınlar, çocuklar hatta erkekler nasıl özgür?

Konuşmamı, beni WPI, *Uluslararası Kadın Oyun Yazarları Kuruluşu*'na taşıyan oyunum *Kırmızı Karaağaç*'ın Gönül Çapan'ın on sayfalık ingilizce çeviri metinden yararlanarak sürdürebilirdim artık:

Sevgili meslektaşlarım,

Sevgili kızkardeşlerim!

Dünyamızı, çocuklarımızı ve oyunlarımızı, erkeklerin mesleği o akıldışı, o acımasız o vahşi savaştan, tankların dikili organlarından, kaba güç ve şiddetten korumak zorundayız. Bunu doğa ve sanat aşkına yapmalıyız.

Artık kendimi rahat hissediyordum, ingilizcemin daha yetkin olması için hiçbir neden yok, meslektaş ve kızkardeşlerimin hepsi beni hissedebilmişlerdi, o zaman soruma geçmekte gecikmedim:

Acaba merak ediyorum, Balkan ülkelerinden, Sovyet bloku sonrası çözülen halklardan ve Orta doğu halklarından meslektaşlarımız neden burda aramızda değiller? Birbirimizden öğreneceğimiz çok şey var, bir üyeniz olarak, bu ülkelerin kadın oyun yazarlarının da aramıza katılması için hemen harekete geçmemizi ve bu konuda bir güçlükle karşı karşıya iseler önümüzdeki kongre için onlara yardım etmemizi öneriyorum.

Aliki hemen yanıt vereyim diyerek, Balkan ülkeleri ve diğerleriyle ilişki kurmak istediğini ama başarılı olamadığını söyledi. Parasal nedenler yüzündendir, deyip, son bir öneri daha getirdim.

Savaş, günümüzde, globolizmin maskesiyle sürdüğüne göre, bu konferanstan, kadın oyun yazarları olarak, Çekoslovakya'nın başkanı Havel'e bir mesaj yollayarak ona, "Ülkendeki genç kuşakları polise kırdırtma, onlar küreselleşme karşıtı gös-

terilerinde haklı" diyebiliriz. Çok kısa bir zaman önce, anımsayacaksınız, dünya televizyonlarında yayınlanan açıklamasında, "Globalizm karşıtlarına hoşgörülü davrandığım için çok eleştiri aldım" demişti. Bu açıklamadan çok kısa bir süre sonra da barışçıl geçen gösteriler kana bulandı. Başkan Havel'e, şimdi de, bizler seni eleştiriyoruz, dememizde yarar var. Bizim eleştirimizi daha fazla önemsemeli, çünkü Havel, bizim bir meslektaşımız, üstelik de iyi bir oyun yazarı...

Monico ve Ratna da konuştular. Her ikisinin konuşmasını yalnızca sezebildim. İngilizceye hakimiyetim olmaması bir yana, bu kongrede herkesin kendi ingilizcesi vardı, Afrikalının, Alman'ın İsveçli'nin Japon'un Hintli'nin ingilizcelerini çözebilmek ayrı bir çaba gerektiriyordu. bir süre kendi ülkesinin hapishanelerinde yatmış olan Endonezyalı Ratna güzel bir alkış aldı, hatta, İrlandalı bir profesör kadın, ayağa kalkarak sürdürdü alkışını. Sorulara geçildiğinde, yönetim komitesinden Avusturalyalı Yazar Sandra Shotlander, Bilgesu Erenus'un Virginia'nın yazarı olduğunu biliyoruz ama, biraz bize kendinden bahsedebilir mi, dedi.

Ben yine kendimden değil, Aliki'den söz edeceğimi söyleyip, İstanbul'da, Işıl Kasapoğlu'nun doğum günü partisindeki tanışmamızı anlatmaya başladım. O belki unutmuştur deyince, salon kıkırdaştı, öyle iyi kalpli ki kendine unutturmuş demek istiyorum, dedim. Benim o sırada ülkemdeki gizli savaş nedeniyle hükümetle sorunum vardı ve hapse girmem söz konusuydu, diye sözlerimi sürdürdüm. Ülkemden iki önemli tiyatrocu, Ayla ve Beklan Algan, Aliki'ye benden söz etmişler, yanıma geldi ve ellerimi tutup şöyle söyledi: Atina'da bir evin ve bir kız kardeşin var, sakın unutmal

Bunları anlatırken de Aliki'yle el eleydik, beş yıl önce dedim, Aliki altı ya da sekiz yıl önce diye düzeltti. Haklı. Anneler çocuklarınıza üniformalar kuşandırıp savaşa yollamayın, size yalvarıyorum dedikten sonra, hapse girişim, önce DGM sanığı, ardından Askeri Mahkeme sanığı.olarak yılları almıştı.

Hapiste kısa bir süre kaldığımı ama bizim türümüzdeki insan için bir günün bile yeterli olduğunu söyleyip, Aliki'nin çağrısının bana hapse girme gücü verdiğini ekledim. Ben tuhaf bir yazarım, kendi dilimden başka herhangi bir dilde yetkin değilim ama, bütün dünyayı kendi evim sayıyorum. Ne kadar ilginç, İsveçli Margareta'dan dönüşte aldığım e-maillerden birinde, şöyle yazmıştı, dünyayı evi sayma konusunda ben de senin gibi düşünüyorum, şaşırdım çünkü unutmuşum, şimdi yazarken anımsadım, Margareta Skantze konferans boyunca sürekli not tutmuştu, demek beni de bu şekilde notlamış.

Bu parantez sonrası, Atina Günlük'ümün yardımıyla, özgürlük panelinde söylediklerime dönüyorum yeniden:

Diğer halklardan kadın meslektaşlarım üzerinde yoğunlukla düşünüyorum. Bunlardan biri de Lillian Hellman. Onun hakkında yazdım çünkü büyük burjuvadan gelmesine karşın Mc Cartey döneminde büyük bir model oluşturdu bizim için. Mahkemede, sistemi protesto etti, hükümeti, protesto etti. Resmi soruları reddetti, bunları yorum yok diyerek karşıladı. Bunu, Brect ve Elia Kazan gibiler yapamamıştı. Bu yüzden onu yazdım O, hâlâ günümüzde de büyük bir model. Diğeri, bizim diğer meslektaşımız, Virginia Woolf, onun hakkında da yazdım. Kim Virginia? Bazıları onu belki yalnızca Edward Albee'nin oyunundan biliyor. Who is afraid that Virginia Woolf? Yeterince tanınmadığını hatta yanlış tanındığını düşünüyorum. Bir feminist mi? Evet! Bir lezbiyen mi? Belkil Bir deli, bir çılgın? Olabilir! Kocası Leonard Woolf, onun kitap satışlarını bu vurgunu arttıracağından emin olmalı ki, Virginia'nın kriz anlarını tekrarlamakta sakınca görmüyor. Bazıları onun hakkında bir hayli magazinel tarzda konuşuyorlar. Ama benim için O, bir savaş karşıtı, antifaşist ve bir sosyalisttir... Ülkemde, devlet tiyatroları beni yeniden keşfedip, bu oyunumu oynadığında, bana bu ne biçim bir Virginia, diyenler oldu. Sana benziyor, diyenler de vardı. Ben onları, tamam, haklısınız, bu benim Virginia'm, diye yanıtladım. Süren savaşlar karşısında, yeryüzündeki bütün entellektüellerin birbirlerine benzemek zorunda olduğunu düşünüyorum. Çünkü savaş asla mola vermeden sürüyor.

Kongrenin söylediklerimden etkilenmiş olduğunu farkeden Aliki, sözümü kesme pahasına bir açıklama gereği duyarak, *"İstanbul'a gelişlerimde, ne zaman Bilgesu'dan söz açılsa, iyi yazardır ama tuhaftır, deniyordu. Şimdi bu tanımın ne anlama geldiğini daha iyi anladım"* deyince, kongre gülüştü. Monico yeniden boynuma sarılıp, çok Türk gördüm ama hiç bu kadar tuhafını görmedim, dedi. Ben, kısa ve öz, yeryüzündeki bütün entellektüeller tuhaf olmak zorundalar, demekle yetindim. Yeni tanıdığım kızkardeşlerimin tuhaflığı da benden eksik değildi çünkü.

Panelistlere salondan bir de, ülkelerimizde, erkek yazarların kadın oyun yazarlarına karşı davranışı konusunda genel bir soru aktarıldı. Aliki'ye en son yanıt vermek istediğimi söyledim ve hızla, *Kırmızı Karaağaç*'ın ingilizce tekstinden, Virginia ve kocasının bu konudaki diyalogunu buldum: Leonard, karım olması bir rastlantı, ama o bir gerçek

dehadır, dediğinde, Virginia'nın yanıtı, *"Delilik ve deha erkeklere has bir erdemdir. Kadınlar için ne söylendiğini bilirsin, kızıştı, frijit, aybaşı, menapoz!"* oluyordu.

Aliki panelde son sözü, başkan Amerikalı işçi sınıfı yazarı Lynn Hayes'e verdi, birden salon heyecanlandı, Monico ve Aliki, Lynn seni destekliyor dediler. Balkanlar, çökertilen Sovyet Bloku Ülkeleri ve Ortadoğu ülkeleri kadınlarıyla ilgili yaptığım hatırlatmayı yerinde bulup, onların güçlüklerini çözme sözü vermiş.

Panel sonrası, senin kalbine dokunduk, ağladık, diyen meslektaşlarımı asla unutmayacağım. Prag'da küreselleşme karşıtı gösteriye katılan İsveçli bir oyun yazarı, Annika Elmquist ben konuşurken çizdiği resmi armağan etti. Bize güç verdiniz diyen Japon profesör, röportaj yapmak isteyen Hintli... Otuz yıllık meslek hayatımın bana bağışladığı inanılmaz bir sevgi kuşatmasına uğramıştım, bu sevgi ve ilgi yumağı on gün boyunca eksilmeden sürdü. Son gece, Profesör Oya Kaynar'la, Delphi'de taverna dönüşü motelimizi bulmaya çalışırken karanlıkta rastladığımız kulaklarının arkasına çiçekler takmış iki genç oyun yazarı kadın, konuşmalarınız ve düşünceleriniz için size teşekkür ediyoruz, deyip içtenlikle sarıldılar.

İşte bir rastlantı sonucu katıldığım bir kongrede tanıdığım bütün bu insanlar, yine bir rastlantı sonucu, F tipi yaşam dolayısıyla durulan ölüm oruçlarından haberli olduklarında inanılmaz bir dayanışma göstereceklerdi. Beşinci kongrenin bitiminde yapılan seçimler sonucu, WPI'nin yönetim kuruluna seçildiğim için internet üzerinden gerçekleştireceğimiz ilk yönetim kurulu toplantısına katılamayacağımı belirten bir mesaj geçmek zorunda kalmıştım, çünkü evimde, ilgilenmem gereken konuklarım vardı. Özrümü netleştirebilmek için, evimdeki konuklarımdan, Tayad'lı açlık grevindeki annelerden ve onların hapishanedeki çocuklarından söz ettim. Son on yıl içerisinde; çeşitli defalar gözaltına alınan, yazdıklarından dolayı kısa da olsa hücre ve hapse konan biri olduğum halde, bu konuda uluslararası örgütlerin yardımını ve ilgisini asla istememiştim, ama dünyamızın geleceği adına, dünya aydınlarıyla dertleşmeyi katıldığım kongre sonrası daha bir önemsemiştim. Bu tür kongrelere bir turist gibi katılıp dönenleri anlayabilmem mümkün değil, herhalde Boğaz'ın güzelliklerini anlatmayı, yurtseverlik sayıyorlardır...

Yeryüzünde, insani değerlerin asla kaybolmayacağına inanlardan olsam da WIP, *Uluslarası Kadın Yazarları Kuruluşu*'nun, yönetim katından başlayarak, bütün üyelerine dalga dalga yayılan duyarlılığı ve F tipi yaşamı protesto etmek için ölüme duran annelerle, çocuklarını kurtarmak gayreti karşısında heyecan duymadan edemedim. Bu insanların hiçbir politik beklentisi yoktu, yalnızca ve yalnızca Dünya Aydını'ydılar. Bütün dünyayı saran 800 kişilik bir internet ağı oluştururlarken, bir yandan da annelere yönelik dileklerini bana iletiyorlardı. Örnek olarak Afrikalı oyun yazarı Sheela Langeberg'i verebilirim.

"Sevgili Bilgesu,

Haberi bugün aldım. Analara, çocuklara ve sana kalben beraber olduğumu söylemek istiyorum ve bundan olumlu bir sonuç çıkmasını umuyorum. Her şeyden önemlisi analar ve çocuklar nasıl? Sen nasılsın? Hükümete mektup yazmanın dışında yapabileceğimiz herhangi bir şey var mı? Lütfen o analara yalnız olmadıklarını söyle, her an onları düşünüyoruz. Benim kültürümde, "Eğer insanların ağladığı bir yere gidersen, orda sıkı durman, güçlü olman ve ağlamak yerine onları rahatlatman, yatıştırman gerekir.' Bu olayda güçlü olmayı seçen sensin. Öyle olmaya devam et. Çünkü sen ağlamaya başlarsan, onlar dayanacak omuz bulamadıkları için, birbirlerinin omuzlarına dayanarak ağlayacaklar ve şekerli suyu da kendileri almak zorunda kalacaklar. Onun için güçlü olmaya devam et Bilgesu. Hangi ülkeden, hangi dinden, hangi cinsiyete sahip olursan ol, bir yerde adalet var ve bizim onu bulmamız gerek! Sana söyleyecek başka kelimeler bulamıyorum. Seni çok seviyorum ve analara benim için de şarkı söylemeni rica ediyorum."

Bir örnek de Yunanistan'dan. WPI, *Uluslararası Kadın Oyun Yazarları* İkinci Başkanı Maria Triantopoulou Capsaskis'in bana yazdıkları, iki kardeş ülke aydının içine itilmek istendiği politik arenayı çok iyi belirliyor.

"Sevgili Bilgesu,

Türkiye'de olup bitenlerden ve bunun senin hayatını nasıl etkilediğinden Lynn aracılığıyla haberdar oldum. Birey olarak yapabileceğim herhangi bir şey var mı? Yoksa Yunanlı olmam iyi yerine kötü sonuçlara yol açabilir mi? Bence Uluslararası Kadın Oyun Yazarları bir şeyler yapmalı, en azından sizin hükümetinize baskı uygulamalı. Hükümetler genellikle, entellektüeller onların hareketleri onaylamadıkları ve bunu dünyaya açtıkları vakit, bu işten pek hoşlanmazlar, özellikle demokratik ve uygar oldukları iddiasındaysalar utanç duyarlar. Benim yapabileceğim bir şey varsa lütfen bana haber ver. Yunanistan'da pek çok kişi sizinle ilgili ve bu konularda çok hassas ama benim korkum, bu hassasiyet ve ilginin de gene her zamanki gibi, iki ülke arasında kötü bir biçimde kullanılmasından korkuyorum. Lütfen, lütfen bana ne yapacağımı söyle. Sevgiler ve dostluklar. Kız Kardeşin Maria."

Yunanlı oyun yazarı ve avukat kızkardeşim, Maria Triantopoulou-Capsaskis'i, "biz her türlü politikaların üzerindeyiz, biz sanat insanları, politikacılarımızdan çok daha güçlüyüz çünkü halklarımızın birbirini sevdiğini çok iyi biliyoruz" diye yanıtlayınca, Maria Triantopoulou-Capsaskis, Başbakan Ecevit'e, kuruluşumuzun başkanı Meena Natarajan'la birlikte şu mektubu yolladı.

23 Kasım 2000

"Sayın Başbakan

Bu mektubu Uluslararası Kadın Oyun Yazarları kuruluşu tarafından, Tayad'lı anneleri ve oğulları ve kızlarını desteklediğimizi belirtmek üzere yazıyoruz. Bugün, tutukluların açlık grevlerinin otuz ikinci, annelerin ise onuncu günü olduğunu anlıyoruz. Onlar çaresizlikleriyle sizlere ve dünyaya şunu göstermek istiyorlar, hükümetinizin onlara dayattığı F tipi cezaevleri, insani değildir ve gerek duyulmayacak denli katıdır. İnsanlar insan'dır. Hapiste olsunlar ya da olmasınlar, onlara insanca davranılması gerekir. F tipi cezaevleri başka ülkelerde başarılı olmayan deneylerdir. Bu tür bir ceza sistemini neden ülkenizdeki insanlara dayatıyorsunuz? Bu tür bir sistem yalnızca, çöküntüye, yalnızlığa, acıya ve kendinden kuşku duymaya yol açar. Bugünlerde Türkiye, Avrupa Birliği'ne katılmak adına, insan hakları konusunda geçmişinin temiz ve dürüst olduğunu dünyaya ispatlamak için büyük çabalar harcamakta. Canların kaybına yol açacak türden bu kırılgan olayın kötü anlamda yansıması sizin hükümetinize ve ülkenize hiçbir şekilde yardımcı olmayacaktır. İnsan hakları gözönünde tutulduğunda, ki bunlar eşsiz değerdedir, sizin ülkeniz için bunun bedeli, kabul edilemez olacaktır. Çok uzun vadede olumsuz sonuçlara varılacak ve dünyaya sizin sözlerinizle aslınızın farklı olduğunu gösterecek. Tayad'ın ve onları destekleyenlerin çaresiz sesini dinleyerek yeniden düşünmenizi ısrarla diliyoruz.

Türkiye'de saygı duyulan kadın aydınlar ve oyun yazarları bizim derneğimizin üyesidirler, onlar olup bitenler karşısında şaşkınlık içerisindedirler. Biz, her ne olursa olsun, başkalarının düşünce ve inançlarına saygı duyma gereğine inanan bir kuruluşuz. Bu idealleri desteklemek, geliştirmek için, yeryüzündeki bütün insan hakları karşıtlarından onları korumak adına elimizden ve gücümüzden gelen her şeyi yaparız. Uluslararası Kadın Oyun Yazarları Derneği, Türkiye'de bugün yaşananlara karşı durduğunu göstermek için sesini, amaçları yaşananlara karşı çıkmak ve Tayad'a nasıl yardım edebilirse etmek olan diğer kuruluşların sesine katıyor. Lütfen, bizim, insanlığın iyiliği, diğer insanlara saygı ve demokrasi adına bu istirhamımızı duymazdan gelmeyin.

Saygılarımızla."

Avustralyalı oyun yazarı, Samantha Bond, bütün Avusturalyalı meslektaşlarını seferber etmekle kalmayıp, Almanya'daki meslektaşlarını da hareketa geçirmişti. Ayrıca Af Örgütü Türkiye Masası'na bu konuda ne yaptıklarını soran bir mektup yazdı.

"Sayın Başkan Ahmet Necdet Sezer

Geçtiğimiz aylarda, ülkenizden tanınmış yetenekli bir oyun yazarınız, Bilgesu Erenus'la birlikte bir uluslararası konferansa katıldım. Onun kendi deneyleri ve sanatı hakkında dünyanın her yerinden gelen kadınlara yaptığı konuşmayı dinlemek çok etkileyiciydi.

Şimdi sizin dikkatinizi çekmek istediğim çok acil bir durum var.

Sizin ülkenizde birkaç tutuklunun annesi, çocuklarının haksız yere tutuklandığına inandıkları için, Bilgesu'nun evinde açlık grevindeler. Tutuklular da açlık grevlerinin otuz birinci günündeler.

Bu hapishanelerde ne oluyor?

İNSANLAR ÖLÜYOR!

LÜTFEN ONLARI DİNLEYİN.

Anneler çocuklarının cezaevlerindeki güvenlikleri için korkuyorlar. Bu konu çok, çok önemli çünkü tutukluların anneleri de bugün kendi açlık grevlerinin yedinci günündeler. Biz hiç kimsenin ölmesini istemiyoruz. Ama açlık grevleri bugüne dayandı ve anneler hem seslerini duyurmak için çabalıyorlar, hem de kendilerini tehlikeye atıyorlar.

TUTUKLULARIN ANNELERİYLE İLGİLİ BİLGİLER DÜNYANIN HER YANINA BİLDİRİLMİŞ DURUMDA. BİZ SİZİN ONLARLA KONUŞMANIZI VE ONLARIN SORUNLARINI DİNLEMENİZİ ISRARLA İSTİYORUZ.

Onların yardım ve adelet çığlıklarını dinleminizi gene ısrarla istiyorum.

Lütfen bu konuyla hemen ilgilenin.

Saygılarımla."

İsveçli oyun yazarı Margareta Skantze de yetkililere kendi yetkin üslubuyla seslenen oyun yazarı kızkardeşlerimden biri; üç oğlu var, askeri bir bölgede yaşıyor, Atina'da söylemişti, evinden başlayarak, erkeklerin mantalitesini değiştirmek için uğraşmak ona güç veriyormuş.

22 Kasım 2000

"Başkan Ahmet Necdet Sezer

Başbakan Bülent Ecevit

Sayın Baylar;

Ben üç çocuk annesi İsveçli bir yazarım. Türkiye hapishanelerindeki 1100 çocuğun açlık grevinde olduğunu yakın bir zaman önce öğrendim, şim-

di ise Tayad'lı annelerin de ölüm yolunda onlara katıldığını öğrenmiş bulunuyorum.

İnsanoğlunun en değer verdiği şey kendi hayatıdır, oysa, sizin ülkenizde, cesur, sevgi dolu, fedakar, ne olağanüstü kadınlar olmalı ki, çocuklarının hayatını vermemek için kendi hayatlarını vermeye hazırlar! Bunu tahayyül edebiliyor musunuz? Eğer kalbinizi dinlerseniz sanırım edersiniz, çünkü köken olarak hepimiz insanız.

Şimdi dünya bu grevden ve Tayad annelerinden haberdar olmaya başladı. Ben şahsen, hem İsveç'te, hem de uluslararası kadın ve insan hakları örgütleriyle, Avrupa Parlamentosu üyelerini bir bir aramaktayım. Bunlar hem İsveç toplumunda hem de Avrupa'da ciddi söz sahibi olan kişilerdir. Lütfen onlara Türk kadın ve çocuklarının seslerini işittiğinizi bildiriniz.

İnsanlık uğruna, gelecek uğruna, memleketinize duyduğunuz sevgi uğruna, kendi annenize ve çocuklarınıza duyduğunuz sevgi uğruna ve kendi vicdanınız uğruna, lütfen, lütfen bu çocukların ve anaların seslerini çok geç olmadan dinleyiniz."

Amerikalı işçi sınıfı oyun yazarı Lynn Hayes, internette oluşan sekiz yüz kişilik haberleşme ağının mimarı, kendisinin de, cumhurbaşkanı, başbakan, adalet ve kültür bakanlarına şu mesajı var.

22 Kasım 2000

Sayın Baylar,

Ben Tayad annelerinin ve onların şu anda hapishanelerde ölmekte olan binyüz çocuğunu desteklemek amacıyla size yazan bir Amerikan vatandaşıyım. Bu açlık grevlerinden bizi bir kadın yurttaşınız haberdar etti ki, o, annelerin bu acıklı protestolarını dünyaya duyuracak cesarete sahip biridir. Sizin ülkeniz gerçekten gerçekten hüzünlü, acılı bir ülke olmalı ki, anneler seslerini hükümete duyurmak için ölmeyi göze alsınlar! Bu anneler bu işi sebepsiz olarak yapmamaktalar. Elimde Tayad Anneleri'nin dünyadan yardım isteyen bir beyanatları var. Hükümet onların sesine kulak vereceğine onların ölmesine göz yumduğu için, yürek yakan bu protestoyu dünyaya duyurmak istiyorlar. Annelerin bu beyanatını dünya çapında kişilere, örgütlere ve hükümetlere şahsen duyurdum. Duyurduğum yerleri size de duyuruyorum.

Geçen yıl Ankara Devlet Tiyatrosu'nda oynanan *Arka Bahçe* oyunumla katıldığımız, Barış Festivali'nde tanıdığım arkadaşım, Balkanart yöneticisi, Julinana Mladova'yı, Uluslararası Kadın Oyun Yazarları Kuruluşu'nun varlığından ben haberdar ettim. Balkan ülkeleri oyun yazarı kadınlarını WPI'ye tanıtma görevini üstlenirken, F tipi yaşam konusunda yöneticilere bir mektup yollamayı da ihmal etmemişti.

27 Kasım 2000

Sayın Başkan, Sezer

Sayın Başbakan, Ecevit

Bu mektubu büyük umutla yazıyorum ve inanıyorum ki, hükümetiniz iyi düşünüp doğru cevaba varıp, açlık grevinde olan annelere ve cezaevlerindeki yazık çocuklarına ve bu soruna çözüm bulur. Bizim tarihimizde de bu tür olaylar çok olmuştur, ama geçmişimiz gösteriyor ki, ülkeniz ancak, demokratik yoldan ve onurlu biçimde, düşünce, milliyet, din, ırk, köken ve bağlantılara saygı duyduğu takdirde Avrupa Birliği'ne katılabilir.

Biz Bulgarlar da bunları yaşadık ama, şimdi son on bir yıldır bizim politik tutuklumuz yok ve hangi milliyet, ırk, din ve kökenden olursak olalım, düşüncemizi, inançlarımızı, açıklamak-paylaşmak adına özgürlük duyuyoruz.

Bizim tarihi deneylerimize güvenin!

Bu anneler ve çocukları Türk insanlarıdır.

Onlarla diyalog kurmaktan korkmayın.

Onları kurtarın ve onlarla konuşun.

Lütfen bu insanlara, yardım edin ve el uzatın.

Onların Türkiye'yi ve Atatürk'ün Türkiyesi'ni sevdiğinden eminim.

Sizin insan severliğinize ve adaletinize inanıyorum."

Gelelim yaşanan yeryüzü cehenneminde kurguladığım mistik bağlantıya; tahmin edebileceğiniz gibi, Tayad'lı annelerle evimde geçirdiğim on günün çaresizliğini, WPI'li meslektaşlarımla paylaşırken büyük ölçüde unutabiliyordum. Dünya Aydını'nın, dünyamıza dayatılan küreselleşme tehlikesi karşısında birbirine daha da bağlanacağına inancımı artık hiçbir kuvvet değiştiremez. Çünkü ben bütün bunları yaşadım ve gördüm.

Emperyalizmin ve Savaşın yeni Maskesi Küreselleşmede, son sözü, Tayad'lı ana Şükran Ağdaş'a bırakmak isterim. Açlığının ve kaygılarının kimbilir kaçıncı gününde, ona yurtdışındaki kızkardeşlerimizden aldığım e-mailleri okuduğumda, sorunumuzu taa Afrikalardan, Avusturalyalardan duydular, diye sevinse de, bizimkiler duymuyor, diye, hayıflanmadan edemiyordu. Şükran Ana'nın asıl, evimizdeki pencereden gelip geçen gemilere dönük sevinci vardı çünkü, isterse kimse duymasınmış, her geçen gemi, onları F tipi yaşam protestosunda, düdük çalarak selamlıyormuş!

İNSANCIL SENİ ARIYOR
SEN NERDESİN

DİN ADINA SÖMÜRÜLEN DEĞERLER:
LAİKLİK, İNSAN HAKLARI DEMOKRASİ VE ÖZGÜRLÜK

Hasan AYDIN

Bilindiği gibi din, insanın, yalnızlık, yetersizlik, umut, korku, geleceğe yönelik özlemsel düşünüş, koşullanma gibi kimi psikolojik yaşantılarının bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Salt psikolojik bir olgu olarak ele alındığında din, yaşamsal zorluklar, kişiliğe yönelen tehditler, anlamsızlıklar, varoluşu kırılganlaştıran yalıtım ve korkular karşısında geliştirilmiş bir savunma mekanizması işlevi görür ve bu haliyle bir teselli aracı olarak önemli görülebilir. Ancak dinin bilincin derinliklerine kök salan psikolojik temellerinin, toplumsal açılımları ve bu açılımların kurumsallaştırılmış biçimlerinin, bireylerin toplumsal yaşantıları üzerindeki etkileri konusunda, olumsal şeyler söylemek, oldukça güçtür. Çünkü din ve dinsel inanışların toplumsal yansımaları ve kurumlaştırılmış biçimleri, öznel kanı, düşünce ve duyguların sömürülmesinde etkin bir araç işlevi görebilmektedir. Nitekim insanlığın erken dönemlerinden beri, erk sahipleri, erklerini güçlendirmek ve devam ettirmek, halkı dizginlemek, belli eylemlere güdülemek, toplumu kendi çıkarları doğrultusunda örgütlemek ve maddi yararlar elde etmek için daima din ve dinsel olguları kullana gelmişlerdir. Bu saptama, sadece tarihsel bir gerçeği değil, "bilgi çağı" adı verilen içinde bulunduğumuz dönemin de yadsınamaz bir gerçeğini dile getirmektedir.

Dinin özüne, yani ilintili olan toplumsal açılımlardan arındırılıp, bireyin öznel dünyasına indirgenmesi olarak nitelendirebileceğimiz laiklik, din ve dinsel duyguların sömürülmesi karşısında insanlığın tarihsel deneyimleriyle elde ettiği, barışçıl çözümlerden birisidir. Konuya ülkemizin tarihsel serüveni açısından yaklaşıldığında, laikleşme süreci, gerçek temellerini Kemalist devrimlerde bulur. Kemalist düşüncede, din ve dinsel duyguların bireyselleştirilerek vicdana indirgenmesi anlamına gelen ve dinsel duygu ve inanışların sömürülmesini engellemek için önemli bir işlev yüklenen laiklik, çoğu kez yinelendiği gibi, sadece din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması değildir. Aynı zamanda o, bilim, sanat, felsefe, eğitim vb. temel toplumsal kurumlar ile toplumsal değerlerin nesnelleşmiş birer biçimi olarak beliren ahlak, siyaset ve hukuka ilişkin ilkelerin, dinin ve dogmatik düşüncenin etkisinden ve baskısından arındırılması anlamına gelmektedir. Ülkemizde, 1945'li yıllara değin bir ölçüde geçerliliğini koruyan söz konusu laiklik anlayışı, çok partili yaşama geçişle birlikte, etkisini giderek yitirmiştir. Bunun en önemli nedeni, batıda olduğu gibi, alt-yapının dayatmasından kaynaklanan toplumsal mücadelelerle değil, üst-yapı kurumlarına yönelen asker kökenli aydınların yaptığı bir devrimle yaşama geçirilmesi ve dinsel duyguların sömürülmesinin, çok partili siyasal yaşamda, oy almanın kolay bir yolu olarak görülmesidir. Buna, laiklik gibi burjuvaziye ait değerlerin taşıyıcısı olan, alt-yapı kurumlarının yeterince oluşturulamaması ve eğitim kurumlarında, laik bir yaşam biçimini toplumsal kitlelere benimsetebilecek yeterli sayıda eğiticinin bulunmayışını da ilave edebiliriz. Adnan Menderes'in siyasal kaygılarla, laikliği toplumsal temeli olmayan ve tutunamayan bir devrim olarak görüp, dinsizlikle ilişkilendirmesiyle başlayan laiklikten uzaklaşma süreci, çeşitli önlemler alınmasına rağmen, zaman içerisinde o denli gelişmiştir ki, ülkenin laik ve demokratik temellerini hiçe sayan siyasal ve toplumsal oluşumlar, sağduyu yoksunu siyaset insanlarınca açıktan açığa desteklenir hale gelmiştir. Bunun tarih içinde topluma yansıyan yönleri ile en çarpıcı göstergeleri, sivil toplum örgütlerinin yerini tarikatların alışı, tarikat şeyhlerinin ekonomik ve siyasal bir güç haline gelmeleri, şeriat propagandası yapan, basın ve yayın kuruluşlarının her geçen gün artışı, dinsel terörün kangren haline gelişi, eğitimde etkisi gittikçe artan dinsel kadrolaşma ve yapılanmalar, din tacirleriyle, şeriat kuramcılarına medyada ve devlet örgütünde tanınan ayrıcalıklar, toplumsal ve bilimsel sorunlar karşısında, "sözde bilim-insanı" şeriat-profesörlerinin bir araya toplanarak onların görüşlerine (fetvalarına) başvurmalarıdır. Tüm bunlara, yaşamında hiç kıbleye dönmemiş siyaset insanlarının, halka şirin görünmek ve oy av-

cılığı yapmak amacıyla, arkalarına medyayı takıp cami kapılarını aşındırmalarını, meydanlarda, halkın önünde kendilerine Kur'an ve başörtüsü hediye ettirmelerini, halk önüne çıkarken (bayan siyasilerde olduğu gibi) başörtüsü takar hale gelmelerini, mafyalaşarak, çeteleşerek, çağdaş değerleri savunan insanları susturmalarını ve hukuku hiçe saymalarını da ekleyebiliriz. Dinsel duygu ve inanışların oy kaygısıyla sömürülmesi için bilinçsiz halk kitleleriyle din tacirlerine verilen ödünler artık öyle bir hale gelmiştir ki, üniversite kapılarında ve okul önlerinde, ideolojik tutumları gereğince, demokrasi, özgürlük, laiklik ve insan haklarına inanmayanların, bu değerleri sömürerek, dinsel ideolojinin üniforması haline dönüştürülen başörtüsünü savunan eylemleri ve şeriat düzenini erekleyen gösterileri, açıktan açığa desteklenmeye, siyasal söylemlere kadar girmeye başlamıştır. Üzücü olan, giyim-kuşam, özel olarak da başörtüsünü, dinsel-siyasal bir eksene oturtanları, insan hakları, demokrasi, laiklik ve özgürlükler adına savunan siyaset ve "sözde bilim insanlarının" hiç de azımsanamayacak sayıda olmalarıdır. Acaba laik bir siyasal yapılanmada, giyim-kuşamı ve özel olarak da başörtüsünü dinsel-siyasal bir temele oturtmak ne ölçüde sağduyuya uygun, ussal bir yaklaşımdır? İnsan hakları, demokrasi, laiklik ve özgürlükler giyim-kuşamı dinsel bir zemine oturtmayı ve bu zeminde savunmayı haklı kılabilir mi? Türk toplumunda yaygın olduğu bilinen islam dininde, belli bir giyim kuşam modeli önerilmiş midir? Eğer önerilmişse, bu modeli evrenselleştirmek, zaman ve mekan ötesi saymak, değişmez kılmak ve ortaya konulduğu, doğal ve toplumsal koşullardan ayırmak olanaklı mıdır? Ülkemizin düşünsel ve siyasal yaşamında yıllardır kanayan bir yara durumunda olan ve sürekli tartışılan din ve başörtüsü sorununun, sömürüden kurtarılması ve aydınlatılması için yukarıdaki soruların tarafsız ve sorgulayıcı bir bakışla ele alınması kaçınılmazdır.

Her şeyden önce giyim-kuşamı ve başörtüsünü dinsel bir eksene oturtanların dinin neliği ve neleri kapsadığı, insanlığın zihinsel ve kültürel evrimi içindeki yerinin ne olduğu konusunda belirgin bir anlayışlarının olmadığını, varsa bile, bunun ortaçağ feodal toplumlarının din-merkezli dünya görüşünü aşmadığını anımsatmalıyız. Aslında bu durumun, köklü ekonomik temelleri olduğu kadar, devletin eğitim politikasından kaynaklanan nedenleri de vardır. Özellikle "Din Kültürü ve Ahlak bilgisi" dersinde ortaya konan, "İslamın en son ve en mükemmel din olduğu, Kur'an'ın Tanrı sözü olduğu, laikliği, demokrasiyi ve insan hak ve özgürlüklerini kapsadığını, toplumsal yaşamı düzenleyen temel ilkeleri içerdiği, hatta bilimsel verilerle örtüştüğü" vb. savlar, bütün çağcıl değerleri dinin alanına sokmakta ve din-eksenli bir dünya görüşünün propagandasını yapmaktadır. Böylesi bir eğitimden geçen insanların, dinin müdahalesinin dışında seküler bir alanın varlığına inanmakta güçlük çekecekleri açıktır. Oysa, tarihi veriler gösteriyor ki, dinin her alana uzanmasının pek çok olumsuz sonuçları olmuş, öncelikle bilim ve siyaset alanında başlayan dinsel düşünceye karşı koyma süreci, nesnel alandaki dinin egemenliğine ve baskısına, önemli ölçüde son vermiştir. Şu halde çağcıl değerleri dinsel bir zemine oturtmak, insanlığın tarihsel evrimini tersine çevirmektir. Modern anlamda, laiklik, demokrasi, insan hak ve özgürlükleri, mistik-gizemli bir alanı değil, ussal alanı oluşturmakta ve dogmatik bir tutuma, inançsal bir tavra karşı koymayı, din adına, değişken değerlerin mutlaklaştırılmasına izin vermemeyi amaçlamaktadır. Bu açıdan, modern insan, giyim-kuşamı kimi coğrafi faktörler ile doğal koşullar ve bu bağlamda yapılanan gelenek ve göreneklerin biçimlendirdiği toplumbilimsel bir olgu olarak görmek zorundadır. Herkesin dindar olması, aynı dinsel kanıyı paylaşması bir zorunluluk olmadığına göre, dindarların, dinin bütünüyle gizemli olan, bilinemeyen, kavranılamayan, doğaüstü ve usdışı bir alana ait olduğunu, bu açıdan oldukça öznel bir alana işaret ettiğini bilmeleri gerekmektedir. İnsanlığın erken dönemlerine ait kutsal kitapların, bilinebilir olanı, bilinemeyen tanrısal iradeye başvurarak çözümlemeye çalışması, tarihsel bir olgudur; çözümler de, tanrısal olmaktan çok, o dönemin, ekonomik, sosyo-kültürel alt yapısına bağlıdır. Şayet giyim-kuşam ve başörtüsü gibi insanın tecrübe alanına giren bir olguyu, salt insanlığın erken dönemlerine ait kutsal kitaplarda, bu konuya ilişkin kimi yargılar var diye, dinin egemenliğine terkedersek, bu tutum, kutsal kitaplarda deney ve tecrübe alanımıza giren gerek kozmolojik gerek siyasal-hukuksal ve ahlaksal konulardaki tüm yargıları da, olduğu gibi sorgulamaksızın benimsemek anlamına gelir. Başörtüsünü, demokrasi, laiklik, insan hak ve özgürlükleri adına olumlayanlar başörtüsünü din ve vicdan özgürlüğüyle ilişkilendirenler, kutsal kitaplarda yer alan topluma, bilime, sanata, eğitime vb. etkide bulunan her yargıyı söz konusu kavramlara bağlı olarak yasallaştırabilecekler midir? Laiklik, demokrasi, insan hak ve özgürlüklerinin, din karşısında verilmiş mücadelelerle elde edildiğini unutursak kendimizi demokrasi, özgürlük ve hoşgörü paradoksunun içinde bulabiliriz. (1) Artık, demokrasi, özgürlük, hoşgörü vb. kavramların, sınırsız olmadıkları, içerimlerinin belirginleştirilmesinin bir zorunluluk olduğu gözden uzak tutulmama-

lıdır. Yoksa, farkına varmaksızın, demokrasi, insan hak ve özgürlüklerinin hiçe sayıldığı, baskıcı bir toplumsal yapılanma içinde kendimizi bulabiliriz. O zaman, Nasrettin Hoca'nın bastığı dalı kesme fıkrasındaki, düşen adamın yerinde olduğumuz için, olanlara gülme olanağımız da kalmayabilir. Aslında bu sonuçları, islam tarihinin genel akışı içerisinde, İran devrimi ve din sömürüsünü gelenek haline getirmiş, insan hak ve özgürlüklerini dillerinden düşürmeyen partilere mensup belediyelerin yasaklı uygulamalarında görmek hiç de zor değildir. Tüm bu sorunlu olgular bir yana, laikliği demokrasiyi ve insan hak ve özgürlüklerini temel aldığı iddia eden bir toplumsal yapılanmanın, kendisine dayanak olarak, bilimsel düşünceyi esas alması gerekmektedir. Böylesi bir bakışla, dini ve islamdaki örtünmeye yönelik dogmaların oluşumunu ve tarihsel gelişimini ortaya koymak, buna bağlı olarak bir sonuca ulaşmak, en ussal yaklaşım olsa gerektir. Tanrı böyle diyor deyip kestirip atmak ve dogmatik bir tavır takınmak, çağcıl değerleri hiçe saymaktır.

Öncelikle belirtmemiz gerekir ki, İslam peygamberi Muhammed ve onun bireysel ve toplumsal deneyimleri eksenlnde varlık kazanan İslam dlnsel bildirileri, ortaya çıktığı toplumsal koşulların bir uzantısı olarak giyim-kuşamla ilgili kimi yargılara yer vermektedir. Ancak, bu yargıları Arapların yaşadıkları coğrafi ve doğal koşullar ile bu bağlama oturan gelenek ve göreneklerinden ayırmak pek olanaklı gözükmemektedir. Zira islam dinsel bildirilerinde ortaya konan giyim-kuşama ilişkin yargılar, genel-geçer değil, koşullu yargılardır. Bu, yalnızca giyim-kuşama ilişkin yargılara özgü bir durum da değildir. Aynı şekilde, kozmolojik, hukuksal, siyasal ve ahlaksal yargılar da koşulludur. Bunun en yalın göstergesi ise, söz konusu yargıların ortaya konmasına ve oluşmasına neden olan koşullara ilişkin geleneğin aktardığı ve nüzûl sebebi (iniş sebebi-ortaya çıkış nedeni) ve vürûd sebebi (söyleniş nedeni) adı verilen öğrenilerdir. İleri sürdüğümüz savı temellendirmek ve giyim-kuşam ve örtünmeye ilişkin, İslam dinsel bildirilerindeki yargıları ve nasıl oluştuklarını yakından görebilmek için, çözümlememizi bir adım daha ileriye götürüp, Kur'an'ın bu konudaki tavrını belirlemeye çalışalım.

Kur'an'da giyim-kuşam ve örtünmeye ilişkin, şeriatcılarca gönderme yapılan, iki ayet yer almaktadır. Bunlardan birisi, Ahzâb Sûresinin 59. ayeti, diğeri ise Nûr Sûresinin 31. ayetidir.

Ahzâb süresindeki ayet şöyledir:

"Ey peygamber, eşlerine, kızlarına ve inananların kadınlarına söyle, cilbablarını (omuzdan aşağı salınan vücudun dış hatlarını örten bir örtü) üzerlerine alsınlar. Bu onların tanınmaları ve böylece incitilmemeleri için daha uygundur. Tanrı çok bağışlayıcı ve çok merhamet edicidir."

Geleneğin aktardığı öğrenilere bakılırsa, bu ayetin ortaya konuluş nedeni (nüzûl sebebi) konusunda, ortak bir temada birleşen, pek çok rivayet vardır. (2) Bunlar ayetin anlamlandırılmasına ve ortaya konuluş koşullarına ait önemli ipuçları verdikleri için, onlardan birisini aktaralım.

"Kimi Medineliler gece karanlık basınca Medine yollarına çıkarlar ve kadınların yollarını keserlerdi. Medine'nin evleri dar ve tuvaletleri dışarıda olduğu için, kadınlar ihtiyaçlarını gidermek amacıyla yol kenarlarına çıkarlardı. Erdemsiz insanlar da, onları takip ederler, kadının üzerinde örtü (cilbab) görürlerse bu özgür bir kadındır, deyip ona ilişmezlerdi. Ancak kadının üzerinde örtü görmezlerse, bu cariyedir (köledir) deyip üzerine atılırlar ve ırzına geçerlerdi." (3)

Yukarıdaki ayetin (Ahzâb Sûresi, 59) ortaya çıkış nedeni konusunda geleneğin aktardığı bu ve buna benzer rivayetler, Arap toplumunda, özgür kadınların cariyelerden kendilerini ayırmak için, üzerlerine örtü aldıklarını ve bunun İslam öncesine uzanan eski bir alışkanlık olduğunu göstermektedir. Ancak bu gelenek kimi kez ihlal edildiği için, bazı özgür kadınların zarar gördüğü, cariye niyetine tacize uğradığı anlaşılmaktadır. Bu geleneğe uymamakta direnen Muhammed'in eşi Esved ile Ömer arasında gerçekleşen tartışmalar ve Ömer'in endişeleriyle birlikte bu durumu sık sık peygambere şikayet etmesi, oldukça şöhretli bir olgudur (4). Özgür kadınların, örtüsüz dışarı çıkmalarının Arap geleneğinde hoş karşılanmadığının ilginç bir örneğini şu olayda görmek olasıdır:

"Örtünmeyle ilgili herhangi bir dinsel yargı ortaya konulmadan önce, Ömer, bir gün çarşıda yürürken; pazar yerinde yaban eşeklerinin yanında duran, kulağı yarık bir kadına rastlayıp onu döver. Kadın, peygambere gelip herhangi bir suçu olmadığı halde, Ömer'in kendisini dövdüğünü söyler. Tanrı elçisi, Ömer'i çağırtarak, neden amcanın kızını dövdün, diye sorar. Ömer de, ey Tanrı elçisi, amcamın kızı kendisini belli etmedi, ben üzerinde örtü (cilbab) göremeyince onu cariye sandım, der." (5)

Öyle anlaşılıyor ki, Ahzâb süresindeki örtünme ile ilgili yargılar, dönemin Arap toplumundaki erdemsiz kimi insanların, cariyelerle özgür kadınları karıştırmaları karşısında alınmış ve onları kolayca ayırmayı erekleyen toplumsal bir önlemi içermektedir. Rivayetlere bakılırsa bu önlemin alınmasında, örtüsüz dışarı çıkan özgür kadınların cariye niyetine tacize uğramaları, Arap gelenekleri ve Ömer'in peygamber üzerinde telkine varan ısrarlarının önemli bir rolü olmuştur. (6) Ancak ayet iyi bir bi-

çimde irdelendiğinde baş örtüsüyle ilgili herhangi bir yargıya yer vermediği gibi, cariyelerin tacize uğramasını engellemek için de herhangi bir önlem almamaktadır. Kuşkusuz bu durum cariyelere verilen değer ve onlara biçilen toplumsal statüyle ilgilidir. Şu halde, sosyolojik kimi koşullar gereği, cariyelerle özgür kadınların, salt giyim-kuşama dayalı olarak, ayırt edilmesini amaçlayan söz konusu ayetin, evrensel bir yargıyı değil, koşullu bir yargıyı dile getirdiğini ve sadece ortaya konulduğu tarihsel koşullara ilişkin bir hükmü içerdiğini söyleyebiliriz. Kadınları, özgür ve cariye diye ayrımlayan ve yalnızca özgür kadınların ırzlarını korumaya yönelen "tarihsel-koşullu" bir ayetten evrensel bir yargı çıkarmaya çalışmak, insan aklını hiçe saymaktır.

Nûr Sûresi 31. ayete gelince o da şöyledir:

"İnanan kadınlara da söyle, bakışlarından kimilerini yumsunlar, ırzlarını (Fenç=cinsel organ) korusunlar, süslerini göstermesinler. Ancak kendiliğinden görünenler hariç. Örtülerini göğüs yırtmaçlarının üstüne salsınlar, süslerini şunların dışında kimseye göstermesinler: Kocaları babaları, kocalarının babaları, kardeşleri, kardeşlerinin oğulları, kızkardeşlerinin oğulları, kadınlar, ellerinin altında bulunan köleler, kadına gereksinimi kalmamış erkekler, henüz kadınların mahrem yerlerini anlamayan çocuklar. Gizledikleri süslerin bilinmesi için, ayaklarını vurmasınlar. Ey inanlar topluca Tanrı'ya tövbe edin ki, kurtulasınız."

Bu ayetin ortaya konuluş nedeni olarak da şu olay aktarılır:

"Esmâ binti Mersed, kendisine ait bir hurmalıkta bulunduğu sırada, kadınlar örtüsüz (cilbabsız) olarak yanına gelmeye başlamışlardı. Ayaklarındaki halhallar, göğüsleri ve zülüfleri görünüyordu. Bu durumu gören Esma, bu ne kadar çirkin bir durum, dedi (Olay peygambere iletilince) söz konusu ayetler ortaya konuldu." (7)

Ayet ve rivayeti birlikte değerlendirdiğimizde, ayetin geleneklere aykırı hareket ederek göğüslerini gösterme ve süslerini sergileme konusunda istekli görünen Arap kadınlarının önlerini kesmeyi ve bu konuda bir önlem almayı amaçladığını söyleyebiliriz. Ayetteki, "örtülerini göğüs yırtmaçlarının üzerine salsınlar", ifadesi, ayetin örtünmeyle ilgili yeni bir yargı getirmediğini, var olan Arap örtünme geleneğinde, ihmal edilen bir durumun, dinsel bir yaptırımla önünün kesilmesinin ereklendiğini göstermektedir. Öte yandan ayet genel anlamda ele alındığında, örtünme ve başörtüsünden çok, ırzın korunması ve ziynetlerin gizlenmesinden söz etmekte ve ziynetlerin kimlere gösterilebileceklerini açıklamaktadır. Ziynetin (süs) ne olduğu ise İslam düşünürleri arasında önemli bir tartışma konusudur. kimilerince ziynet, takı, süs; kimilerince süslerin takıldığı yer; kimilerince de kadınların cinsel nitelikli organlarıdır. Ayetteki ziyneti hangi anlamda alırsak alalım, onun kapalılığı ortadan kalkmamaktadır. Çünkü süs, süsün takıldığı yerler ve kadının cinsel nitelikli organları deyişleri, gerek bireysel gerekse toplumsal açıdan farklı anlamlar yüklemeye açıktır. Ayrıca ayetteki, "kendiliğinden görünen yerlerin gösterilebileceği", ifadesi de açık değildir. Bu nedenle olsa gerek ki, kimi İslam bilginleri, kendiliğinden görünen ziynetlerin neler olduğunun gelenek ve görenek tarafından belirlenebileceğini ifade etmişlerdir. Bu da, İslam toplumlarında nisbeten farklı giyim-kuşam ve örtünme biçimlerinin benimsenmesine yol açmıştır.

Görüldüğü gibi Nûr Sûresindeki ayette hem koşullu, hem oldukça kapalı hem de Arap gelenek ve göreneklerinin ötesinde, yeni ve islami diyebileceğimiz bir örtünme modeli sunmamaktadır. Ayrıca, açık bir biçimde, kadınların saçlarını örtmesi gerektiği gibi bir yargıyı da içermemektedir. Tüm bunlara ek olarak, örtülmesi gereken (zinet) yerler konusunda da, "kendiliğinden görünenler hariç" diyerek esnek bir tavır takınmaktadır. Bu durumun farkında olan şeriatçılar, söz konusu esnekliği gidermek, müslümanları diğer inanç gruplarından ayırmak ve siyasal bir simge olarak "tek-biçimci" bir giyim-kuşam modeli oluşturmak için Muhammed'e iliştirdikleri şu rivayete sarılmışlardır:

"Esmâ, Muhammed'in yanına ince bir elbiseyle girmiş, onu bu şekilde gören peygamber yüzünü öte çevirerek; ey Esmâ, kadın buluğa erince, şundan şundan başkasını göstermesi doğru değildir, diyerek, yüzünü ve avuçlarını göstermiştir" (8)

Bu rivayet tarihsel süreç içerisinde, "tek-biçimci" islamî bir giyim kuşam modeli oluşturulması için tek başına yeterli olmamışsa da, pek çok İslam hukukçusunun (fâkih), el-yüz hariç vücudun diğer yerlerinin örtülmesi gerektiği sonucuna ulaşmalarına neden olmuştur. Kadını tam bir cinsel nesne ve şehvet aracı olarak gören kimi düşünürler ise, daha da ileri giderek, "kadın güzelliğiyle erkekleri fitneye düşürecek denli çekiciyse, yüzünü ve ellerini de örtmesi gerekir" yargısına ulaşmışlar, bunu da, Muhammed'e malettikleri, "kadın bütünüyle cinsel bir varlıktır" (en-nisaü avretün), sözüyle temellendirmişlerdir.

Yukarıda sunduğumuz bilgiler ve değerlendirmeler ışığında, Kur'an'daki giyim-kuşam ve örtünmeye ilişkin koşullu yargıları ve bunlara dayanarak tarihsel süreç içerisinde islam bilginlerinin çıkarttığı sonuçları, ortaya konuldukları dönemlerin gelenek, görenek ve namus anlayışları gibi, sosyolojik bağlamlarından koparıp, onlardan islami bir giyim-ku-

şam modeli oluşturmak ve bunu evrensel saymak ne ölçüde ussal bir tutumdur? Sağduyu, insanlığın eriştiği kültürel ve zihinsel birikim buna izin verebilir mi? Kaldı ki, Kur'an'da yer alan örtünmeye ilişkin yargıların, Arap gelenekleriyle bağlantıları gün ışığı gibi ortadayken, söz konusu yargıları, hangi akıl, tanrısal iradenin bir ürünü -hem de değişmez bir ürünü- olarak değerlendirebilir? Tümel olarak nitelenen tanrısal irade, Arap gelenekleriyle koşullu bir irade konumuna nasıl sokulabilir? Sonuç olarak, diyebiliriz ki, islam dinsel bildirilerindeki giyim-kuşam ve örtünmeye ilişkin yargıları, evrenselleştirmeye çalışanlar, din adına, Arap geleneklerini dayatmaya çalışanlardır. Oysa gelenekler ulusların ayırt edici nitelikleri arasında yer alır ve daha önce de işaret ettiğimiz gibi, coğrafi ve doğal koşullar ile toplumu oluşturan bireylerin eğitim düzeylerinin, yaşam biçimlerinin onun üzerindeki etkisi yadsınamaz. Özde bir Arap geleneği ve Arap namus anlayışının bir uzantısı olarak beliren ve ideolojik bir simgeye dönüştürülen, ayrımcılık işareti başörtüsünü, sıcak bölgede yaşayan Arapların kendilerini güneşin etkisinden korumak amacıyla buldukları, bir yöntem olarak da düşünmek olasıdır. Zira bu durumu, sadece Arap kadınlarının değil, Arap erkekleriyle, ülkemizin sıcak bölgelerinde yaşayan vatandaşlarımızın, tarlalarında çalışırken, başlarını, güneşin yakıcı etkisinden korumak için, çeşitli biçimlerde örtmeleri destekler niteliktedir. Tüm, söz konusu toplumbilimsel altyapıları görmezlikten gelip, giyim-kuşam ve başörtüsünü dinsel bir zeminde savunmak ve bunu laiklik, demokrasi, insan hak ve özgürlükleri adına onaylamak, insanlığın zihinsel ve kültürel gelişimini, aklını ve sağduyusunu hiçe saymaktır.

1. Bkz. Hasan Aydın, *"Demokrasi, Özgürlük, Hoşgörü Kavramları ve Kimi Çelişkiler"*, Bilim ve Ütopya Dergisi içinde, sayı: 48, İst. 1998, ss.58-59.
2. Bkz.Abdulfettah el-Kâdî, Esbâb-ı Nüzûl, çev. S. Akdemir, Fecr Yay., Ank, 1996, ss.326 vd.
3. Bkz. Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Cilt.VII, Yeni Ufuk Neşriyat, İst, 1990; ss.201 vd.; Abdulfettah el-Kâdi, age., s.326.
4. Bkz. Abdulfettah el-Kâdi, age., s.326.vd.
5. Bkz. Süleyman Ateş, age., cilt.VII, s.201.
6. Bkz. Celâl ed-Dîn es-Suyûtî, el-İtkân fî Ulûm el-Kur'ân, Mektebe es-Sekâfe, Beyrut 1973, ss.34-35; Hasan Aydın, "İslam Dinsel Bildirileri Mutlak mı?", Bilim ve Ütopya Dergisi içinde, sayı: 37, İst, 1997, s.16.
7 Bkz. Abdulfettah el-Kâdî, age, s.283.
8. Bkz. Tirmîzî, es-sünen, fiten:44; Ebû Davûd, es-Sünen, Libâs:31; Süleyman Ateş, age., cilt.VI, s.178.

BABA OĞUL

OĞLUM
FİDANIM
NEYİM VAR SENDEN BAŞKA
DE BANA

KIRPMADIN GÖZLERİNİ
GELDİN GELELİ
YEMEDİN
SEN SENDE DEĞİLSİN

DE
NEDEN
YANIBAŞIMDA DÜŞTÜ
BİR BİR
ON YEDİ CAN
YÜZÜM ONLARIN YÜZÜ
ELLERİM ONLARIN
ÖLÜLER
YEMEK YER MI
UYURLAR MI
DURUR MU
DURDU ZAMAN
DAĞLARIN ÇIPLAK DAĞLARIN ORDA
AĞAÇLAR
YÜRÜDÜ
YER YÜRÜDÜ
ELSİZ AYAKSIZ
KALDIM BİR BAŞIMA
GÖZÜM GÖRDÜĞÜNDEN UTANIR
GÖZÜM GÖRDÜĞÜNDEN UTANIR
ELİM TUTTUĞUNDAN
ELİM TUTTUĞUNDAN
DE
BEN NASIL BEN DE OLAYIM

Cengiz BEKTAŞ

SANAT NEDİR

Berrin TAŞ

Sanat bir gereksinmedir. Taşı yontan insandan başlayarak sanat, toplumsal bilincin bir biçimini yansıtır. Doğayla mücadele sürecinde ayakta kalmaya çalışan insan, sanatın motive edici gücüne sığınmıştır. Bu güç her gün yeniden doğayla yaşamak zorunda olan insanın ayağa kalkmasına zemin hazırlamıştır. Günümüz insanına bakarsak onun sanatı gereksinmekten bile uzaklaştığı görülebilir. Hız ve tüketim çağının insanı ordan oraya koşturup para kazanmak, sonra da kazandıklarını yiyebilmek için yeni tüketim yolları ararken dönüp kendine bakmayı unutmuştur. Ne yaptığını, nereye gittiğini düşünecek zamanı yoktur. Sanata da gereksinimi yoktur.

Oysa taşı yontan, ateşi bulan insan doyabilmek, barınabilmek kısaca yaşamını sürdürebilmek için acımasız bir mücadele vermek zorunda kalmıştır. Sanatta bu mücadelenin görünümlerinden biri olarak ortaya çıkmıştır.

Taşı yontan doğayla mücadele eden insanın dört ana kalkışmasından sözedilebilir.

Pratik, Estetik, Bilimsel, Felsefi.

Pratik kalkışma, eyleyen insanın karşılığıdır. Taşı yontan, alet yapan, yaşamını yaşanır kılabilmek için doğayla mücadele eden insanın harekete geçmesidir.

Felsefenin, bilimin, sanatın doğabilmesi için meta üretiminin gelişmesi, kafa emeğiyle kol emeğinin ayrılması ve toplumun sınıflara bölünmesi gerekmiştir.

İnsan kendine özgü bir yaratık. Birçok yetenekleriyle hayvanlardan ayrılır. Hayvanlardan ayrı olarak yeryüzüne uymaz. Onu biçimlendirir. Bir yere gelişigüzel yerleşmez. Her kıtada yerini yurdunu arayıp bulmuş, öyle yerleşmiş.

1769'da İspanyollar Pasifik okyanusuna vardığında Kaliforniya'lı kızılderililer, balıkların dolunay zamanı kumsala çıkıp dansettiklerinden söz etmişler. Gerçekten de bölgeye özgü Grunyan adında bir balık vardır ve sudan çıkıp normal gelgit çizgisinin daha yükseğinde bir yere yumurtlar. Dişi balıklar kuyruktan başlayarak kendilerini kuma gömerler. Erkek balıklar da dişilerin çevresinde dolanarak yumurtaları döllerler. Dolunay önemlidir çünkü gelgitin en yüksek noktaya ulaştığı günler arasındaki dokuz-ongün içinde yumurtalar rahatça kuluçka dönemini tamamlar. İkinci gelgit de balıkları denize sürükler.

Doğa dünyanın her yanında canlıların çevreyle uyumunun sayısız örnekleriyle doludur. Bu örneklerde hayvan doğaya güzelce uyar. Uyuyan tilki metabolizmasını canlandırmak için ilkbaharı bekler. Kelebekler düşmanları şaşırtmak için kendilerini yapraklara, hatta zararlı böceklere benzetirler. Milyonlarca yıl süren evrim Grunyan balığını gelgite göre biçimlendirmiştir ama biyolojik evrim insanı belirli bir çevreye uyduramamıştır. Grunyan balığıyla kıyaslarsak insanın yaşama savaşında kullandığı silahlar daha da yetersizdir ama bu yetersizlik onun tüm çevrelere uyarlığını sağlar. insanın yaşamla çelişkisi de burda başlar. Doğadaki binlerce canlı arasında yalnızca insan kendi çevresinin tutsağı olmamıştır. Düşgücü, aklı, direnme gücü ona çevresini değiştirme olanağı vermiş. İnsanın doğa karşısındaki yetersizliği, gelişimini sürdürebilmesi açısından itici güç olmuştur.

İnsan çeşitli yetilerini kullanarak planlar yapar, yenilikler yaratır. Yetilerini daha karmaşık daha özel biçimde bir araya getirmeyi öğrenir. Böylece teknikte, bilimde, sanattaki gelişmelerde insan duygu ve yetilerinin daha zengin daha karmaşık bir bileşimini yansıtır. Sözgelimi DNA spiralinde kalıtım kuramının açıklanışını ya da insan beyninin özellikleri hakkındaki yeni buluşları düşünebiliriz.

İnsanı hayvanlardan ayıran özellik kendi yaşam etkinliğinin bilincinde olmasıdır. Bu da onun hem doğayı hem de kendini tanıyıp anlamasının yarattıklarında simgeleşmesidir.

İnsanın mağaraya resimler yapabilmesi için önce çakıl taşını, sonra bıçağı ve mızrağı bulması gerekiyordu. Yaşaması için gerekli bu buluşlara sanat ürünlerini daha ilk günden eklemeye başlamıştı. Sözgelimi hayvan biçimindeki süslemeler.

Neden bu mağaralara girip yaşadığı halde hayvan resimlerini karanlık, uzak, gizli saklı, el ayak değmez yerlere yapardı. Akla gelen yanıt bu yerlerle hayvanın büyülü bir ilişkisi olduğudur. Büyü, insanın bir gücü olduğuna inandığını söyler ama nedir bu güç. Burdaki güç geleceği görebilme gücüdür. İleriye doğru bakan bir düşgücüdür. Bu resimlerle avcıya henüz karşılaşmadığı ama karşılaşabileceği tehlikeler gösteriliyor. Avcı bu gizli karanlık yere getirilince ışık birdenbire içeriye dolunca, kar-

şılaşacağı yaban sığırını, koşan geyiği, dönemeçte karşısına çıkacak boğayı görüyordu. Aynı avdaki gibi kendini bu hayvanlarla birbaşına görebiliyor. Korku anı yaratılmıştı. Ressam korku anını dondurmuştu. Mağara resimleri avcı için geleceği görme olanağı sağlayan bir pencere.

Geleceği gözönüne getirebilmek, olacakları önceden sezebilmek, plan yapıp beklemek, düşüncelerimizde biçimlenen düşler olarak göstermek insana özgüdür.

Düş gücümüzle de bakarız. Geçimişin yaşantı ve deneyleriyle de bakarız.

Başlangıçta insan yapacağı işi önceden ya da sonradan temsili olarak gerçekleştiriyordu. Bunun nesnel bir işlevi vardı. İnsanın o işi daha iyi yapabilmesini sağlıyor, becerisini geliştiriyordu. Yansılama böyle doğdu. Kollektif çalışmadaki ses ve gövde hareketleri, çalışma sürecinden bağımsız bir etkinlik haline geldi. Totem bir bitkiyse büyümesi ve insanlarca toplanması gerekiyordu. Bir hayvansa belirleyici özellikleri ya da yakalanması ve öldürülmesi temsili olarak gerçekleştirilirdi.

Sözgelimi Yeni Zelanda'da Maori'lerin patates dansı. Körpe ürünler rüzgardan zarar görüyordu. Bunun için tarlalarda çalışan kadınlar dans ederler, ekinlerin büyüyüp yeşermesini temsil ederlerdi. Bu arada türkü söyleyerek rüzgarın da kendilerine uymasını dilerlerdi. Ekinlerin büyümesini yansılayarak onları büyümeye zorlayacaklarına inanırlardı.

Çalışma süreci içinde insan nasıl gerçekleşmesini istediği sonucu önceden tasarlarsa, yansılama dansında da gerçekleşmesini istediği sonucu önceden düşsel bir biçimde dile getirir. Yansılama dansı dansçıların iş karşısındaki tutumlarını da etkiler. Dansın ekinlerini kurtaracağı inancıyla ekinlere daha büyük bir güçle bakmaya başlarlar. Böylece dans onların gerçeklik karşısındaki tutumlarını değiştirir. Dolaylı bir biçimde gerçekliği de değiştirir.

İnsan kendini gerçekliğin dolaysız bilincinden kurtarmasını bilir. Teori ile pratik ayrılmasının temeli de bu zihinsel soyutlama işleminde yatar. Ne var ki bu ilk aşamada teoriden sözetmek olanaksız. Yalnızca ilkel tapınma törenlerinden sözedilebilir.

Üretim tekniğinin gelişmesiyle birlikte yansılama dansı çalışma süreciyle bağlarını yitirir ve kabile geleneklerinin yansıtıldığı bir eğlence etkinliğine dönüşür. Yansılama danslarının bu aşamasında epik şiir ve baladın başlangıcı olarak kabul edilebilecek koroyla söylenen şiiri görürüz. Resim ve heykel sanatları da yansılama büyüsünden doğmuştur. Taş devrinde yapılmış heykelcikler ve mağara duvarlarındaki resimler büyü amacıyla gerçekleştirilmişti.

İlkel bilinçte insanın adı ve görüntüsü insanın kendisiyle özdeşlenir. Öyle ki eğer elimde bir insanın resmi ya da heykelciği varsa o insanı avucumun içine alabilir ona istediğimi yapabilirim. Düşmanın balmumundan heykelini yapıp üzerine iğne batıran insanları duyarız. Böylece olması istenen gerçeklik -sevilmeyen kişinin yokedilmesi- benzetleme yoluyla gerçekleştirilir.

Sanat ilkel tapınma törenlerinden doğar. Bu tapınma törenlerinin biçimi, bilinçli sanatçının elinde geliştirilerek sanat biçimine dönüşür. Eski biçim halkın yabancısı olmadığı kolayca benimseyebileceği geleneksel bir yapı sağlar sanatçıya. Sanatçı bu geleneksel yapıya yeni bir katkıda bulunarak onu değiştirir.

Yüzyıllarca binlerce kişi koşan atları seyretmiş. Gerçekte hiç kimse atın nasıl koştuğuna bakmamış. Fransız ressam Grecault (1821) atları dört bacağı gerili havada süzülürken resmetmiş. Elli yıl sonra fotoğraf makinesi hızla hareket eden atları anında tesbit etme yetkinliğine ulaşınca hem ressamın hem de seyircilerin yanıldığı anlaşılmış. Gerçekte atlar ayaklarını yerden birbiri ardınca kaldırıyor. Ondan sonra ressamlar yanlışları düzeltmeye başladıklarında başlangıçta herkesçe eleştirilmişler.

İlkel toplum yalındı, sınıfsızdı, doğaya karşı zayıf da olsa birleşmiş bir bütün olarak çıkıyordu. Oysa günümüz toplumu daha karmaşık, daha zengin, daha güçlüdür ama kendine karşı bölünmüştür. Böylece büyünün temeli toplumla doğa çatışmasının ardından günümüzde de birey ve toplum çatışması ortaya çıkar. İlkel avcının dansını yöneten önder onlar için ne yapıyorsa, şair de bizim için aynı işi yapar. İlkel düşüncede bilicilikle şiir arasında kesin bir çizgi yoktur. Goethe'nin bir şiirinden şaire nasıl baktığını görelim.

Yaradılış gözyaşı vermiş bize, acının
çığlığını vermiş
İnsan artık dayanamaz gibiyse üstelik
Ezgiler, sözler bağışlanmış bana, yaramı
Bütün derinliğiyle dile getireyim diye
Ve acıdan dili tutulunca insanın, bir Tanrı
çektiğimi anlatayım diye bana dil vermiş

Sanat insanın insan için yaptığı bir nesnedir. Belirli bir amaç ve belirli bir neden sonucu ortaya konulmuştur. Şiir anlaşılmak içindir. Resmin anlatmak istediği bir amacı vardır. Eline bir demet çiçek alıp o çiçeği buraya, bu renk çiçeği şuraya koymak böylece bir düzenlemeyle renkleri ve biçimleri dengelemek hep güzellik arayışıdır.

Şair ise sesler, anlatım teknikleri, yeni anlatım yöntemleri bulmak için uğraşır. Kusursuz bir uyum arayışıdır sanat, bir güzellik istemidir.

Kımı sanatçılar ve eleştirmenler kurallar saptamaya çalışırlarsa da usta sanatçılar bu kuralları yıkmış, akla gelmedik başka uyumları yakalamayı başarmışlardır. İngiliz ressam Sir Joshua Reynolds öğrencilerine mavi rengin tabloların ön planında görünmesi, arka planda ve gittikçe kaybolan tepelerde kullanılması gerektiğini öğretir. Rakibi Gainsborough bu tür akademik kuralların çoğu kez pek bir işe yaramadığını kanıtlamak için ünlü *Mavi Çocuk* tablosunu yapmış ve çocuğun tam ön plandaki mavi giysisini arka planın sıcak kahverengisiyle çok güzel bir karşıtlığa sokmuş.

Değişik olma dürtüsü sanatçıyı yeni arayışlara iter. Genç Mozart, Paris'e geldiğinde günün modası senfonilerin hızlı bir finalle sona erdiğini fark eder. Bunun üzerine son bölüme yavaş bir giriş yaparak dinleyicilerini şaşırtmaya karar verir.

Sanat bir bilgi türüdür. Gerçekliği kendine özgü bir biçimde gösterir. Gerçekliğin bilinmesine yardımcı olur. Sanat eserleri okuyucuya... dinleyiciye her zaman bir şeyler demek zorundadır.

İnsan gerçekliği nasıl özümser. Ben şu çiçeğin kokusunu duyuyorum. Şu ağacı görüyorum. Sevgilimin ellerini tutuyor, saçlarına dokunuyorum. Denizin dalga seslerini duyuyorum kulağımla. Mimiklerden davranışlara ilişkin sonuçlar çıkarıyorum. Gerçekliği zaman ve mekan içinde özümsüyorum.

Yaşam bir deneyimdir. Deneyim nesneyi gözle görüp elle tutmaktan başlayarak, elle tutulmaz soyut düşüncelere dek uzanır. Doğumla ölüm arasındaki yaşam beş duyunun harekete geçmesi ve düşünmeye zorlanan zihnin uyarılışıdır. Deneye canlılık vermek sanatın işidir. Alanı yaşamın bütünüdür. Sanattan ayrı deney şekilsiz bir maddedir. Şu kulağımıza çarpan sesler, belli belirsiz bir gürültüdür. Çevremizdeki renk ve şekiller ya zevkten yoksundur ya da onların farkında bile değilizdir. İşittiğimiz sözcükler harekete geçmemiz için birer işarettir. Yaşam biçime girdiği oranda sanattır.

Yaşam insanların çoğu için ağır bir uyuşukluktur. Gözleri vardır, açık ve seçik olarak görmezler. Kulakları vardır, iyice güzelce işitmezler. Kendilerini düşünmeye ve duymaya zorlayan binbir şey vardır, uyuşup kalmışlardır, davranmazlar.

İçgüdülerimize dayanan hergünkü deneyimin ölgün bir yanı vardır. Zorunluluklar ve içgüdüler bizi bir nesneden ötekine koşturur. Her nesneden istek ve gereksinimlerimize yetecek kadarını alıverir, geri kalanıyla ilgilenmeyiz. Günlük yaşamlarında insanlar bir an'dan öteki an'a, bir nesneden öteki nesneye, bir olaydan öteki olaya koşarlar.

Sanatın deneyimle bağlantısı vardır. Bu anlamda sanat ustalığı da dile getirir. Yani bir şeyi hayranlık uyandıracak düzeyde başarılı yapma yetisi. Bu açıdan bir bahçıvan, bir madenci, bir öğretmen, bir ressam hepsi kendi alanlarının ustası olabilir ama sanat her türden ustalığı değil yalnızca oluşumun yaratılışındaki ustalığı gösterir. Biçimlenişi oranlılık ölçü, uyum ve bütünlük gösteren resimler, heykeller, müzik parçaları, tiyatro, bale gösterileri estetik bir etki uyandırırlar. Bu anlamda sanat, güzelliğin yasaları doğrultusunda yapılan yaratıcı eylemdir.

Kullanım eşyaları, mobilya, giysi toplumun maddi kültür alanına girer. Pratik gereksinimleri karşılarlar ama yaşamı yansıtmazlar. Yaşam üzerine bir yorum da içermezler. Oysa sanat eserleri insanın manevi kültür alanına girer. Sanat eserlerinin bambaşka bir ....., güzelliği var. Edebiyat, müzik, resim,... düşünsel, içsel ilgileri canlandırırlar ve kendilerinin dışında varolan gerçekliğin imgesel bir yeniden yaratımını içerirler. Sanat eserleri toplumsal bilincin bir biçimini gösterirler. (Öteki biçimleri bilim, felsefe, toplumsal, siyasal kuramlar, hukuk kuralları, ahlak görüşleri, din öğretileri)

Eğer sanat yaşamın bütününü canlandırsaydı, ufak tefek gündelik işler ve sorumluluklar taşıdıkları anlam açısından zevkli olurlardı. Başkalarıyla ilişkilerimiz dostluk ve sevgi taşırdı. Ele aldığı her işi bir yazarın yazı yazarken veya bir ressamın resim yaparken duyduğu istekle yapardı insan. Karşımıza çıkan her şey resim, müzik ya da şiir gibi beslerdi iç dünyamızı. Yaşamak sürekli bir etkinlik ve sanat zevkiyle güzelleşirdi. Böylece yaşamak hem düzenli, hem coşkun, hem disiplinli, hem özgür bir duruma gelirdi.

Yaşamı boyunca insan sağlık, yorgunluk, fakirlik, sorumluluklarla boğuşurken enerjisini bütünüyle sanata veremez. Dinlenmek için çalışılır, didinilir. Ne çalışmanın ne de didinmenin tatlı huzur verici bir yanı vardır. Bir takım tatsız insanların varlığı sohbeti çekilmez kılar. Sokaklarımızın, evlerimizin, şehirlerimizin çirkinliği gerçekte haz alabileceğimiz yaşama eyleminde bizi yoksun kılar. Sanatçı için gündelik yaşam sorunları sıkıntı verici ve şaşırtıcıdır. Yaşamın bitip tükenmez ayrıntıları içinde sanatçı huzur bulamaz. Bunun içindir ki, sanatçı hesabını kitabını bilmez biri olarak tanınır. Gerçekte sanatçı da dünya işlerini hesaba kitaba gelmez bulur. Bu da çoğu kez sanatçının gerçekler dünyasından büyülü bir dünyaya kaçışına neden olur. Güzellik budalası kendini sonsuz bir hüzne kaptırmış sönen bir dünyanın gölgelerinde oyalanmaktadır. Ona biçim huzur verir.

Sanat yalnız dinginlik vermez, ateş dağıtır. Günlük yaşamın zorlukları içinde eli kolu bağlanan insan ateşi parlatarak bir kıvılcım bulur.

Duyularımız bizi kararsız ve değişken bir orta

ma uygun bir duruma getirirler. Uzun evrim sürecinde bu duyular durmadan değişen şartlara uyabilecek araçlar olarak gelmişti. Işığa hassas bir nokta zamanla göze dönüştü. Çok uzak bir nesnenin işe yarayacak bir şey mi yoksa tehlikeli bir şey mi olduğunu kestirmeye yarıyordu. Yine uzun bir evrimin ürünü kulak, esrarlı ve güvenilmez bir çevredeki iyi ve kötü nesnelerden bizi haberdar etmek için gelişti. Koku alma bir şeyin yenilip yenilemeyeceğini gösteren bir araç oldu. Tatma besleyici yiyecekle zehirli yiyeği birbirinden ayırmaya yarıyordu. Dokunma duyusu cinsellik ve savunma ile sıkı sıkıya ilgili bir çeşit hassasiyet olarak başladı. Duyularımız estetik değil, faydacıdır. Günlük yaşantımızdan da faydacı olmaya devam ederler. Sanatçının görevi, sanat eserinin başarısı duyularımızı bizi etkinliğe yönlendiren araçlar olmaktan çıkarıp, açık ve seçik karşımızda duran şeyleri gösteren araç durumuna getirmesiyle ilgilidir.

Duyuların durmasıyla deney şiddet kazanır. Estetik açıdan olanaklar taşımakla beraber dokunma, tatma, koku alma duyuları, görme ve işitme kadar bu işe uygun değildir. Bu duyularda kolay harekete geçirilemez, nesnelerle yoğrulamaz, biyolojik gereksinimlerden kolay ayrılamaz. Sanatta duyular bizi etkinliğe sürükleyecek yerde hazza sürükler ama sanat yalnızca duyuları yoğunlaştırmakla kalmaz. İnsana duyuları olduğu kadar duygularının ne olduğunu öğreten edebiyattır.Öyle ki edeblyat kimi zaman tehlikeli görülebilir. Edebiyatın insan yaşamı üzerindeki etkisini bilen bir baba, kızına zamanının bilgilerini verirken ondan edebiyatı esirgemişti.

1770-1825 yılları arasında yaşamış Dorothea Schlözer'in öğrenim alanı çok geniş tutulmuştu. Güzel sanatlar, şiir ve roman dışarda bırakılmıştı. Babası kızına Grekçe, Cebir, Fransız doğal hukuku, Vergil okutuyor. Teorik mineraloji bilgisini güçlendirmek için maden ocaklarına da gidiyor Dorothea. Aldığı eğitimin yanında geleneksel kadın işlerini, ev idaresini, örgü dikiş öğrenmek zorunda. Dans etmek ve resim yapmak da programa dahil. Kızına tüm bu olanakları tanıyan baba duyguları uyandığı için edebiyatı zararlı görüyordu.

Akıl yürütmenin soyutluğu içinde soğuk ve gösterişli olabilecek fikirler şiir ve dramla ya da başka bir sanat dalıyla sunulunca canlı bir duruma gelir. Sanat eserinde duygular ölçülü biçili kalıplara dökülerek daha derin ve daha zengin bir biçimde aydınlığa kavuşmuştur. Bu duygulara günlük yaşamın olanak tanımadığı ölçüde bir düzen verilmiştir.

Düşgücü, insanın ilerlemesine çok büyük katkıda bulunmuştur. Mitoslardan, efsanelerden ve geleneklerden oluşan, yazılı olmayan bir edebiyat yaratışıyla insan türü üzerinde itici güç durumuna gelmiştir.

İnsanın yeryüzündeki varlığının en az beşte dördü yabanıllık ve barbarlığın aşağı durumunu oluşturur. Aşağı durumda insanlığın kimi nitelikleri gelişmeye başlar. Kişisel ağırbaşlılık, etkili konuşma, dinsel duyarlık, doğruluk, yiğitlik ve yüreklilik, şimdiki genel karakter özellikleri; ama acımasızlık, hainlik ve bağnazlık da vardır. Bulanık bir kişisel tanrılar ve bir büyük Ruh kavramıyla birlikte, dinde ögeye tapınma, kaba koşuk söyleme, ortak konutlar ve mısır ekmeği bu dönemdedir. Bu dönemde boyların fedarasyonu da ortaya çıktı. İnsanlığın yükselmesine katkıda bulunan imge gücü yazılmamış bir söylenceler, masalları ve gelenekler yazını üretiyordu.

Edebiyat bir dil sanatıdır. Yazılı ya da sözlü dile dayalı sanatsal yaratışın tümü edebiyatın alanına girer. Halkların tarihinin en eski çağlarında henüz yazılı edebiyat yok. Yazın ya tek tek konuşma biçimlerini ya da sözlü bütünleri çizgiyle göstermek için belirli bir işaret sistemini geliştirmeleriyle ortaya çıkmıştır. Bu işaret sistemleri ya harflerin bir sistemiydi, yani alfabeydi ya da daha geniş tasarım içeriklerini ve kavramları gösteren simgelerin bir sistemiydi. Örneğin hiyeraglif eski Mısırlıların kullandığı bir resim ile bir sözcüğün gösterildiği yazı.

Literattura sözcüğü Latince'de harfler yazısı veya yalnızca yazı anlamına geliyor. Tüm halklar henüz bir yazıyı yaratmadan ya da benimsemeden önce kendi dillerinde sözlü eserler yaratmışlar. Bu eserler kuşaktan kuşağa sözlü bir biçimde aktarılıyor ve uzun süre yaşıyor. (Masallar, efsaneler, türküler, büyü sözleri, atasözleri)

Sözlü halk yaratışları folklor sözcüğüyle anlatımını bulur. Bizde halk oyunlarına adını vermiştir. İngilizce'de folk=halk lore=öğreti, bilgi anlamına geliyor. Sözlü yolla aktarılan halk yaratışları sanatsal yazınla yanyana gelişmiş ve onu çok yönlü etkilemiştir. Bu yaratılar bugün de varlığını sürdürüyor.

Halkların azılarını yaratışları sınıflı topluma ve devlet gücünün oluşumuna geçiş evrelerine denk geliyor. O dönemde henüz kitap basılmıyor. Kitap basma 15. yüzyıldan bu yana yayılabildi. Hareketli, metal harflerle basma tekniğini 1440'ta Johann Gutenberg Almanya'da gerçekleştirdi. 1563'te İvan Fyodorav Moskova'da ilk basımevini kurdu, ancak pek ilgi görmedi. Öyle ki kitap basımı ilk kez 18. yüzyıl başında 1. Petro yönetimi döneminde daha geniş bir yayılma gösterebilmiş. Edebiyat basım olanağına kavuşmadan önce el yazması yoluyla yayılabilirdi.

Edebiyat bir bilgi türüdür. Bir romanı okuduğu-

nuzda çağlar ötesinden bugüne taşınan değerlerle karşılaşırsınız. Bu değerlerde insanın yetersizlikleri, beceriksizlikleri, acıları, sevinçleri yanında yalnızlığı, çıkarcılığı da gözler önüne serilir. Biz insana dair bilgiyi yaşantılarımızdan öğrendiğimiz kadar romanlar, şiirler, öykülerden de öğreniriz. Eğer airler aşk şiiri yazmamış olsalardı bugün belki de (bir kadına ya da bir erkeğe duyulan) kimi özel duyarlılıklarımız gelişmeyecekti. Edebiyatla çoğalmak, başka yaşamları anlamak ve o yaşamlarla ortaklıklar kurmak kendi sınırlılığımızı aşmamıza katkıda bulunur. Edebiyatın bilgilendirici, iletici, eğitici, birleştirici özelliği gerçekliğe ilişkin görüşlerimizin, duyuş ve tasarımlarımızın zenginleşip toplumsallaşmasına yol açar.

Bugün "sanat için sanat"tan söz etmek insanın tarihsel gelişim sürecini reddetmek anlamına geliyor. Bu anlayışa göre sanatçı bir ülkeyi, bir çağı yaşama biçimleriyle tanıyıp bilmek, değerlendirmek zorunda değil. Sanatın imgeleri doğrunun, iyinin, güzelin ebedi ögelerini şekillendirir. Sanatçının herhangi bir düşünsel katkısı yoktur. Bunu "kendinde şey" olarak yapar. Sanatçı yığınların üstünde bir dehadır bu anlayışa göre. Bu anlayış sanatı toplumsal yaşamdan kesip koparma çabasına katkı sağlıyor. Sanatı "kendinde şey" olarak görenler, seçimleri gereği içeriği önemsemezler. Onlara göre edebiyat yalnızca biçimden oluşmuştur. Yalnız biçimi araştırmak sözkonusudur. Bir sanat eserinde yansıtılan yaşam sanatçının gerek dili, gerekse biçimsel amaçlar için kullandığı araçlardır. Biçimciler edebiyattan içeriği kaldırıp atarlar. Edebiyatın anlamını, düşünsel etkisini yok sayarlar.

Yararlanılan Kaynaklar

- Bronowski, *İnsanın Yüceliği*,
- Bronowski, *İnsan ve Değerleri*,
- Cengiz Gündoğdu, *Soru*, İnsancıl yayınları,
- George Thomson, *İnsanın Özü*, Payel yayınevi,
- George Thomsan, *Şiir Sanatı*, Üç Çiçek yayınevi,
- Gombrich, *Sanatın Öyküsü*, Remzi kitabevi,
- İrwin Edman, *Sanat ve İnsan*, MEB yayınları,
- Maritt Rullman, *Kadın Filozoflar 1*, Kabalcı yayınları
- Pospelov, *Edebiyat Bilimi 1*,
- K. Marx, F. Engels, *Sanat Yazıları*.

CEM YALIN'IN ANISINA
GÜNÜMÜZDE OYUN YAZARININ DURUMU

Konuşmacılar

Coşkun Büktel
Cengiz Gündoğdu
Orhan İyiler
Yılmaz Onay
Hilmi Zafer Şahin
(Amatör Tiyatrolar Çevresi) (ATÇ)

Yer: İnsancıl Atölyesi
Tarih: 24 Ocak 2001/ 18.30

Önsöz*

Lumumba kadar kısa yaşamı olan bir lider var mıdır bilmiyorum. Kara Afrika'da ulusal bağımsızlık eylemlerinin bu unutulmaz lideri 33 yaşında politikaya atılmış ve 35 buçuk yaşında korkunç işkencelerle öldürülmüştür.

Lumumba 1958 Ekim'inde partisini kurar ve 1959 Ekim'inde tutuklanır, demek ki bu ilk dönem ancak bir yıl sürmüştür.

Dört ay cezaevinde kaldıktan sonra 1960 Ocak'ında özgürlüğe kavuşur, bıraktığı yerden işe koyulur, 30 Haziran 1960'da başbakan seçilir.

Başbakanlığı topu topu iki ay, iki hafta sürecektir. Ondan sonra iki ay, on günlük bir tutukluluk ve göz altı dönemi vardır. 27 Kasım'da kaçar, dört gün sonra yakalanır, yeniden korkunç işkenceler görür, 17 Ocak 1961'de de, yani yakalandıktan elli gün sonra öldürülür.

Demek ki, politikaya atılmasından göz altına alınmasına kadar geçen zaman iki yıl bile değildir.

Lulumba ne yapmış, ne söylemişse bu 18 ay içinde yapmış, söylemiştir. Bunun bedelini ödetmişlerdir kendisine.

Peki ne yapmıştır *Lumumba*? Ne suç işlemiştir?

Suçu çok büyüktür *Lumumba*'nın.Ülkesinin bağımsızlığını, egemenliğini ve bütünlüğünü istemiş ve bunun için de sömürgeciliğin, yeni sömürgeciliğin ve emperyalizmin her türünün karşısına dikilmiştir. Tshombé ve Kasavubu gibi kişilerin eski ve yeni sömürgecilerin uşağı olduklarını ve vatanı sattıklarını açıklamıştır.

Kolay mı, herşeyin bir bedeli vardır!

Çağımızda *Lumumba* kadar dayak yiyen, işkence gören, yüzü gözü şişirilen, iplere bağlanıp sürüklenen, kemikleri kırılan bir başbakan olmamıştır.

Bütün Birleşmiş Milletler Örgütü, Birleşmiş Milletlerin ONUC denen Kongo (Zaire) alt şebekesi, bütün Afrika ülkeleri ve Üçüncü Dünya bu işkencelere seyirci kalmışlardır.

Lumumba Birleşmiş Milletlerin askerlerinin gözü önünde dayak yemiş, sürüklenmiş ve ölüme götürülmüş, kimsenin kılı kıpırdamamıştır. Başka çıkarlar, başka oyunlar vardır o zaman. Birleşmiş Milletlerde Üçüncü Dünyanın ağırlığı yoktur.

Bu kadar kısa bir zaman içinde *Lumumba* bütün Kara Afrika'da bağımsızlık, egemenlik ve her türlü sömürgecilikle savaşın simgesi olmuştur. Yoktur böyle başka bir politikacı.

Tanımalıyız böyle bir insanı.

**Hıfzı Topuz, Lumumba (Yön Yayıncılık, İstanbul, 1987) adlı eserden alınmıştır.*

Haçlk AMİRYAN

LUMUMBA

Lumba-mumba-Lumumba
Hangi aptal siper olmak ister
Yüce ve masum özgürlüğüne senin
Lumba-mumba-Lumumba
Sonsuz hatıran yaşıyor
Geleceğin asırlarında

Lumba-mumba-Lumumba
Ölmez ki gerçek kahramanlar
Bir nokta gibi donduğunda
Gerilmiş tuzağından hayatın

Lumba-mumba-Lumumba
İradesiz acı gevşek bir şarkıdır
Kalbindi milyonlarca zencinin
Savaşa çağıran ritmik dansıyla hayatın
Lumba-mumba-Lumumba

Lumba-mumba-Lumumba
Katilindir senin yakıcı kum
Ateşli kızgın sel güneşiyle ekvatorun
Ayakları altında seni ezen
Atlı kardeşlerinin
Sevginle ve yüce kalbinle senin

Lumba-mumba-Lumumba
Yeter artık batının bize oynadığı oyun
Üstünde dizili leşlerimizin
Mambo-rumba-Samba
Gözden kaçmasın
O kanlı ve kötü eğlencesi
Uyanan beyninde Afrikalı'nın
Lumba-mumba-Lumumba

Lumba-mumba-Lumumba
Haykırmasıyla alışılmışlığın ve gürültüsüyle
zaptedilmez
Kırıyor zincirlerini özgürlük iradesi
Uyanmış çocuklarının kaderlerinin emrinde
Kahraman Lumumba'nın
Büyüyecekler kölelik zincirlerini kırarak

Lumba-mumba-Lumumba
Kara yüzün bir meşaledir düşünceye ve ışığa
Bir kırmızı altın küredir
Kıvırcık ve siyah başın
Bir atom tohumudur da
Yeniden yeniden doğar
Yanar milyonlarca Afrikalı'nın kalbinde
Kahraman Lumumbalar
Lumba-mumba-Lumumba

Lumba-mumba-Lumumba
Bağırıyor intikam intikam diye
Her bir zerresi gün ışığının
Tek tek ateşten kum parçaları
Tek bir fidan, bitki, ot, yosun
Gür ormanlar
Fısıltısı sayısız yaprakların
Sular, nehir, gök ve yıldızlar
Nefes alan her varlık
Taşlar bile
Bağırıyor intikam intikam intikam
Nefes almayan taşı bile Afrika'nın
Lumba-mumba-Lumumba

Lumba-mumba-Lumumba
Olanlar iradesizce ve yumuşak olmadılar
Dertli ve intikamcı oyununda
İndiriyor binlerce parmak şimdi
Asi ve dayanıklı darbelerini
Zıplayarak hızlı, kuvvetli ve sık
Binlerce değişik vuruşuyla davulların yanarak
Lumba-mumba-Lumumba
Savaşa çağıran gökgürültüsünü
Vuruşuyla davulların yankılanarak bütün kalplerde
Patlayıncaya kadar davullar, ha davullar
Lumba-mumba-Lumumba

Lumba-mumba-Lumumba
ışıklı ve özgür yolunu açıyor
Ölümüyle kendi kahramanının
Kendi fikrinin kurbanı
Savaş dansının dertli ritmiyle
Yumuşak ve iradesiz acı türküsüyle

Lumba-mumba-Lumumba
Lumba-mumba-Lumumba
Lumumba
Lu mum ba

08/11/1961
Ermenice'den çeviren:
Varujan Barış

İNSANCIL ATÖLYESİ OKUMA TİYATROSU
İHANET YILARI
adlı eserin provalarına başladı.

Yöneten/ Cengiz Gündoğdu

BİR TOPLUM-DİLBİLİMCİ ARANIYOR

Ali FİL

Çok değil onbeş-yirmi yıl önce bir köy kahvesine girip politik bir tartışma açsanız kahvedekilerin Osmanlıca-Türkçe tartışmasında bir yerde durduklarını görürdünüz. O zamanlar tek kanallı televizyon vardı, devletin şimdikinden çok farklı olmayan asık suratlı TRT'si. Bir üç-beş yıl öncesine gidildiğinde ise kahvede yüksekçe bir yerde sandık büyüklüğünde bir radyonun durduğu görülür. Benim ortaokul yıllarıma rastlar bu dönem. Radyonun sesi sonuna dek açılır, akşam haberleri bütün köye dinletilirdi. Ezan sesi duyulur duyulmaz radyo kapatılırdı. Ondan sonra hadi camiye... Biz kahvede kalan genç taife hemen radyoyu açar, maç sonuçlarını dinlemeye koyulurduk.

(Bu yazıyı okuyan kimi arkadaşlarımızın telaşlanmaması için hemen şu açıklamayı yapayım: Bu köy kahvesini Beyoğlu'ndaki bir barla karşılaştırmayacağım. Bak o zaman köylü bile olan bitene ne denli duyarlıydı, barlar insanımızı nasıl da köreltti... gibi gereksiz laflar etmeyeceğim.)

O zamanların köylüsü (benim köylüm) İstanbul'a taşındı. Rize'nin köyleri en az yarı yarıya boşaldı. Ara sıra İstinye'ye giderim, köylülerimin kahvelerini, inşaat şirketlerini, şehirlararası taşımacılık şirketlerini, mobilya dükkanlarını görür onlarla tuhaf bir duyguyla selamlaşır, el sıkışırım. Bir çay içiminden uzun kalmam, işleri arasında gereksiz yere onları oyalamayayım diye. Hem benim de pek işime gelmez, çünkü bir fırsatını yaratıp öğretmenlik maaşımı sormadan edemezler. Köyün ilk üniversite bitireni olmam dolayısıyla kimileri eğitim sorunlarını beni güç durumda bırakarak çözmeye çalışır. Belki biraz da bu nedenledir, son yıllarda daha az uğrar oldum.

Şimdi benim köylümün dille, dilbilimle ilgisi ne, gibi bir soru atalım ortaya. Hiçbir ilgisi olmadığını söyleyeceğimi de sanmayın. Yanlarında böyle bir tartışma açarsanız kesinlikle bir görüş belirteceklerini görürsünüz. Hiç mi hiç dille ilgili bir tartışmaya tanık olmamışlarsa bile sizden en temel bilgileri alıp bir yan tutarlar. Dükkanlarının adındaki "furniture, travel, cafe" gibi sözcüklerin anlamını bilmezler belki ama gerekliliğini size kabul ettirmeye çalışırlar. Çünkü o sözcüğün oradaki yerini yaşayarak görmüştür. Yaşamında ilk kez dille ilgili bir yargıda bulunurken bile bu yaşam deneyimi belirleyici olacaktır. Kimisiyle aynı soyadını taşıdığın bu insanlara bakıyorum, köydeki konuşmalarını hiç değiştirmemiş, tipik Rize ağzıyla konuşuyorlar. Kapıda "furniture", içeride duvara çerçevelenmiş Kuran ayetlerinden biri -belki bir dua- asılı. Dikkatimi bir şey daha çekiyor, Atatürk resmi karakollara yakın köy kahvelerinde asılırdı, burada istisnasız her işyerinin vazgeçilmez bir aksesuarı.

On yıllar sonra köy kahvesinde niçin Osmanlıcacı olunduğunu şimdi anlıyorum. Kendisi yöresel ağızla konuşsa da uluslaşma sürecine dinsel kavramlarla karşı duran Anadolu köylüsünün dil tavrı da yeniye karşıt olarak belirliyordu. Günlük yaşamın diliyle inanç, düşünce evreninin dili biçimsel ve kavramsal olarak önemli ayrımlar barındırıyordu, fakat Cumhuriyet süreci bu ayrılığı daha da belirginleştirmişti. Türkçe ezanın da yeniye, yaşamdan kaynaklanana ve onun diline gösterilen tepkiyi pekiştirdiği sanırım tartışmasızdır. Halkın tepkisi görüleceği gibi maddi yaşamından kaynaklanan bir tepki değildi. Maddi yaşamıyla manevi yaşamının ağırlıklarının "dış güçler" tarafından değiştirilmek istenmesine gösterilen bir tepkiydi. O yıllarda manevi yaşamı maddi yaşamına baskın çıkan halkın kentlere göç etmek zorunda bırakılması durumu tersine çevirmeye başladı. Kırsal yaşamın donuklaşmış üretim ilişkileri maddi yaşamı olduğu gibi kabullenmede yüzyılların getirdiği bir alışkanlıktı. Kentte ise en basit gibi görünen ilişkiler bile daha karmaşıktı ve köy aklıyla üstesinden gelinebilecek şeyler değildi. Özcesi, kent yaşamı ister istemez bilinci uyaracak, sıkı sıkıya maddi yaşama bağlayacaktı. Maddi yaşama böylesine bağlanan bilincin kendi çapında, her şeyde bir neden-sonuç ilişkisi araması da kaçınılmazdır. Buradan bakınca kapıdaki "furniture" ve içerdeki Atatürk resmi, halkımız için Kuran ayetinden biraz daha önce geçmiş olur günümüz koşullarında. Dinsellik ne denli kentlerde de hareketteymiş gibi görünse de bu piyasanın henüz gereği gibi oluşturulamamış olmasındandır. Yoksa hiçbir öğreti, kültür pazardaki nesnesinden bir kuruş daha değerli değildir. Yarım yüzyılda Boğazın en güzel yamaçlarından birini ele geçiren Rizeli hemşehrilerim bunun en güzel örneklerinden

birini vermektedir. Aralık ayını bitiriyoruz, sizler de hemşehrilerinizin hazırladığı takvimlere bir bakın. Cami resimleri gitgide azalmakta mı, yoksa bir camili, bir mankenli, bir doğal manzaralı, bir de Atatürklü olmak üzere dört takvim bastırıp adamına göre mi dağıtmaktalar? Size hangisini gönderdiler?

Günümüz kent insanı bir takvimi bile böyle dört çeşit bastırmaktadır işte. Gerekirse sekiz çeşit de bastırır. İstanbullu dediğimiz bir kişi de kalmışsa hâlâ, Anadolu'nun dört bir yanından gelen hemşehrilerime benzemekten başka çaresi yoktur. Tabelayı İngilizce yazacaksın, içeriye Arapça bir dua, yanında da Atatürk resmi. Kusura bakmasınlar, bu pek Mc Donald's kültürüne benzemez. Yüz elli yıldır bütün olan bitene karşın kuru fasulye Anadolu'da hâlâ hatırını saydırabiliyorsa epey bir zaman daha da saydıracak demektir. Bu arada lahmacunun hamburger ve pizzaya karşı savaşımını da gözardı etmemek gerek.

Şimdi memleketimizde bu denli ilginç şeyler oluyorken kimileri ne diye dönemi kapanmış, zamanında tartışılmış konuları açmaya çalışır? Gel ki, dönemi kapanmış bir konu yok, konular her geçen gün yeni anlamlar kazandığı için yeniden yeniden tartışılmaları gerekir. Fakat bu kimseler konuların günümüz toplumundaki anlamlarını soy saydıklarından yıllar öncesini yineler dururlar gibi gelir bana. Yıllar önceki tartışmaları da bilmediklerinden, anlayamadıklarından mı nedir her şeyi ilkin kendilerinin söylediklerini sanırlar. Bundan olsa gerek, düşüncelerini dile getirmelerinde sığlıktan öte bir yabancılık da sezilir. Nurullah Ataç'ın dil anlayışını yeryüzünde hiçbir şey değişmemiş gibi günümüze taşıyanlar var örnekse. Bunlar, yöresel ağızla konuşan vatandaşın işyeri tabelasını niçin İngilizce yazdırma gereğini duyduğunu hiç düşünmemiş gibidirler. Tartışmalarından sanırsınız ki, uluslaşma süreci yeni başlamıştır, aydınlar halka toplumsal dönüşümün elediği eskiyi, onun yerine geçmesi kaçınılmaz olan bir yeniyi birbiriyle yarışırcasına anlatmaktadırlar. Osmanlıca olgusuyla, İngilizce olgusunu tarihsel dönemleri içinde göremeyen bu kavrayış ikisini de aynı şeymiş gibi değerlendirmekte; bunun sonucu olarak da ümmet-ulus kültürü çatışmasıyla ulus kültürü uluslararası tüketim kültürü çatışmasını aynı şey olarak görmektedir. En güncel örneği ise Sevgi Özel'in "El Kiri Dil Kiri" adlı kitabı. Bu kitapta özellikle vurgunlanmak istenen şu: *Toplumsal ortamımız kirlendiği için dilimez de kirlendi.* Dille ilgili piyasada dolaşan diğer kitaplara göre bir adım daha ileride bu kitap: Dilin toplumsal süreçle belirlendiği ahlaki bir yaklaşımla da olsa kabul edilmiş. Sevgi Özel, bir toplumun nasıl ahlaksızlaştırıldığını, kavramların yozlaştırılmasıyla -insan niteliklerinin pazar nesnelerine yüklenmesi gibi- yaşamın nasıl geçmiş kültürün insani yanlarından koparıldığını... anlatsaydı, toplumsal ortamla dil arasındaki kirlilik ilişkisini temellendirmiş olurdu. Bunu yapmadığı için *kirli toplum, kirli dil* savı yakınma düzeyinden çok öteye geçememiş. Öz Türkçecilik anlayışı da o denlisini gerektirmiyor zaten.

Yeri gelmişken şuna da değinelim: Dilin biçimi ve kavramsal yanının toplumsal süreçle tümüyle ayrı ayrı ilgili olduğu yaygın bir düşüncedir. Cumhuriyet döneminde dile müdahalenin kavramsal boyutu uzun yıllar gözardı edildiğinden biçimci bir öz Türkçe-Osmanlıca tartışması günümüze dek gelebilmiştir. Dilin biçimiyle kavramsal düzeyinin nasıl bir ilişki içinde olduğunu tarih bize söylemektedir. İslamiyetin kültürümüz üzerindeki etkisine bakalım: Onuncu yüzyıldan başlayarak İslam inancının Türkler arasında yayılmaya başlamasına koşut olarak Türkçeye Arapça, Farsça sözcükler, dil kuralları doluşmaya başlıyor. Halk saraylıya göre, dış etkilere daha kendince açık olduğundan ne yaşayışı ne de dili o denli etkilenir. Tanzimat'la başlayan dış etkiler ise her bakımdan yeni bir dil yönelimine yol açar. Osmanlıcaya Batı kültüründen yeni kavramlar girer, özellikle sanat kavramlarının neredeyse tümü Fransızca sözcüklerle karşılanmaktadır. Öte yandan Batılı toplumsal kurumların benimsenme yoluna gidilmesiyle de aydınlar seslerini halka duyurmaya çalışır. Gazetenin de toplumsal yaşama katılmasıyla özellikle Tanzimat birinci kuşağının dil anlayışı topluma yönelişin ilk önemli adımını oluşturur. Böylece Tanzimat, Batıdan beslenip halka yönelirken Osmanlıcaya bir köprü işlevi de gördürür. Kavramları başka bir kültürden alacaksınız, sonra da halkın anlayabileceği biçimlere dökeceksiniz. Diğer bir deyişle, Batılı kavramlarla birlikte giren yabancı sözcükler, Osmanlıcayı halkın konuştuğu dile doğru itekler bu dönem. Dili kavramsal düzeyde belirleyenin biçimini de olduğu gibi bırakmadığına çarpıcı bir örnektir bu.

Günümüze geldiğimizde ise benzer bir dil olayını bu kez farklı bir toplumsal ilişki içinde yaşıyoruz: En gelişmiş kapitalist toplumun dili olması nedeniyle İngilizcenin tüketim ilişkilerini karşılama yeteneği bütün dillerden daha ileride. Siz de uluslar arası pazarın bir üyesi olmak için çırpındığınıza göre bunu en iyi biçimde sağlayabilecek araçlardan birine karşı çıkmanız amacınıza ters düşecektir. *Fast food* biçimi yeme alışkanlığımız olmadığı için bu kavramın Türkçesi de yoktur. Sözcük almıyorsunuz ki, kültür alıyorsunuz. O halde dili belirleyen ilişkileri ilkin görelim. Oluşan dilin de ilişkileri belirlediğini yadsımadan.

Umarım, dilin biçimiyle kavramsal düzeyinin tümüyle ayrı şeyler olduğunu söyleyenlerde bir soru imi uyandırabilmişimdir. Çünkü, biz biçimini inceli-

yoruz, felsefeciler de kavramsal yanını incelesin gibi bir yaklaşım dilin tarihsel serüvenine uygun düşmüyor.

İnsancıl'ın 121. sayısında "Osmanlıca-Türkçe Sansür" diye Halidun Şen'in bir yazısı yayımlandı. Halidun Şen, söz konusu yazısında Osmanlıca ile Türkçenin iki ayrı dil olduğunu savlıyor. *Dil-yetisi-bilimlerinin günümüz bilgileri böyle* diyor. Kendince birçok neden gösteriyor. Fakat en önemsediği, Osmanlıcanın eylemler dışındaki tüm sözcüklerinin Arapça ve Farsça olması. Yazıdan birkaç tümce alıntılayalım:

"Yeryüzündeki tüm diller kendi dil ailelerinin kollarından birinin devamıdır."

"Türkçenin yıpranmamış bir dil oluşunun en büyük nedeni, Osmanlıca dediğimiz kül tabakasının Türkçenin üstünü örtmüş olmasıdır. Bu kül tabakası yüzünden Türkçe doyasıya kullanılmamış, yaşamamış, yaşanmamıştır."

"Eğer coğrafya dil-bilimciler yetişmiş olsaydı Türkiye'de, dilbilimcilerle birlikte, yukarıdaki tartışmalara son veren çalışmalar ortaya koyarlardı."

"Gerçek toplum-dil-bilimciler yetişebilseydi Türkiye'de bazı bilgisi kıt solcular, dil-bilimcilere *dili toplumdan soyutlayarak inceliyorsunuz* gibi saçmalıklarla hücum etmezdi."

Anlaşılan Halidun Şen'in eline Fransa'da bitirdiği üniversiteden öyle bir ölçü vermişler ki, milim şaşmıyor. Nasıl bir dilbilimleri yetisi ise, Osmanlıcayı hiç kuşku duymadan ayrı bir dil ilan edebiliyor. Tümce yapısını bir kenara koyup sözcük kökeni ve yapısıyla bu denli kesin belirlemeler yapabiliyor! Sayın Şen, yeryüzündeki dil aileleri dediğinizin üstünde dilbilim de henüz tam olarak bir karara varamamış ki. *Coğrafi dil-bilimciler, toplum dil-bilimciler...* Anlaşılan, Batı literatürüne inancınız tam. Batı literatürü dönem dönem gerçeği örten kavramlar da yaratmamış mıdır? Dilbilimde birçok farklı, kimileri uzlaşmaz yönelim ortadayken, siz dilbilim adına nasıl böyle kesinlemeler yapabiliyorsunuz? Dilbilim adına değil de kendi adınıza konuşsanız, en azından dil çalışmalarını yürütürken kuşkuyu elden bırakmayan dilbilimcilere haksızlık etmiş olmayacaksınız.

Bir de, alıntıladığım ikinci tümcenizde Osmanlıcayı kül tabakasına benzeterek Türkçeyi örtüp koruduğunu söylüyorsunuz. Ardından da bu kül tabakası yüzünden Türkçenin doyasıya yaşanmamış olduğunu ekliyorsunuz. Osmanlıcanın Türkçeye yararı mı olmuştur zararı mı, anlaşılmıyor. Yazınızın geri kalan kısmı *İnsancıl*'daki diğer yazılarınızdan ayrımlı olarak, bir içeriğe sahip ve buna bağlı olarak da anlaşılır. Fakat "bilgisi kıt solcular" diye nitelendirdiklerinizin yararlanabileceği hiçbir şey göremedim söz konusu yazınızda.

SÖYLE İŞTE

söylenecek neyin varsa
söyle gece

gazel yaprakları örtülü bedeninde
rüzgârın küçücük esintisiyle
dumansı fısıltılarını sislerin
dizlerini okşayışlarını söyle
tutkuyla söyle bunları

cesur bir yıldız ol
ışığından üreklen ki
o kadar uzaklardan
görülebilsin parlayan tümcelerin

omuzlarını ört sakla
gazel kaplı ruhunu da
sonbaharın düşürdüğü gibi
düş toprağa coşkunu söyle

hem yürekli hem akışkan
doğrudan üzerine gelen
ufacık esintilerle hem de
nasıl kasırgalaştığını söyle gece

tutku gurbetinde öten kuşları
sabahları açan çiçeklerinde
gülümseyen yok oluşları da söyle

oralara konuk fırtınaları
ayrıcalık taşıyan tutkuları
söyle işte gece
söyle ki
her karayı sen sanmasınlar
yıldızları sahiplenmesinler
forma renginde

Ömer SERDAR

ÖCÜ

Adviye AZMAZ

Frankenstein Food

"Frankenstein"ı bilen de vardır, bilmeyen de. Yetişen nesil bilmeyebilir. Çok yakın bir geçmişte, ciddi bir gazetenin küçücük bir köşesinde minnacık bir haber göründü hakkında. ABD'de düzenlenen bir kamuoyu araştırmasında Frankenstein tüm zamanların en korkunç roman ve film kahramanı olarak ortaya çıkmış.

Bir nedeni vardır elbette bu kısacak ve keskin tanıma birkaç cm. karelik gazete sayfası ayrılmasının. Açıklanmamış olsa da, haber önemliydi. Gençlik, hatta çocukluk yıllarımızın "öcü"sü idi Frankenstein. Küçük bir kasaba halkı için oldukça "alafranga" bir öcü.

Bir yerlerden duymuş olmalıydı kasaba halkı bu sözcüğü. Ankara'ya yakınlığın bir tür avantajı idi bu alafrangalık. "Frankeştay geliyooo...." denildi mi darmadağın olurduk, seksek oyunlarımızın düz taşlarını bile çizgilerde bırakarak. "Frankeştay geliyooo..." diye korkuturduk biribirimizi.

Gündüzleri ne düşünerek kaçardık bilemiyorum ama, geceleri söylenildi mi "hortlaklar" ile karıştırırdık bu ne olduğunu bilemediğimiz şeyi.

Biz beş kızdık iki aileden; 9-13 yaşlarında. Sık biraraya gelebilirdik evlerimizin yakınlığı nedeniyle. Birimizin (şimdi "rahmetli") kafasında her an kırk tilki dolaşır, ama kuyrukları biribirine değmezdi.

Kendimizden küçük, 9-10 yaşlarında, cici bir komşu çocuğunu, bir yetimi, üstelik bir erkeği korkutmuştuk bir gece.

Fikir bu arkadaşımızdan çıkmıştı. Hiç itiraz etmeden katılmıştık kendisine. Sofa'da beyaz bir çarşafa bürünüp oturduğumuz ocak odasına girivermişti. Cici yetim, erkekti ya, kapı arkasındaki süpürgeyi kaptığı gibi üzerine yürüdü. İki kez süpürge sapı yedi çarşafın altındaki arkadaşımız. Ama cici yetime de olanlar oldu. Hastalanıverdi ertesi günü ve uzun zaman yattı. "Ödünü patlattığımıza" inanarak günleri saymıştık birer birer. Kırkıncı günü ölürse ne yapacağımızı düşünerek, ya da düşünemeyerek. Bizlere de olan olmuştu. Ya ölürsee..... korkusundan. Suçluluk duygusundan. Seksek oynamayı, biribirimizle buluşmayı kesip evlerimize kapanıvermiştik. Yemeden içmeden olmuştuk. Cici yetim iyileşip ayağa kalkıncaya dek. Annesi öldüğü, babası da ikinci hanımı ile "hayatını yaşadığı" için, yanında kaldığı halasına da vız geldiğinden, cici yetimin aniden hastalanıvermesi biz beş kızdan başka kimseyi telaşa düşürmemişti. Renk vermemeyi iyi becermiş olmalıyız ki, suçumuz da kaynayıp gitmişti. Halen yaşıyor bu cici yetim.

Yıllardır ortalıklarda görünmeyen Frankenstein'den pek bahsedilir oldu son zamanlarda. Özellikle AB ülkeleri mürekkep dünyasında ve özellikle de tüketim konusunda. Nedeni, gen teknolojisinin önlenemez yükselişi ve gen manüpülasyonu ile üretilen gıda maddeleri. "Frankenstein Food" demişler bu ürünlerin adına AB'liler. Yemiyorlar elbette ve yenilmemesi için ellerinden geleni yapıyorlar. Örgütleniyorlar, yazıyorlar, çiziyorlar, gösteri yapıyorlar. Kafa kafaya veriyorlar, emeği emeğe, emeği fikire ekliyorlar, kodaman katlarına sızarak karar mekanizmalarını tıkamaya çalışıyorlar.

"Gıda konusu benimle başlayan yeni yönetimin bir numaralı işi olacaktır... biliyorsunuz benim mesleğim avukatlık idi... bir hukuk adamıyım yani... beni bu pozisyona getirenler bu hususu dikkate almış olmalılar..." diyor, sağlık ve tüketicinin korunması konularından sorumlu bölümün başına getirilen AB Komisyonu Üyesi. Bu AB'li kodamanın "Frankenstein Food" deyimini duyduğu, ya da okuduğu kesin. Kendi para babalarının desteğiyle, kendi bilim adamlarının ürettiği gıdaları, kendi insanlarının, yine kendi kültürlerinin bir yaratığı olan "frankenstein" olarak sıfatlandırmalarının arkasındaki gerçeği biliyor ve anlıyor olmalı. Gen teknolojisinin önlenemez yükselişiyle ortaya çıkan Doğa ve insan sağlığının korunması, yani biyogüvenliğin sağlanması, sorununun giderek karmaşıklaşmasını ve tüketici haklarının savunucusu olan sivil toplum faaliyetlerini izlediği ve bunun bilincinde hareket edeceği anlaşılıyor. Kendisinin de dediği gibi, kendisini oraya getirenlerin bir düşündüğü vardı elbette. Biyoteknolojinin önlenemez yükselişiyle ortaya çıkan "biyogüvenlik" sorunlarının önemle ele alınması zorunluluğunu iyi görüyor ve vurguluyordu. Zira, gen manüpülasyonu ile gıda üretimi, tüm tepkilere karşın, hızla artmaktadır. Hem üretim kapsamına giren gıda türleri, hem bu gıdaların üretimi için kullanılan alan genişliği ve hem de bu tür tarımı benimseyen ülkelerin sayısı bakımından.

İşte bazı rakamlar:

Dünyada toplam "transgenik" (genleri değiştirilmiş) bitki ekim alanları 1996 yılında 1.7 milyon hek-

tar iken, 1998 yılında 27.8 milyon hektar olmuş. ABD 1997 yılında 8.1 milyon hektar ekerken, 1998'de 20.5 milyon hektar ekmiş. Bu miktar Arjantin'de 1.4'ten 4.3'e, Kanada'da 1.3'ten 2.8'e yükselmiş. Ekilen ürün bakımından durum ise şöyle: Soya fasülyesi 1997 yılında 5.1 milyon hektara ekilirken, 1998'de 14.5 milyon hektara ekilmiş. Mısır ekim alanı ise 3.2 hektardan 8.3 hektara, pamuğun ekim alanı da 1.4 hektardan 2.5 hektara yükselmiş.

Bu üretim hızını destekleyenlerin savunmaları da hazır: dünyada çok aç insan var, onların doyurulması gerek... çevrenin daha fazla aşınması, kimyaya boğulması önlenmelidir... tıpta mucizeler yaratıyoruz, yaratmaya devam edeceğiz... ürünlerimizin hiçbir zararı yoktur... gıda maddelerinin aromasını ve raf ömrünü yükseltiyoruz... tüketicinin seçim hakkına hizmet ediyoruz, daha fazla seçenek sağlıyoruz.

Ya Timsah Geni İse

İletişim, ulaşım, globalizasyon dünyası bu. Ülkemize de gelmiş bu tür üretim yolları ve transgenik ürünler.

Nasıl gelmiş, belli değil. Bir Alman araştırmacı/yazar'a göre, bu tür üretimler "Truva Atı" yöntemi ile giriyor üçüncü dünyü ülkelerine. AB adaylığımızdan sonra, "dünyalığımız" kaçıncı sıradan kaçıncı sıraya çıktı bilinmez ama, girmiş bizim ülkeye de bu ürünler. Hiç de haberimiz olmamış anlaşılan. Çoktaaan mide ve bağırsak güzergahını katederek güzelim Doğa'mıza karışmış posaları. Posa olmayan kısımları hangi organlarımızın hangi kuytusuna sindi, pusu kurdu ve orada ne marifetler oluşturacak kimbilir. Örneğin, tam 500 bin ton "transgenik mısır" girmiş ülkemize. Hangi gen ile hangi gen baş-göz edilerek üretildi bu mısır bilemiyoruz. Ya... timsah geni ise... solucan geni de olabilir... ya da kertenkele... ya da bukalemun... seçenek mi yok. Yeter ki hangi gen ile hangi gen baş-göz edilebilir ve birlikteliği "sürdürülebilir" anlaşılsın laboratuvarlarda.

Sözde hayvan yemi olarak gelmiş bu mısır. Pekiiiyyy, bu mısırı yiyen hayvanları ve bu hayvanların ürünlerini kim yiyiyor, bu hayvanlar kime yem oluyor... Son aylarda kaç paket "popcorn" tüketti özellikle gençlerimiz ve çocuklarımız. Şööyle yağda patlatılmış, hafif tuzlanmış ye beni diyen kokusuna, tiyatrolarda, sinemalarda, köprü altlarında önümüze çıkıveren kardelen yığınları gibi görünümüne kaç yetişkinimiz hayır diyebildi. 500 bin ton mısırın tamamını hayvanlara yedirmeye kıyamayacak kadar açıkgöz çoook bu memlekette.

Biyoteknoloji/modern biyoteknoloji/ genteknolojisi katmalarının önlenemez yükselişiyle ortaya çıkan "biyogüvenlik" konusu, geniş çapta yeni intikal etti medyamıza. Devlet katmanlarında da sinsi sinsi dolaştığını, akademik kuruluşlarca heyecanla ele alındığını yeni öğrenmiş bulunuyoruz. "Transgenik" ürünlerin ülkemizde de yetiştirilmesi için "deneme ekimleri"ne başlanılmış bile. Sözde belirli bir alanda, kontrollü olarak çalışılıyormuş. Doğa ve insan sağlığı dostu "ekolojik/organik/biyolojik" tarımı destekleyen bakanlık, transgenik ürünlerin denenmesi için gereken izni hangi görüşle -ekolojikçiler ile genetikçiler arasındaki çatışmayı bile bile-, kime ya da kimlere danışarak verdiğini sorgulamak tüketicinin hakkıdır. "Deneme ekimleri" imiş. Hıhh. Neredesin kel takkem.

Bir kez girmeye görsün bu iş bu toprakların bağrına. "Deneme" ekimlerinden hiç haberi olmadığı gibi, gerçek üretime geçilmesinden ve ürünlerin market raflarına ya da pazar tezgahlarına yığılmasından da haberi olmayacaktır tüketicilerin.

Sözde kontrollü ve sözde deneme ekimlerinin önünün alınamadığına, bir kere toprağa düştü mü tohum, alabildiğine ve en akla gelmeyecek yollarla yayıldığına değin örnekleri bu "denemeciler" de çok iyi biliyorlar.

Çevre Bakanlığı konuyu ciddiyetle ve önemle ele alarak gerekli duyuru/uyarı'yı ilgililere 4 Haziran 1999 tarihinde ulaştırıyor. Ve bu duyuru/uyarı Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın yetkili bölümü tarafından Tüketici Hakları Derneği'ne ulaştırılıyor.

Bu arada sorun 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlıkları nedeniyle Devlet Planlama Teşkilatı'nın gündemine oturuyor ve bununla ilgili "Biyoteknoloji ve Biyogüvenlik Özel İhtisas Komisyonu" oluşturuluyor. Komisyonda, biyoteknolojinin önlenemez yükselişine değiniliyor ve bu yükselişe paralel gelişen biyogüvenlik sorunlarının önemi vurgulanıyor, tartışılıyor ve süzülen görüşler 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı'na kaynak -ya da teğet- olmak üzere DPT yetkililerine sunuluyor. Rapor plana, plan uygulamaya yansır mı, nasıl yansır, ne kadarı yansır, ne zaman yansır, o günlere değin atı alan üsküdarı ne kadar geçer... zamanla göreceğiz.

Bu kadar sürüncemeli, pahalı, riskli ve de pek çok ülkede tüketicilerden yoğun olumsuz tepki almış bir üretim tarzı olan genetik tarıma ve transgenik ürünlere ne gerek var. Doğa'ya ve insan sağlığına saygılı, onu koruyan ve sakınan bir güzel üretim tarzını benimseyip uygulamaya aktaralı epey olmuş. İlgili bakanlıkça destekleniyor. Rayına oturmuş. Üreticilerimiz de sevmiş, ekiyor. Ürünler başka ülkelere ihraç ediliyor. İç pazara yansıması, pek kolay olmasa da, başlamış bulunuyor. Doğa'nın kendi sistemi ve güzergâhı içerisindeki dinamizmle devinen ekolojik/organik/biyolojik tarım varken, ya-

pılabilecek yardım ve desteklerin bu yöne kaydırılmasında büyük yararlar olacağı bilinip dururken, zaten kıt olduğu söylenilen olanakların "frankenstein gıda" üretim teknolojisine/tarımına/endüstrisine kaydırılmasına ne gerek var, abes değil mi. Etik ve estetik yanları da güçül, tarım alanında yeni iş yerleri oluşturan ekolojik/organik/biyolojik üretim tarzını desteklemek, olanakları bu yöne kaydırmak, bu amaçla yeni olanaklar yaratmak, halka bu tür ürünleri benimsetmek çok şey kazandırır bu ülkeye, insanlarına, Doğa'sına. Politikacılarına bile.

Aslında konunun çok daha yoğun bir titizlikle vurgulanması gereken yanı ille de gıda ürünlerinde, insan midesine gönderileceklerin içeriğinde değil. Yaşamsal altyapı var tüm endişelerin merkezinde. Doğa'nın tümü var. Toprak Ana var, bağrında besleyip yetiştirdiği bitki örtüsü, bu örtünün barındırdığı her türlü canlı var, yılan, sırtlan, kartal, uğur böceği, solucan, kelebek, çekirge, kırkayak, diken, gül, bülbül, baykuş -ne muhteşem bir haz bu adları içinizden geldiği gibi sıralayıvermek- var ("flora ve fauna" sözcüklerine kurban edemeyeceğiniz kadar geniş ve değerli) ve de koynunda koruduğu gözle görülemeyen ama önemce devasa yaratıklar... milyarlarca.

Tüm bunların içerdiği gen kaynakları. Can yuvaları, daha anlaşılır bir deyimle. Paha biçilmesi bile, biçilmeye yeltenilmesi bile abes eşsiz bir Hazine.

Bir değerler sistemi.

Her zerresinin evrensel görevleri olan entegre bir topluluk. Yaşamın özü ve tümü.

Biyoteknoloji/modern teknoloji/genteknolojisi diye bildiğimiz bilim dalı bu hazineyi hedef almış durumda. Gen manüpülasyonu bu hazinenin içeriğine göz dikmiş. Kimden, nereden, hangi ülkeden ne kapılabilirse dooğru laboratuvarlara. Genler biribirleriyle başgöz ediliyor, Doğa çeşitliliğine, canlıların "can özelliğine" müdahale ediliyor, doğal çeşitlilik, "biyoçeşitlilik" azalıyor, monotonlaşıyor ve de riskli hale geliyor.

Bu durum karşısında, eli-kolu bağlı, buyurun alın gidin demiyor tabii bu kaynaklara sahip ülkelerden bazıları; bu kapkaççılığın farkında olanlar. Örgütleniyorlar, çalışıyorlar ve *Birleşmiş Milletler Teşkilatı* aracılığıyla aşama aşama toplantılar, "zirve"ler oluşturuyorlar ve ortaya çıkan yasal düzen dökümanının 23 Aralık 1993 tarihinden itibaren yürürlüğe konulmasını sağlıyorlar.

"Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi" olarak adlandırılan bu dökümanın ilk sayfasında deniliyor ki: Evrenin biyolojik kaynakları insanlığın ekonomik ve sosyal kalkınması için yaşamsal önemi haizdir ve bu nedenle bu global hazinenin gelecek nesillere aktarılması zorunludur... Buna rağmen, bu önemli kaynağın insanlarca yokedilmesi büyük bir hızla ilerlemektedir... biyolojik çeşitliliğin korunması, içeriklerini oluşturan değerlerin dikkatle kullanılması ve gen kaynaklarından edinilecek yararların eşit bölünmesi gerekir...

Ama para babalarının güçlerine güç yetmiyor. Yasal düzen umurlarında değil. Umurlarında ama delinecek yanlarını aramak için. Patentliyorlar her şeyi. Adını "patent korsanlığı" koymuş uzakdoğulular... "yalnız dikiş makinasını değil, bu makinada dikilen elbiseleri bile patentliyorlar..." Ve bu güce karşı koymak üzere yoğun çalışıyorlar. Kafa kafaya, emek emeğe, emek fikire ekleniyor dünyanın bu "Uzakdoğusunda" da. Bir de dergileri var elime geçen. Adı: "Third World Resurgence" Mesajı, "gen kaynaklarını korumak biz üçüncü dünya ülkelerinin başlıca görevidir" şeklinde özetleniyor. "Olgun, kokulu, sulu meyveyi yediler bitirdiler, bari çekirdekleri kurtarın..." diyor bir din adamları da. Koşuşturanların çoğu sivil toplum örgütleri.

Aslında gerçek güç vatandaşın yani "tüketici"nin elinde. Bunu üretlci de billyor, ürettiren para babaları da -hem de çok iyi- biliyor, para babalarına yol veren politikacılar da. Tüketicinin kendisi de.

Ama, ah biraz az tüketiverse.

Gıda skandallarını aklından çıkarmasa.

"Can boğazdan gelir" deyiminin, neden "can boğazdan gider" deyimine dönüştüğünü düşünse.

Bilinçli, bilgilenerek yese.

"Dengeli beslenme"nin, "sağlıklı beslenme" anlamını yitirmekte olduğunu izlese, yemekler altın saplı tencerelerde pişmeyiverse.

Bir evde iki bulaşık makinası, üç buzdolabı/derin dondurucu olmayıverse, yemek masasına çeşit, tabaklarda porsiyon azalıverse (89 yıllık ömründe bir kez dahi tabağına ikinci kez yiyecek almamıştı benim rahmetli, nur yüzlü anacım; hekim olan babasının 'sofradan biraz aç kalkmasını bilin' dediğini yinelerdi sık sık).

Gün pişirip, gün yese, "uyku kırk kantar, uyudukça artar. Mide kırk anbar, yedikçe yutar" deyiminin doğruluğunu denemeye çalışsa.

Çöp dağlarının, çöp tepeciklerine dönüşmesine katkıda bulunsa, hanım kızımızın kırkiki adet mevsimlik bluzu, hanım beyimizin 50 adet gömleği olmayıverse.

Bir evde herkese bir araba yerine, herkese bir bisiklet kazandırılsa... neler olmaz. Daha doğrusu, neler olur, neler. Bu azalmalardan üreyenler Doğa'ya döner. Toprak Ana'ya döner. Para artar, zaman artar, emek artar.

Bu artışlar Doğa'nın sağlığına, insan sağlığına, sanata, şiire, okumaya, yazmaya, ruh sağlığına,

dağlara tırmanmaya, dere boyu yürüyüp suyun şıkırtısını dinlemeye, şarkı söylemeye dönüşür.

Dinamizm artar. Kentleşme azalır. Kırlar itibarına kavuşur. Kimsenin aklına "Frankenstein gıda" gelmez.

Kısacası, "homo sapiens'likten homo consumens'liğe dönüşüm geri döner; homo consumesn'likten homo sapiens'liğe yön alınır. (İnsancıl, Şubat 2000).

Yirmibin Gıda Ürünü

İstemeyen yemesin efendim, tüketicinin seçme hakkı var, bizim işimiz tüketiciye seçenek oluşturmak, çeşitli gıdalar sunmak... diyerek ısrarla transgenik gıda ürettiren para babalarının görüşlerini kabul etmeyenler çook...

Bir örnek: Mart 1999 tarihinde Hollanda'da yeralan "First European Congress on Agricultural and Food Ethics" çalışma gruplarından birinde sunulan "Tarımsal gıda endüstrisinde insan hakları pahasına bir fırsat: gıda icadı" başlıklı bir sunudan bazı alıntılar... Taş Devrinden günümüze dek 150 nesil yaşayıp göçtü Avrupa'da ama sindirim sistemimizde hiçbir değişiklik olmadı. Onların yedikleri gıdalarla yaşamımızı sürdürebileceğimiz halde, şimdilerde tükettiğimiz gıdalar endüstri ürünüdür... doğa ve doğallıkla hemen hiç bağlantıları yoktur... doğal kaynakların değil, bilim ve teknolojideki gelişmelerin ürünüdür... kimyasal, fiziksel ve mikrobiyolojik manüpülasyonların ürünüdür ve nedeni de rekabet ve kâr gütme amacıdır... gıda endüstrisi karmaşık teknolojiyi ve özellikle de gen teknolojisini istismar ettikçe gıda etiğinin uygulama alanına aktarılması zorunlu hale gelmektedir. Sunucu görüşlerini bazı rakamlarla da desteklemektedir: Tipik bir Birleşik Krallık süpermarketinde yirmibin gıda ürünü bulunmaktadır ve 1998 yılında yedibin küsur yeni gıda ürünü türemiştir.

Gıda-beslenme-mide uğruna "gelişmeler"e ülkemizden de örnekler verilebilir. Son yıllarda yapılan binalarda düzene "mutfak" hakimdir. Mutfağa, yani pişirip yemeğe ve bulaşığını yıkamaya ayrılan yer alabildiğine artmıştır. Ya mutfak salon ile karıştırılmış ya da mutfak salona dönüştürülmüştür. "Misafir odası" yok olmuştur. Yemek tenceresi imalatı alabildiğine gelişmiştir, yemek tenceresi tüketimi hızla yaygınlaşmıştır... en ırak köylerde bile "çerçiciler"in, "bohçacılar"ın yerini "tencereciler" almıştır. Tüketici Hakları Derneği'ne gelen şikayetlerin hemen hemen tamamı tencere, tava, bardak, çanak gibi mutfak eşyalarının "kapıdan satışlar"ından dolayı ortaya çıkan anlaşmazlıklar, daha doğrusu aldatmacalar oluşturmaktadır.

Biyoteknolojinin insan sağlığına müdahalesinin kahredici ve klasik bir örneği var ülkemizde. Özellikle orta yaşlı anneler ya da anneanneler iyi bilirler. Ünlü bir firmanın ünlü mamaları ile beslenirdi bir zamanlar güzelim bebeklerimiz. Anne sütünün yerine yerleşivermişti o mamalar. "Alafranga" olduklarını sanarlardı kendi bedenlerininin ürününden kendi yavrularını mahrum eden anneler.

İyi ki o yıllar gerilerde kaldı.

"Anne sütü gibi temiz ve sağlıklı gıda yoktur. Bebeklerinizi sütünüzle besleyin. İlk sütünüzü (ağız) de verin. Bebeğiniz her istedikçe verin sütünüzü" diyor benim çevremde yeni açılan bir sağlık ocağında asılı afiş.

Böylesi mesajlar çok güzel ve doğru da, anne adaylarının ve genç annelerin "Frankenstein gıda", yani "transgenik gıda", yani genleri değiştirilmiş gıdayla beslenmemelerini nasıl sağlayacağız. Özellikle anne okur-yazar değilse, tüketici haklarından haberi yoksa, bu haklar hakkında bilgi veren kaynak veya örgütlenmelerden yararlanamıyorsa. Veya tam aksine, anne okur-yazarlık aşamalarını tamamlamış olup kendisinin "seçkinler katına" ulaştığını sanıyor ve gen teknolojisinin transgenik ürünlerini tüketmeyi "modernlik" ve hatta "çağdaşlık" sayıyorsa.

Evrensel tüketici haklarının dünya çapında görüşülüp belgelenmesi 1980'lerde gerçekleşmiş. Tüketici Hakları Derneği'nin kitabında bu haklar şöyle belirtiliyor: Temel gereksinimlerin giderilmesi hakkı, sağlık ve güvenlik hakkı, bilgilenme hakkı, temsil edilme, sesini duyurma ve örgütlenme hakkı, eğitilme hakkı, seçme hakkı, tazmin edilme hakkı, ekonomik çıkarların korunması hakkı ve sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı.

O tarihlerde bu haklar arasında bir önem sırası düşünülmüşmüydü, tanımlamaları ya da içeriklerinin irdelenmesi yapılmışmıydı bilmiyoruz. Ama şimdilerde bu kavramların ve önem derecelerinin sırası üzerinde titizlikle ve de yoğunlukla durmak zorunludur. Öncelik, Doğa ve insan sağlığı ve güvenliği haklarında olmalıdır. Ve bu haklara halel gelmesi halinde "tazmin edilme hakkı"nın derhal işleme geçirilmesi gerekliliği ön plana alınmalıdır. Örneğin, tüketici "transgenik ürünleri istemiyoruz... organik doğduk, organik gıda ile beslenmek hakkımızdır" diyerek seçimini yapmışsa, buna rağmen "transgenik ürünler" için "deneme ekimleri"ne izin verilmiş ve denemeler gerçek ekimlere dönüşmüş ve bu da ustaca pazarlanarak tüketicinin midesine yollanmış ve orada olanlar olmuşsa, "tazmin hakkı" işlemelidir. Hem Doğa adına, hem Toprak Ana adına ve hem de tüketicinin kendi şahsı adına. Yoksa, deneme ekimler gerçek ekimlere dönüşüverdikten, ürünler market raflarına, pazar standlarına yığıldık-

tan sonra seçimi örneğin mısırın timsah geninden mi, kertenkele geninden mi üretildiği arasında -tabii eğer tam şeffaf ve doğru bir etiketleme yapılabiliyorsa- yapmak değildir bahis konusu olan. Tüketici seçimini önceden saptamış ve bunun gereği ilgililerce yerine getirilmemişse tazmin hakkı doğmuş demektir.

Gen Teknolojisinin Masalı

Ekim 1999 tarihinde Seoul'de yeralan "21. Yüzyılda Sivil Toplum Örgütlerinin Yeri ve Rolü" konulu Uluslararası Konferans'ın en etkin çalışma gruplarından biri "ekolojik bilinçlenme ve tüketimcilik" hakkında olanı idi. Bu grupta sunulan tebliğlerden bazı görüşler: "... gen teknolojistlerinin söyledikleri masal ("myth")dır... dünyadaki açlık gıda yetersizliğinden değildir, mevcut ürünler akıllıca ve eşit paylaşılsın... gen teknolojisi ürünleri çevreye ve insanlara zararlıdır... bu ürünler test edilmemişlerdir... risksiz olmadıkları kanıtlanamamıştır... sağlıklı etiketleme gerçekleşememiştir... bu teknolojiye dayalı tarımdan çiftçilerin yararlanacağı iddiaları da doğru değildir, çünkü tohumları çok pahalıdır, ürünleri güvenilir değildir... bu ürünlerin yararlı olduğunu söyleyen bilim adamlarına da güvenilemez, çünkü bu bilim adamlarının işi bioteknolojistlerin desteğindedir, kararları tarafsız olamaz... diyorlar ki ilerleme ve gelişme engellenmemelidir... bu çok doğru, aksini söyleyen var mı... ancak gelişme daha iyiye doğru olan ilerlemedir, kötüye doğru olan gelişme geriye gidiştir... genetik ürünlerin riskli oluşu nedeniyle Amerika'daki ve İngiltere'deki sigorta şirketleri işlem yapmayı istememektedirler... genleri değiştirilmiş gıdalardan başka endişelenecek şey mi kalmadı, daha önemlileri var diyorlar... bu sözlerin yanıtı 1995 Nobel ödüllü Joseph Rotblat'ın sözleriyle verilebilir: 'Endişem bilimdeki diğer ilerlemeler... nükleer silahlardan daha tehlikeli olabilirler ve gen mühendisliği son yıllardaki gelişmelerle böylesi bir tehlikeye işaret etmektedir..."

Bir örnek de Avrupa Kıtasından: "... günümüzde kafası çalışan bir tek kişi bulamazsınız ki genleri değiştirilmiş bir mısırın bir ilerleme olduğunu söylesin... bu ne ekonomi için bir gelişmedir, ne de tarım için... aksine, hem insan sağlığı ve hem de Doğa sağlığı için bir endişe kaynağıdır... yaptım, evet, otuz ton ürünün imha edilmesi olayına katılanlar arasında ben de vardım... genleri değiştiren bir tarım sisteminin ve bunu uygulayan toplumun bir üyesi olmayı istemiyorum... bizler üreticiler olarak değil, sömürülecekler olarak görülüyoruz... ve ben bunları reddediyorum ve bu nedenle de imha olayında yer aldım... bilerek yaptım... cezama razıyım... ama iyi düşünün..." demiş bir Fransız çiftçisi çıkarıldığı mahkeme huzurunda. Fransız hükümetinin genleri değiştirilmiş mısır üretimine izin vermesini protesto etmek amacıyla, bir grup çiftçinin Ocak 1998 tarihinde gerçekleştirdiği ürün imha olayı nedeniyle kurulmuş mahkeme.

Bir başka mahkeme olayı da İrlanda'da cereyan ediyor: Arazisine transgenik ürün eken bir çiftçiyi çevresindeki çiftçiler ve çiftçi olmadıkları halde orada yaşayanlar protesto ediyor; çiftçi mahkemeye başvuruyor fakat mahkeme yürüyemiyor ve transgenik ürünü ekmeyi amaçlayan çiftçi lehine karar alınamadan mahkeme düşüyor... Şubat 1997 ile Mayıs 1999 tarihleri arasında Avusturya, Lüksemburg, İtalya, İspanya, Yunanistan ve İngiltere'de de benzeri olaylar oluyor ve örneğin 1999 Eylül ayından itibaren Almanya ekolojik tarıma genetik tarımın müdahalesini yasaklıyor.

Sık sık uğradığım halde görmediğim, ama son uğrayışımda sırıtırcasına önümdeki rafta duran bir tek, evet tek bir adet, kitabın adı Frankenstein idi. Hemen aldım. Kitapçının da bir bildiği vardı herhalde. Rastlantılarda güzellikler arayanlardanım.

Encyclopedia International'da Frankenstein, modern Prometheous olarak belirleniyor ve Merry Shelley'nin yazdığı (1818) romanın kahramanı olarak veriliyor. Benim 1950 basımlı Redhouse sözlüğümde de aynen şöyle yazıyor: *"Bu isimli bir romanda bulunan ve bir canavar yaratarak ona can veren bir fizyoloji talebesidir ki sonradan bu canavarın elinden çok şeyler çekmiştir; kendi işiyle mahvolan kimse; bu canavar."*

Albert Schweitzer demiş ki *"insanoğlu ileriyi görme yeteneğini kaybetti, yerküreyi mahvederek kendi sonunu getirecek."* E.B. White de demiş ki *"insan ırkı hakkındaki görüşlerim hiç iyi değil, kendi iyiliği için çok aşırı zeki."* Bu iki ünlünün sözlerini kitabının (Silent Spring, 1960) ön sayfasına alan Rachel Carson 1930-1959 dönemini kapsayan 600'e yakın çalışmadan yararlanarak Doğa'nın, özellikle kimyasal ürünlerin (DDT ve benzeri) insafsızca kullanılarak, nasıl imha edildiğini sergilemiş. Bundan tam kırk yıl önceki yılların "zeki" insanının "başarısını" yani. Şimdilerde konu gen teknolojisinin, gen manüpülasyonunun önlenemez yükselişine paralel hızla artan ve giderek karmaşıklaşan biyogüvenlik sorunları; Doğa ve insan sağlığı. Birileri bir yerlerde bunların da kitaplarını yazıyor veya yazmış olmalılar.

Havaya da İhtiyacınız Olacak

Çevre Bakanlığı Çevre Koruma Genel Müdürlüğü tarafından ele alınan sorun/konu'nun 4 Haziran 1999 tarihinde bir duyuru/uyarı halinde ilgililere ulaştırıldığını yukarıdaki satırlarımızda belirtmiştik.

Yazımızı bu uyarı/duyuru'dan bazı alıntılarla bağlamakta yarar görüyoruz:

"4177 Sayılı Kanun ile ülkemizde yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesinin 8(g) maddesi gereğince, genetik yapısı değiştirilmiş organizmaların biyolojik çeşitlilik üzerindeki etkilerinin önlenmesi ve olumsuzlukların giderilmesi amacıyla ulusal bir sistem kurulması gerekmektedir. Bu sistemin en önemli bölümlerinden birisi, halkın, özellikle tarım sektörü çalışanlarının transgenik çeşitlerin taşıdığı risklerden haberdar edilmesidir. Bu kapsamda, halkın, çiftçilerin ve il idari çalışanlarının transgenik çeşitlerin riskleri konusunda uyarılması ve bilgilendirilmesi, kaynağı ve tescilli olduğu bilinmeden yeni bitki ve hayvan çeşitlerinin satılmasının, halk tarafından alınmasının, kullanılmasının ve üretilmesinin engellenmesi, kaynağı bilinmeyen ve tescilli olmayan bir çeşidin satıldığı, üretildiği ve kullanıldığının tesbiti durumunda, bir tutanakla söz konusu çeşide el konması, çevreyle temasının engellenmesi ve ivedilikle Bakanlığımıza durumun bildirilmesi gerekmektedir. Bilgi ve gereğini rica ederim."

Yıllarca önce duymuştum. Bir Avrupa ülkesinin bir yetkili/uzman kişisi geliyor ülkemize. Yerleşiyor bir otele. Bir bitki, bir tohum, ya da bir gen -her ne ise- kaçıracak Türkiye'den. Odasına bakan görevliye iki şişe veriyor bir gün, iki boş şişe. Birisine su, ötekisine de toprak doldurup getirmesini istiyor. Görevli gidiyor ve kısa bir süre sonra geri dönüyor. Elindeki üç şişeden birinde toprak, ötekinde su var. Üçüncüsü boş. Yabancı yetkili/uzman -her kim isememnun, alıyor iki şişeyi ve üçüncüsü için "bu da nesi, ben sana iki şişe vermiştim" diyor. Oda görevlisinin yanıtı hazır: "Havaya da ihtiyacınız olacak, efendim."

Sevdiklerine Yeniyıl Armağanı

İNSANCIL'ın

8-9-10. yıl ciltleri

Tek cildin bedeli

15.000.000 TL.

AŞKA DAİR

Adam:
Sana bakınca
karmaşıyor gözüm
"diyorum ki, evrenin bütün ışıklarını
aşk toplar içinde"
ve kalbimde sürekli
elimi titreten... kuş sesleri

Kadın:
Sana bakınca
yağmurlu bir denizde buluyorum kendimi
dalgalar
göğe fırlatıyor beni

Adam:
Neden, korkularda buluşturuyor bizi
yüreğimizde
dalgalarla büyüyen kuş sesleri

Kadın:
Özgür olalım, derken, iki kişi
aslında... tam bilemez özgürlüğü
aşkın önünü keser, çünkü
mutsuzluk içinde büyüyen insanlığın
bütün korkusu

Adam ve Kadın:
Unutmazsak eğer
aşka dair eylediklerimizin
umuda bağlanan bir tarih olduğunu

İsmet ALICI

TEŞEKKÜR

Kesip biçilmeden önce ya da sonra geçmiş olsun dilekleriyle esenliğe kavuşmamda etkili olan insanlara teşekkürümdür.

Sadık ALBAYRAK
İsmet ALICI
Günel ALTINTAŞ
Edip AKBAYRAM
Enver AKAN
Ulaş AKARSU
Mehmet AKKAYA
Suna ARAS
Nejat ARAZ
Yusuf ASLAN
Ayfer Güleç ATAER
Ekrem ATAER
Şebnem ATILGAN
Fatma AYPARLAR
Kemal BEKİR
BEKSAV
Cengiz BEKTAŞ
Leman BODUROĞLU
Oral BOLKAN
Osman BOZKURT
İsmail BÜYÜKARKIN
Ciğdem CANIM
Gülsüm CENGİZ
Kuzey ÇELİK
Yeşim ÇELİK
Mesut ÇİFTÇİ
Baha ÇITAKOĞLU
Cem ÇOMUNOĞLU
DAMAR DERGİSİ
Yılmaz ELMAS
Bilgesu ERENUS
Müştak ERENUS
Ayhan ERGUN
Mehmet ESATOĞLU
Sultan ESER
Ali FİL
Hüseyin FIRTINA
Ulaş FIRTINA
Güngör GENÇAY
Umut GERMEÇ
Mustafa GÖKSOY
Şadiye GÜLE
Sevim GÜNDÜZ
Demet GÜNEY
Nevzat GÜRMEN
Ayşe GÜZEL
Ruşen HAKKI
Serdar ILICAK
Mehmet İLKİMEN
Nafia İNAN
Orhan İYİLER
İsmet Kemal KARADAYI
Can KARTALSUNA
Korkut KÖSEOĞLU
Mustafa KULLA
Esra KURŞUNLU
Onur KUŞAN
KÜLTÜR DOSTLARI DERNEĞİ
Yalçın KÜÇÜK
Anıl MERİÇELLİ
Çiğdem MARANGOZ
Ruhan MAVRUK
Ahmet NECDET
Ebru OKTAY
Yaşar ONARAN
Hacı ORMAN
Kemal ÖZER
Sarper ÖZSAN
Adnan ÖZYALÇINER
Soner PARLA
Deniz SARAÇ
Özgen SEÇKİN
Ömer SERDAR
Sennur SEZER
Ömer Naci SOYKAN
Filiz SÖNMEZ
Leyla ŞAHİN
Hüseyin ŞAHİN
Nilgün ŞAHİN
Mustafa TABAK
Tevfik TAŞ
Meryem TEMEL
Afşar TİMUÇİN
TİYATRO SİMURG
TOHUM KÜLTÜR MERKEZİ
Ertuğrul TÖRE
Hakan TUNCER
Mustafa TURAN
Lale ULUTEPE
Işıl Yıldırım ÜLGENÇ
Bahar ÜSTÜN
Faruk ÜSTÜN
Nil ÜSTÜNDAĞ
Ayhan VAROL
Öner YAĞCI
Ahmet YAĞIZ
Fatma YAMULGAN
Fadıl YENAL
Yılmaz YEŞİLDAĞ
Hüseyin YILDIZ
Gülay Deniz YILMAZ
Sedat YILMAZ
Dursun YİĞİT

Cengiz GÜNDOĞDU

TEŞEKKÜR

Hızla gelişen rahatsızlığımaa el koyup beni pek güzel kesip biçen;

Genel Cerrahi Uzman Op. Dr. Armağan ÖZEL'e

Genel Cerrahi Op. Dr. Tuna YILDIRIM'a

Anestezist Olcay İSBİY'e

hem kesip biçme öncesi, hem sonrası beni elden geçiren;

İç Hastalıkları Uzmanı Dr. Şadiye Yücel KUTBAY'a,

Göğüs Hastalıkları Uzmanı Dr. Zeki TARIM'a,

hem kesip biçme öncesi, hem sonrası bana sevecenlikle bakan kat hemşireleri **Asiye AKYÜREK**'e, **Hayriye SEVEN**'e, **Derya KURTAL**'a, **Evrim ŞAHİN**'e, **Nükhet YILMAZ**'a, **Pelin TOPÇU**'ya, **Hayriye SEVEN**'e

Beni, "Bu ülkede böylesi de olur mu" dedirten, milimetrik çalışmayla sağlık örgütünü hazırlayan;

ACIBADEM HASTANESİ kurucularına,

Sağlık sigortasını sorun çıkarmadan hemen ödeyen;

KOÇ ALLİANZ'a

Teşekkür Ederim.

Cengiz GÜNDOĞDU

İNSANCIL ATÖLYESİ ETKİNLİKLERİNDEN
AFŞAR TİMUÇİN ÜZERİNE -II-

İçimizdeki bütün düzlükleri
İçimizde yalancı çıkaran yüksekler var
Çöl/Yolculuk

Yeşim ÇELİK

Savaşçı Türküleri

"Savaşların Düşündürdüğü Türkü

Onlar savaşçılardır her akşam
Ufuklarda güzellikler sağarlar

Sen ölürsün de yapamazsın bunu/ Öldüremezsin bataklıkta kayık yüzdüren/ Sabahların altın saçlı çocuğunu/ Kimseyi umudundan edemezsin/ Toprağa ekemezsin ölüm korkusunu/ Sevinçleri kökünden sökemezsin/ Değirmende kimsesiz bırakamazsın unu/ Sen ölürsün de yapamazsın bunu/ Vuramazsın kıyıda uzakları gözleyen/ Sabahların gül yüzlü çocuğunu.

Tedirgin Türkü

Onlar savaşçılardır acıyı ve sevinci
Direncin dupduru suyuyla yoğururlar

Düşünmeyi bıraksam seni duysam/ Uyunmamış uykular gibi seni uyusam/ Eşsiz düşlerde görsem gözlerini/ (Bir gün dağılırsa aramızda sessiz/ Ve kimsesiz bir türkü gibi uzayan büyü)/ Bakışının ilk inançlısı olsam/ Tapınaklar kursam güzelliğinden/ Yokluğuna hiç mi hiç aldırmasam/ (Bir gün sönerse aramızda yavaş/ Ve korkulu bir türkü gibi uzayan bir büyü).

Bir İnanç Tutkunun Türküsü

Onlar savaşçılardır içlerinde
Gökleri yeni baştan kurarlar

böyle çıkma gece vakti balkona/ Havalar soğudu üşümesin ayakların/ Acıya salıverme kendini bir çırpıda/ Sonumuz nasıl olacak diye yorma kafanı/ Umutsuzluğa kapılma gelip geçenlere bak/ Umutsuzluk suçunu işlemek bize yasak.

Bir Akşamda Çocukların Türküsü

Baba nisan yağmurları bir panayır türküsüdür/ birazdan güneş açınca verecekler oyuncaklarımızı/ Baba savaş olmasın savaş çıkarsa/ kirletirler göklerimizi yırtarlar uçurtmalarımızı/ Baba savaş patlarsa en çok bize kızacaklar/ Ağabeylerimiz kıracak çelimsiz bacaklarımızı/ Bilyalarımızı ezecek tanklar düşlerimizi dövecek toplar/ Çamurlara bulayacaklar nisan yağmurlarımızı/ Güneşlerimizi ve aylarımızı söndürecekler/ Kendi çocuklarına götürecekler belki de portakallarımızı/ Baba onlar da çocuktur onlar da kuş dili bilir/ Kuş dalı gözünden anlar dal kuşu tüyünden tanır/ Rüzgarlardan rüzgarlara yıkım gelmez hiçbir zaman/ O çocuklar o portakalları ölür de yemez.

Seni Düşünen Türkü

Gelişin önceden belli olmalı/ Yola çıkarken haber sal sularla/ Ne yap yap üç gün önceden bildir/ Ağaçlarla göklerle kuşlarla/ Geldiğinde akasyalar/ karlar gibi vuracak camlara/ Güller çıldıracak sevinçten/ Seni görebilmek için/ Pencereden sarkacak sardunyalar/ Ayva çiçekleri selam duracak/ Sapsarı bakışına/ Dayanamam birden gelirsen/ Güneş doğar gibi yavaş yavaş gel/ Gelişin yıkım gibi duyulmamalı/ Yağmurlara söyle geleceğin günü/ Gelişin önceden belli olmalı.

Yol Türküsü

Çiz beyaz haritalara mor kalemle/ Hiç görülmedik yepyeni kentleri/ Hep oralara götür beni/ Seninle olunca sıkılmam giderim/ Çocuk yüreğinle sen kurarsın/ Köprüleri alanları kuleleri/ Panayırları ve çocuk bahçelerini/ Çiz haritaların en güzel yerine/ En güzel günleri ve geceleri/ Seninle olunca çekinmem giderim/ O kentlere yolcu diye çiz beni/ Biletim pardesüm şemsiyem şapkam/ Yüreğimde sevincim kafamda düşüncem/ Nasıl da çok karıştık birbirimize/ Bu el hangimizin eli/ Bu saçlar hangimizin/ Senin gittiğin her yere giderim.

Ceylanların Aşk Türküsü

Yeni bir tutkuyu kaldıramaz o/ Yeni bir aşk öldürür ceylanı/ O sevdi mi çocuklar gibi sever/ Sen ol-

san ateşe verirsin tarlanı/ Çiçeklerini yerle bir edersin/ O bir duvar dibine yatar sessizce/ Düş gibi görür inen akşamı/ Kelebekler yanaklarından öper/ O sevdi mi rüzgar gibi sever/ Sen olsan yere çalarsın şapkanı/ Yeni bir tutkuyu kaldıramaz o/ Yazık olur küçücük saçlarına/ Doyamadan gider derenin/ ışık beyazı çakıl taşlarına/ O sevdi mi yüreği bakakalır/ Sen olsan yeniler giyip gezersin/ Belki bir günde harcarsın paranı/ O yemeden içmeden kesili/ Sevdiğini bir üzse bin üzülür/ Sen olsan üzersin sevdiğini / O günde bin kere ipe çekilir.

Bilgelerin Ölüm Türküsü

Ölümün üstüne sünger çekin/ Yaşayandan başkası bilmez yaşadığını/ Ölümü zambaklarla süslemeyin/ Giden aldı götürdü yanlışını/ Geriye umut kalmış gibi/ Acıyı anılarla beslemeyin/ Vazoya dün koyduğunuz çiçeği/ Kısaca her şeyiyle aştığınız gerçeği/ Ölü resimleriyle süslemeyin/ Yalnızlığa o kadar gücenmeyin/ Saplanmayın bilgi kitaplarına/ Çaresiz kalanı da anlayın/ Sıradan sevinçleri küçük duyarlıkları/ Akşamcılıkları hoş karşılayın/ Sakın ölüme geç kalmayın/ Kızmayın çanları erken çalana/ Ölü evlerinde toplanmayın/ Hele yaşadıysanız hiç korkmayın/ Ölüm el sürmez yaşayana.

Seni Düşündüğüm Türkü

Benim bin canla sevip bin özlemle andığım/ Bari gölgeni bırak bana/ Su çiçeklerinin en güzel yanı budur/ Giderken gölgelerini verirler suya/ Güz akşamları dal kıpırdamazken/ Suda halkalanan gözleridir/ Sen de gölgeni bırak bana/ Gönlümün bin güzelliğiyle inanıp sevdiğim/ Güzelliğini burada ince ince aratma/ Bir kıyıya bir gün inen fırtına/ Gibi birdenbire bir şeyler bırak/ Bir şeyleri soğut bir şeyleri yak/ Dağıt bir şeyleri bir şeyleri kur/ Kendini hiç yokmuşsun gibi bırakma/ Kafamın her bir yanıyla bir şeyler öğrendiğim/ Sonsuza uzanan sevinç güzele vurgun tasa/ En az bin yılda arayıp bulduğum/ Bana aşk şiirleri yazdırma artık/ Beni burada gölgen gibi bırakma.

Arınmalar

Bir Serüvenin Tanımı

Hiçbir zaman yenilmedi geceye/ Sevincim de inancım da/ Doğru diye bildiğim güzellikler/ Hiçbir gün kendinden uzak/ Bir şeye değişmedi/ Hiçbir gün yolda koymadı beni/ Güvenim ve direncim/ Düşerim sandılar dönüp baktılar/ Gülerek geçip gittim/ Evet ben tek başınaydım/ Onlar çok yalnızdılar.

Bir Eylül Bildirisi

Sana bir haberim var/ Verdiğin şişeyi kırmadan getirdim/ Eve girer girmez açtım/ Yaptığın reçel dünyanın en güzel reçeli/ Yüzbin renk vardı içinde/ Bir milyon sevinç/ Bir kucak dost selamı/ Kavakların eylülü/ Yakut işlemeli mavisiyle/ Senin güzel ellerinde/ Bir avuç bala dönmüş/ Kapağı açar açmaz/ Martılar yayıldı ortalığa/ Bir haberim daha var/ Seni çok seviyorum.

Sana Yakışır mı Hiç

Sevgi büyük ayıbındır/ Özlemin suçundur senin/ Ağırbaşlı olmayı bilmelisin/ Balıklar gibi gelişigüzel yaşamak/ Kuşlar gibi kanat vurmak boşluklara/ Sana yakışır mı hiç/ Boynu bükük kalıp bir akşam vakti/ İç geçirmek acı çekmek/ uzun uzun sevdiğini düşünmek / Kendini bilen birine uyar mı/ Koca adamsın boyunca çocukların var/ Yazını yaz resmini yap çay kahve iç/ Canın sıkıldıkça dolaş/ Güzel de bir işin var/ Daha ne istiyorsun.

Geçip Giderken Ben

Ölüm beyaz bir zambak/ Göğsümün üstüne koy/ Çarşafı boydan boya örtmeden/ Yüzüme bir daha bak/ Bak ve düşün ölümü/ Dağlar gibi bir çocuk olduğunu/ En güzel saksılarda bile/ Çok yaşamayıp solduğunu/ Mis gibi toprak koktuğunu/ Çok benzediğini gülüşlere/ anılardan biraz daha yavaş/ Geçip gidenlere karıştığını/ Bir hıçkırık bir koşuşturma telefonlar/ Sen bunlara aldırma/ Soğukluğum ürkütmezse seni/ Bir iki dakika uzan yanıma.

Anlayana Dostluk Destanı Beş Kuruş

Gün olur kazanmalardan/ Daha anlamlı olur yitirmeler/ Işık bizim içimizde değilse/ Neye yarar uzaklarda güneşler/ Ben hep kendimi sürdüm/ Kendi uzak çöllerime elimle/ Başkalarında kendimi aradım/ Yetinmedim kendi güzelliğimle/ Ruhunuzu örslerde dövmeliydiniz/ Karanlıklarda araya araya/ Bulmalıydınız kendi ışığınızı/ Düşmezdiniz bu kötü yalnızlığa/ Söyleyin ne geçti elinize/ Değmez şeylerden başka/ Olmadık tutkuların ardına düştünüz/ Her zaman koşa koşa/ Bir dam altı bir saçak bir kulübe/ Buldunuz mu sığınmak istersiniz/ İğreti ışıkla aydınlanan ay gibi/ Gün doğar doğmaz sönersiniz.

Yaşamak Nedir

Yaşamak bir denizdi önceleri/ Şimdi olsa olsa yalnız sevinçtir/ Ne acılar ne gözyaşları/ Onun güzelliğini silebilir/ Kayaları ellerimizle ufalayarak/ Kurduğumuz küçücük evlerde/ Küçücük devler gibi/ Ölesiye seviştik./ Ağaçlar diktik çocuklar büyüttük/ Savaşmayı ve paylaşmayı bildik/ Doğrudur her zaman bir şey eksik/ Doğmadan ölmeye benzer/ Bir şey var içimizde/ İnancı ve sevdası bize yeter/ Ürkek bir gidiş gelişte/ Benim sende aralıksız yaşa-

dığım/ Bilgelerin kitaplarda tanımladığı/ Sonsuzluk budur işte.

Akşam Türküleri

Ondan Beri

Defterimin arasında duruyor/ Bana verdiğin çiçek/ Geçen yazın sonlarıydı unuttun mu/ Zaman çok çabuk geçiyor/ Neredeyse yaz gelecek/ Son sevinçlerimizin simgesidir/ Aşkımızın kendine direndiği yerde/ Onu düşündüm geçende/ Daha güzel şeyler yaşasak bile/ Onlar bir daha yaşanmayacak.

Derinleşen Akşamda

Bir sigara yaktım durup düşündüm/ Neyim var neyim yok döküverdim önüme/ Yeniden gözden geçirdim kendimi/ Kendime yabancı düştüm gene/ Nasıl da sert davranmışım kendime/ Şimdi daha iyi anlıyorum/ Ben sokakların kural bilmez çocuğu/ Bir başkası olabilir miyim hiç/ Kendi yerime/ Biraz da anılarla oyalansam/ Yaşanmış ve bitirilmiş olanı/ Nedense bir türlü sevemiyorum/ Yeniden yaşamayı düşünmüyorum/ En güzel sevinçlerimi bile/ Her zaman kendime dar geliyorum/ Ne zaman derinlerime dönsem/ Yeni bir sayfa açılıyor önüme/ Ne zaman bir şeyleri özlesem/ Neden bilmem/ Kaskatı bir karanlık yerleşiyor içime.

İncir Ağacı

Sessiz bir tutkudur/ Ölüme karşı durur/ Güzelliğiyle/ İncir ağacı/ Ne korku ne öfke/ Hep kendini kurar/ Bakarsın süt gibi/ Gün sızıyor dallarından/ Kendini kendinden/ Başka yerde mi arasın/ Acısın mı varlığına/ Akşamlarına mı yansın/ Alın götürün meyvalarını/ Bağıracak değil arkanızdan/ Biraz kırgın bile olsa/ Bir şey istemez sizden/ Acısı da sevinci de/ Suskundur kendincedir/ Böyle sessiz yaşıyor/ İncir ağacı nicedir.

Eksik Bir Tanıtlama

Düşüncemde yanan mum yüreğime vuran ışık/ Bildik sevgilerin uzağında büyüyen/ Yepyeni bir dünyada açan ilk menekşe/ İğreti sevinçlerin hiç mi hiç yaşanmadığı/ Geleceği bağrında yaratan güçlü toprak/ Deli ırmak dik yamaçlardan süzülen su/ Çiğ düşen bembeyaz akşamların vurgunu/ Bir varlığı bütünüyle anlatan koca kitap/ Lambanın çevresinde dönüp duran pervane/ Uslu bir yanardağ bağda bir salkım üzüm/ Varılmaz doğrusu yetkinliğin sonsuzun/ Anılarımı dolduran karasevda yaşadığım/ Her duygu ve ben her zaman vazgeçilmez/ Bir kesinlik adıyla güzellediğim sevinç/ Anlayışım sezişim mantığım gücüm bilgim/ Denizlere koşan ırmak yağmura duran bulut/ Taze ekmeğim suyum arkadaşım sevgilim.

Aşk Olsun Kırlangıçlar

Bu kitapta 18 tane çok hoş, teması insan olan öykü var. Anlatım dili son derece sade, ama elbette felsefe yüklü, eğlenceli öyküler bunlar. Her öyküde gündelik yaşamdan tanıdığımız insanlar, bize çok tanıdık sorunlarıyla birlikte anlatılıyor. Sanki A. Timuçin yeni bir dil oluşturur gibi geldi bana okudukça.

İlk öykü Aşk olsun Kırlangıçlar'da "kırlangıçlar sabaha doğru çılgınca uçuşlardan uslu gidiş gelişlere geçerler. Güneşi doğurttuktan sonra rahatlarlar. " İnsanların içleri kirlendikçe dışlarını temiz tutmaya çalıştıklarını söyler öykünün kahramanı. Çünkü insanlar balkonlarına kırlangıçların yuva yapmasını istemez. Habire bozarlar yuvaları.

İkinci öykü: Öyle. Biri'nde yalnız bir adam çıkıverir ortaya. Der ki: Yanında kendi varsa yalnızlık çekmez insan.

3. öykü Mustafa Usta'dan bayram ziyareti için gelen oğlu, gelini ve ilişkiler anlatılır.

4. öykü ise Akşam Vakti. Annesiyle yaşayan, karısından ayrılmış, bütün gün evde pinekleyen Nazmi'nin öyküsü. " Güneş önce dağların üzerine devrildi, sonra görülmeyen yamaçlarda oflaya puflaya yuvarlanıp gitti.

5. İçimdeki Çingene'de aşık olan, içi içine sığmayan adam anlatılıyor. S 34-35'te çingene anlatımı okundu.

6. Hissikablelvuku'da bir Pazar sabahı aile kahvaltıya hazırlanırken bastıran konuklar yüzünden huzurları kaçar.

7. Bursa'dan Burhan geldi. Yine bir Pazar, aile fertleri gezmeye gider. Kahramanımız arkadaşı Rıdvan'la çilingir sofrasını kurar. Ama Burhan gelecek ve keyiflerini kaçıracaktır.

8. Kalbi Sevda Zedeler'de bir öğlen vakti yemeği toplanan iş arkadaşları oldukça keyiflidir. Başveznedar Cezmi Bey için aynı şeyler pek söylenemez.

9. Ada Gezisi kalabalık ailelerin birlikte yapmaya niyetlendiği bir gezi öyküsü.

10. Esat bey son derece sessiz, sakin bir adamdır. Allah ona bir cadı eş vermiştir ki.

11. Antakya'lı Yasa Dışı Uzmanı Essen'li Salih'te "-Ben muhabbetinizden çöplenmeye geldim" diyen Salih Münip Bey'i esir olarak masada ne var ne yok silip süpürür. Aslında adam işini yapmaktadır.

12. Benim Sinirlerimi Bozma Çık Dışarı. Hep sinirli müdür, şirketin ressamına bir türlü istediği gibi pisuar lafını yazdıramaz.

13. Andırın'lı Müçteba'yı Bulun Bana: Kahveci Abdullah arsasını bir Arap'a satmak ister. Murat hemen işe koyulur. Müşteri hazırdır.

14. At Zarını: Dostluklar en iyi yalanlarla mı, yoksa gerçeklerle mi kurulur?

15. Otogarda Birileri: İnsan manzaraları için en iyi yer otogardır herhalde.

16. Kutat Gubilik okundu.

17 Senin Yüzünden: Aman arkadaşınıza bir kadınla arasını yapmak için yardıma kalkışmayın. Bir de kadının sizi beğeneceği tutar da, bir türlü laf anlatamazsınız.

18. İsmail'in Bostanı: İsmail'i daha yakından tanımak isterseniz, onu bostanında ziyarete gidin. Hele bir de alacaklı biri kapıya gelirse...

Gece Gelen Eski Dost

Kısa, bir çırpıda okunuveren bir roman. Bir kıyı kasabasında anne, baba, çocuk arasındaki ilişkiler ve annenin hayat hikayesi... "Yaşamak birazda benimsemek değil mi? Kendini gözgöre göre ateş denizine atmak gibi. Yaşam dönüşsüzdür."

Yarına Başlamak

İki eski okul arkadaşı Yalova vapurunda karşılaşıyor. Ayşe kocasından ayrılmak üzere Ankara'dan İstanbul'a gelmiş, Hüseyin yazar olmaya hevesli, yalnız yaşayan biri. Ve yağmuru, geceyi, ayı, bir türlü söylenememiş duyguları paylaşırlar... "Herkes herkesi bir şeyi ile etkiler."

Özgür Prometheus

*İnsan **ve Yazgı***

Yazgı duygusu insanın kaçıp kurtulamadığı, belki de çok zaman kaçıp kurtulmak istemediği bir duygudur.

Yazgılılık insanın sorumluluklarını giderir ya da en azından azaltır.

Yazgılılık insanı en uç noktada tam bir edilginliğe itebilir, itmektedir.

"Gerçekten özgür olan kişi ya da varlık yapması gerekeni yapandır, yapabilendir, kendi gereklerine uymayı bilendir.

İnsan genellikle kendinden sorumlu olmayı bilmez.

Özgür olmayan insan sorumlu da değildir.

İnsan dünyaya gelir gelmez kendini yazgısallığın içinde bulur.

Kendisi için sürekli olarak yollar belirler, seçmeler yapar, bir şeyleri yadsır ya da benimser, böylece yazgıya karşı bir yazgı, bir karşı yazgı oluşturur.

YAZGI belki de ben'le ben-olmayan'ın diyalektiğinde kurulan bir olasılıklar ve olmuş bitmişlikler çizgisidir, bizim olasılıklar arasından seçerek belirlediğimiz gidiş yoludur. (Diyalektik: Çeşitli olasılıkları göz önünde tutarak yöntemli düşünme sanatı)

Ölüm yazgının tam olarak gerçekleştiği noktadır.

İnsan kendini kendi olarak kurarken dışerk yazgılılıktan özerk yazgılılığa geçiş yapar.

İnsan kendini belirleyerek özgürleşir.

"Yeryüzünde ilkeleri kendinde ya da kendinden olan yani yazgıyı aşabilen tek varlık insandır.

" Yazgıyı yenmek kendini yaratmaktır.

" Gerçek anlamda düşünebilmek için kalıpların dışına çıkmak gerekir.

*Bilim, felsefe ve sanat yazgıya karşı koyar. Amacı onu **yok etmek değil dönüştürmektir** İnsanlığın yazgılılığıyla ilgilenmeyenler bu soylu acıyı duymayacaklardır, ama onlar insan olmanın heyecanından da yoksun kalacaklardır.*

*Yazgıya karşı çıkan kişi, yazgıya karşı yazgı yaratmaya yönelen kişi yada basitçe karşı-yazgı oluşturmaya yönelen kişi tam anlamında **arayıcıdır.***

Ağlamak ise yenikliğin belirtisidir.

Her yalan söyleyişimizde kendimizi kandırırız, her ağladığımızda kendimize ağlarız.

Yaşama sıkı sıkı sarılmak ve onunla kavga etmek gerekir.

Yaşam dönüştürülebildiği sürece yaşamdır, olduğu gibi benimsendiği sürece acılar ortamıdır.

Güçlü bir yaşam güçlü bir bilinç temeline oturacaktır. Sezgilerle yetinilen bir dünyada yazgıya yenik düşmek doğaldır, olağandır.

Sorumluluk Nedir?

O bir amacı gerçekleştirme yükümlülüğü olduğu kadar bir olumsuzu giderme yükümlülüğüdür.

Temelinde özgür bilinç ve özerk eylem bulunacaktır.

Ahlak sorunu sıkı sıkıya bir bilgi sorunudur. Ahlaki yaşam her şeyden önce itkileri denetim altına almakla gerçekleşir.

Yetkin bilinç bireyin kendi kendisine egemen olmasını sağlar.

En yetkin sorumluluk duygusu yetkin bir bilincin ürünüdür.

Bilinçliliğin dışında bizi evrensele kavuşturacak bir ussal güçten sözetmek olası değildir.

Bilinç özgür olmadan birey özerk olamaz.

Sorumluluk bir bilinç işi oduğu kadar bir gönül işidir.

Sorumluluk sevinç içinde yaşamaktır diyebiliriz.

İnsan için en soylu heyecan başkalarına karşı ama her şeyden önce kendine karşı sorumluluğunu yerine getirme heyecanıdır.

Ölüm Duygusu ve Montaigne

Ölüm insan yaşamının tek trajik olgusudur. İnsan olmak başlı başına bir yazgılılık durumudur, insan bir yazgıyla ya da yazgının belirleyiciliğinde insan olur: kimse yaşamı seçmez, yaşamayı seçmez, onu hazır bulur, kendisi için verilmiş bulur. Öleceğini bilen tek varlık insandır.[*]

Kendini uzun çabalarla varetmiş bir bilincin yokoluşu ne olursa olsun trajiktir. Seçilmiş olsun seçilmemiş olsun ölüm insan olma durumunun yani sürekli kendini aşıyor olma durumunun karşıtı olmakla trajiktir. Dünyaya geldiğimiz anda ölüme adanırız. Yaşam vardır ve ölüm yoktur. Yaşam bir gerçekliktir, ölüm ise bir tasarımdır. Ölüm insanın ölümden kurtulduğu yerdir. "Bütün günler ölüme koşar, sonuncusu ölüme varır" der Montaigne. Yaşamı bilenler, tanıyanlar elbette gelişigüzel yaşayanlardan daha köklü bakacaktır ölüme. Yaşam güzeldir ve sevinçle yaşanması gerekir. Acının üstüne çıkan kişi bilge kişidir.

"Acı çekmekten korkan daha önce korkunun acısını çeker" der Montaigne. Ölüm doğaldır, doğal olan her şey yararlıdır. Yaşamın bir sonu olmakla yaşamın bir parçasıdır o. Erdemin temel ölçütü ölümden korkmamak ölçütüdür. "Felsefe yapmak ölmeyi öğrenmektir" der Montaigne.

Kaynaklar

1. insancıl, sayı 107
2. insancıl, sayı 96
3. insancıl, sayı 98
4. Afşar Timuçin, *Gerçekçi Düşünce, Gerçekçi Sanat,*
5. Afşar Timuçin, *Özgür Prometheus*
6. insancıl, sayı 108
7. insancıl, sayı 111
8. insancıl, sayı 86
9. insancıl, sayı 109
10. insancıl, sayı 101
11. insancıl, sayı 104
12. Afşar Timuçin, *Felsefe Bir Sevinçtir*
13. Afşar Timuçin, *Estetik*
14. Varlık, sayı 1094
15. Damar, sayı 90

Büyürsen Küçülürsün

Yanıma gelme küçüğüm
Büyüme
Beşiğin kalemin kitabın için
Demiri tavında döven kültürün için
Ağzına süzülerek sızan sütün için
Büyüme küçüğüm
Bak gülüşün güneş tadında
Misketlerin çoğalsın bırak
Mızıkçılıkların büyüsün
Sen büyüme
Kirlenirsin

Öylece kal küçüğüm
Kalabilirsen
Bak yolarkadaşların yarıyolda kaldı
Asır ateşini yeniden yitirdi
Bir gözü yaslı bir kulağı kopuk dünya
İsmini yazdığın uçurtmalar kayıp
Büyüme ki dilin ağlamasın
Toprak suyla öpüşmesin
Üstünü giyip de üşüme

Yanıma gelme küçüğüm
Bekle
Bekleyebilirsen
Balonlar özgürleşsin soluğunda
Damarlarında kalsın ılık ırmaklar
Buharlaşıp yıldızlarla kucaklaşsın
Orada bırak gözünü kulağını
Orada kal kuzu seslim
En iyi dostun düşlerin
Anadan üryan kal
Giyinirsen kirlenirsin
Büyürsen küçülürsün

Mehmet AKKAYA

İNSANCIL'A MEKTUP

GÜVEN BUNU HAKETMİYOR!

Sayın Cengiz Gündoğdu,

Yaklaşık 4 senedir İnsancıl'ı ve sizi takip ediyorum. Bazı seminerlerinize de katıldım. Genel çizgiden farklı ve uzlaşmaz tarzınızı da genel olarak takdirle karşılıyorum. Ancak abone olduğumuz insancıl'ın Eylül 2000 sayısı iki ay gecikmeli olarak elimize geçengün geçince, gözümüze ilk "Estetik Nesne Olamayan Bir Roman... Güven" yazınız çarptı. Şaşkınlık ve merak ile ilk bu yazıyı okudum. Büyük bir can sıkıntısı yarattı bu yazı bende ve size bu yazıyı yazma gereği duydum.

Mühendislik yapmamdan dolayı edebi alanda sizin kadar yetkin değilim ancak koşullarım el verdiği ölçüde kitap ve aylık dergi okumaya gayret eden bir insanım. Güven'i 6-7 ay kadar önce okudum; çok beğendim; kitap konusunda çıkan eleştirileri de olabildiğince okumaya çalıştım. Bu eleştirilerde kimi olumsuzluklar olmasına karşın genel olarak beğenildiğini gördüm. Bir kitabı değerlendirirken sizin gibi estetik kitaplarına atıfta bulunarak akademik dille yaklaşımlar getiremesem de varolan birikimim itibari ile okuduklarımı değerlendirmede belli bir yeterliliğim olduğuna inanıyorum.

Eylül 2000 İnsancıl'daki yazınızın genelinde Güven romanı için inanılmaz sert bir üslup ile mideye çalıştığınızı gördüm. *"Romanda kişiler tip-kişilik olamamış.", "Güven'de bir, 'düşünsel, sürükleyicilik yok. İki, roman gerçeklikten düşmüş... gerçeklik yitimine uğramış.", "Sınıf mücadelesi yok Güven'de.", Güven pembe dizideki dil yöntemi ile yazılmış.", "Güven yüzyıllar önce 1250'li yıllarda Boccaccio döneminde yazılsaydı, eh, ilk roman denemelerinde yerini alırdı.", "Vedat Türkali, zamanı da iyi düzenleyememiş.", "Güven'de Vedat Türkali, dili son derece kötü kullanmış. Yerleşik... piyasa dilinin içine hapsetmiş Güven'i.", Güven çok şey söyleyen, ama hiçbir şey söylemeyen bir roman.", "Tıpkı tıpkısının Yeşilçam senaryosu."*... Yazınızdan aldığım yukardaki alıntılar çok kaba ve haksız; bu çok saldırgan üslubunuzu haketmeyen bir roman Güven...

Yazınızın ilk başlarında sizi bir televizyon programına çağırdıklarını ama sizin gitmeyi reddettiğinizi yazmışsınız. Bunun yazdığınız yazının konusuyla bir ilişkisini göremedim. Ancak İnsancıl'ın son sayılarında sürekli işlediğiniz "Beni de bir sürü yere çağırıyorlar, istesem ünlü de olabilirim ama ben üne önem vermiyorum, ama bilinçli okuyucu da niye gelip beni bulmuyor" şeklindeki serzenişlerinizin bir parçası olarak algıladım. Ayrıca Vedat Türkali'nin öne çıkmak, ortalıkta görünmek gibi bir kaygısının olduğunu da düşünmüyorum. Kanal 7'de çıktığı söyleşide yaşına rağmen kendini ortaya koyuş tarzı, söyleşiye hakim oluşu takdir edilecek bir durumdu. Onun bu programa çıkması onun tarzı için hiç de zedeleyici olmadı. Vedat Türkali'yi sevdiğinizi, saydığınızı belirterek başlıyorsunuz yazınıza ancak bütün yazı boyunca bu sevgi ve sagyıdan eser olmadığı gibi bir nefret duygusu egemen. Özellikle sonda "Güven Nasıl Bitebilir" altbaşlığı altında yazdığınız şeyler bir kin ve nefret duygusunun yaptırabileceği **saçmalık**tan (üzgünüm, tanımlayacak başka bir kelime bulamadım) başka bir şey değil.

"Vedat Türkali Güven'de hep yansız." diyorsunuz. Bence olması gerektiği kadar yansız. Romancının bu kadar yansız olması gerekir, daha fazlası kitaba ajitatif bir karakter kazandırırdı. *"Roman yurdunu seven iyi komünistlerle, yurdunu sevmeyen kötü polisler burgacında dolanıp duruyor"* demek haksızlık. Arada bir sürü tip daha var ne komünist ne de polis. Hiç de iyi kovboylar kötü kovboylar yok romanda. Ben okuren işkencicilere, Halil'i katledenlere kızdığım kadar Turgut'a, Halil'e de kızdım. Necla'ya da kızdım. Ancak belli önyargılarla ve romantik bir anlayışla okunursa böyle bir şey algılanabilir. Sınıf mücadelesi yok Güven'de diyorsunuz. Sınıf mücadelesinden ne anladığınıza bağlı bu... 1917 Rusya'sının koşulları yok Güven'in geçtiği zamanlarda. Belli sınıflardan insanlar var Güven'de ve bu insanlar sınıflarına uygun hareket ediyorlar; insanlar var, siz aksini iddia etseniz de kişilikler var ve bunlar sınıfsal konumlarının gerektirdiği biçimde hareket ediyorlar. Yazınızın 7. sayfasında, *"Güven'de Vedat Türkali ciddi bir yan tutmazlık göstermiş. Herhangi bir değerlendirme yok. İşte bunlar böyle... bunlar böyle diyor"* diyorsunuz. Bir sayfa önce de Güven'de iyi kovboy, kötü kovboy var diyorsunuz. Bu ikisi birbiri ile çelişmiyor mu? Hem taraf tutmuyor hem de iyi kötü ayrımı nasıl yapıyor? Yaptığınız eleştiriler birbiri ile çelişiyor.

Roman 1940'ları anlatıyor, geri dönüşlerle TKP tarihi veriliyor. Öyle 1940'ta donmuş, geçmişten kopuk bir anlatım yok. Eğer 1908'den sonraki gelişmeleri tümüyle anlatmak isteseydi ortaya bir tarih kitabı çıkardı.

"Karı Haklamak" terimi niye sizde böyle takıntı yaratmış anlayamadım. Üçüncü dünya ülkesinde taşra kökenli, üniversite öğrencisi devrimci gençle-

rin kızlık zarı takıntısı, cinsellik konusundaki zaafiyetleri kitapta gayet güzel verilmiş. Eğer mükemmel komünist tipler yaratılsaydı kitapda, bu daha mı gerçekçi olurdu? Hem bu sizin bir sayfa önce eleştirdiğiniz kötü kapitalist, iyi komünist tiplemelerine uygun bir durum oluşturmaz mıydı? Vedat Türkali cinselliğe gelişmemiş bir bakış açısına sahip olan Turgut'u ne yüceltiyor ne de yansız bakıyor. Siz iki durumu da eleştiriyorsunuz ki zaten kitapla ilgili herşeyi eleştiriyorsunuz! Rasih Nuri İleri'nin kitapta cinselliğe çok vurgu yapıldığı konusunda eleştirisine Vedat Türkali'nin cevabını çok takdir etmiştim. bu tür eleştirileri sağcılar yapar demişti sanırım. Kişiler cinsel yönleri ile bir bütündür doğal olarak. Kitapta cinsellik olması gerektiği kadar var. Siz de ilk başta bu konuda Vedat Türkali ile aynı fikirde olduğunuzu belirtiyorsunuz. Ancak daha sonra böyle düşünmediğinizi ortaya koyuyorsunuz. Kadın erkek ilişkileri belirttiğiniz gibi temiz değil Güven'de. Pembe dizi dil yöntemi ile yazıldığı fikrinize katılmamakla birlikte, Güven'de kadın erkek ilişkilerinin temiz olmaması Güven'in ya da Vedat Türkali'nin kusuru değil o günün koşullarının getirdiği bir olgu... Yazar kitabında bu durumu gayet güzel ortaya koyuyor.

Güven'de uzam ve zaman gayet iyi kurgulanmış, ortalama bir roman okuru olarak hiç kaybolmadım, koşullarım dolayısıyla okurken ara vermeme rağmen romandan hiç kopmadım.

*"Tatlı güneş yanığı kollar"*da olur, *"güneş yanığı tatlı kollar"*da olur, ilkinin olamayacağını söylüyorsunuz ama ilki makul oranda yanmış kollar anlamına gelmektedir, en azından ben böyle anlıyorum.

Orhan Pamuk konusuna yaklaşımınızı haklı ve doğru buluyorum. Bu yazarın ilk romanlarını okuyunca düşündüğüm ve hissetiklerime tercüman olan eleştiriler çıktı İnsancıl'da. Ancak Vedat Türakil konusunda da benzer bir yaklaşım görmek beni üzdü. Büyük çoğunluk dediğiniz insanlardan biriyim ve Güven'i güzel buldum. Bu beni sanatta star sisteminin kölesi yapıyorsa varsın olsun.

Evet, sabah olacaktır. Ama sabah her önüne geleni yerden yere vurmakla olmaz. Vedat Türkali gibi bir şahsiyetin, ilerlemiş yaşına rağmen büyük emeklerle ortaya çıkardığı bir eseri bu şekilde eleştirmek hiçbir şeye hizmet edemez. Bu yazınız eleştiri sınırlarını aşıyor. Birkaç bin satan bir dergiyi okuyan birkaç insanı da gücendirerek, kızdırarak bir yere varılabileceğini sanmıyorum. Sol sanatçı güzel olanı bilemiyor da kim biliyor bunu merak ediyorum. Bir siz mi kaldınız güzel olanı bilen?

Kamber AYDIN

BU NE PERHİZ BU NE LAHANA TURŞUSU?

Meşhur hikayedir, Zenci Tanrıya sorar, benim bacaklarımı niye uzun yarattın diye. Tanrı'dan Afrika ormanlarında rahat koşasın diye, cevabını alır. Sonra beni niye siyah yarattın, sorusuna, dik gelen güneş ışınları zarar vermesin, gerekçesini alır.

Zenci saçlarının kıvırcık olmasının nedeninin de ormanda ağaç dallarının koşmasını engellememesi olduğunu anlar Tanrıdan. Sonunda dayanamayıp sorar: Peki niye beni New-York'ta yarattın?

Buradan hareketle: Televizyonlar ve özellikle televizyon haber bültenleri hakkında yapılan kamuoyu araştırmalarında ortalama seyircinin bile ideal ölçütlere önem verdiğini görüyoruz ama televizyon izlenme oranlarına baktığımızda aynı seyirci dediğinin tam tersini yapıyor. İdeal ölçüte ne kadar ters düşen televizyon haber bülteni varsa o en çok izleniyor. Eskiler boşuna dememişler: Aynası iştir kişinin lafa bakılmaz diye. Gerçekten de öyle. Kamuoyu araştırmasında ne söylerse söylesin, sonuçta izleyici yine istediklerinin tersini yapanları daha çok izliyor. Ya dediklerinde samimi değil ya da "kötülüğün garip bir çekiciliği var"

AGB rating ölçümlerini başkası olmadığından doğru değilse gerçek diye baz almamız lazım. Kaçınılmaz bu. Güvenilir kamuoyu kuruluşlarının yaptığı televizyon izleme araştırmaları da tabii ki birer veri. Onlardan birine, Strateji Mori'nin TRT için yaptığı araştırmaya bakıyoruz, televizyon ana haber bültenlerinin nasıl olması gerektiğine dair. Sonuç şaşırtıcı. Meğerse yurdumuzun ortalama insanı ne kadar güzel şeylere önem veriyor, ne kadar güzel şeylere dikkat ediyor ve öyle televizyon izliyormuş! Bakalım;

Sözkonusu araştırmaya göre, seyirciler televizyon ana haber bültenlerinde en çok spikere ve dili iyi kullanmasına önem veriyor. (Reha Muhtar'ın en çok izlenen haber bültenini sunduğunu ve dilini bir düşünün).

Aynı araştırmada ideal televizyon haber bülteni için denekler, şiddet görüntülerinin olmamasını, sürenin ortalama 30 dakikayı geçmemesini, bir canlı yayın konuğu olmasını, magazinin abartılmamasını, haberlerin kısa ve tekrar edilmeden verilmesini, haberin yorumsuz aktarılmasını istiyorlar. Öyle ki uzaydan biri gelse bu kamuoyu araştırmasıyla, AGB ölçümlerinin ayrı ayrı gezegenlerde yapıldığını sanır.

Gürcan ARITÜRK

KİMLİK VE KİŞİLİK

Ömer Naci SOYKAN

30.6.2000 tarihinde İnsancıl Atölyesi'ndeki konuşma

Banda alınan konuşma özelliği değiştirilmeden yazılmıştır.

– Herkese merhaba diyerek konuşmama başlamak istiyorum. Önce konuşma yöntemimizle ilgili birkaç şey söyleyeyim. Deneyimlerimden edindiğim en iyi yöntem şudur: Ben konuşmamı sürdürürken soru sormak isteyen, görüş bildirmek isteyen ya da eleştiri yapmak isteyen elini kaldırır, ben onu görürüm ve sözlerimi tamamladıktan sonra ona söz veririm. Böyle bir diyalog içinde olursak iyi olur. Doğallıkla yine de benim kendimi yönlendirmem bakımından sizleri de bir ölçüde yönlendirmem gerekir. Yoksa konu daldan dala gider. Elimde bazı başlıkları yazdığım bir kağıt var, ona da bakacağım. Dolayısıyla konuşma bütünlüğünü kaybetmeyecek. Yine de isterseniz sorularınızı konuşmamın sonunda da sorabilirsiniz. Fakat bunun için not tutmak gerekir. Biz pek not tutan bir toplum değiliz. O yüzden yine de siz bilirsiniz.

Şimdi sizinle kimlik ve kişilik üzerine bir konuşma yapacağız, karşılıklı konuşacağız. Bu noktada önemli bulduğum bir şey söylemek istiyorum. İlk kez ben 1994 yılında İstanbul'da uluslararası bir sempozyumda bu konuda bir konuşma yapmıştım. Görebildiğim kadarıyla kimliğe karşı eleştirel bir tutum o ana kadar yoktu. O andan sonra ben de gördüm. Bazı kavramlar var. Mesela hak kavramı gibi. Kavramlar söylem gündemini işgal etmiş olmaktan ötürü bir tür meşruiyet elde ederler. Herkes onlar için iyi der. Yani bu örtük bir meşruiyet elde etmektir. Ve bu da bence tehlikeli bir şeydir. Bu defa o kavramların kendileri sorgulanmaz. İşte ben ilk defa bunu yaptım. Bu kimlik kavramını çok eleştirel yönden ele aldım. Kimliğe karşı çok eleştirel bir tavır koydum. Ama bu kimliği yok sayma, kimliksizleşme değildi. Tamamen kritik bir tavırdı. Yani ayırıcı, eleştirici bir anlamdaydı. Ve bu kavramın karşısına da kişiliği koydum. Kimlik ve karşı kişilik şeklinde. Ancak daha bu kavrama varmadan önce birkaç cümleyle nelik kavramı üzerinde durmak istiyorum.

Kimlik, nelik, kişilik hep görüldüğü gibi sonunda bir "lik" ekiyle ad yapılıyor. Nelik, ister canlı, ister cansız, ister soyut, ister somut olsun insan dışındaki nesneler için kullanılır. Eski dilde mahiyet denirdi; bir şeyin mahiyeti, özü, ne olduğu sorulduğunda istenen şeydir. Nelik budur. Ama sadece bu kadar da değildir. Bir şeyin neliği sorulduğunda ona verilecek yanıt o şeyin geçtiği her yerde geçebilecek bir yanıt olmalıdır. Sizler de bildiğim kadarıyla felsefeyle ilgileniyorsunuz. Bu kavramcılığın, özcülüğün altında da bu var. Örneğin, Platon ti esti tokalo der, "güzel nedir?" diye sorar. Bu nelik sorusudur. Karşıdaki cevap verir. Güzel bir kız güzeldir der. Sokrates ise "hayır ben tek bir güzel şeyi, prestikalo'yu değil, kendisi güzel olan şeyi soruyorum" der. İşte nelik denen şey budur. Aslında felsefeyi başlatan soru da budur. "Tiesti" sorusu, "o nedir?" sorusu. Ha şimdi, o nedir sorusunun sakıncaları var. Çünkü sorduğum şey, eğer bir nesne değilse sanki bir nesneymiş gibi onun algılanması var. Şimdi şöyle bir örnek vereyim. Masa nedir diye sorabilirsiniz. Masa bir nesnedir. Masayı tanımlarsınız, şu olur, bu olur. Diyelim ki "zaman nedir?" sorusu var. Bu çok tartışılır. Zaman nedir? Şimdi zaman nedir diye sorduğumuz zaman tıpkı masa nedir diye sorduğumuz zaman ki gibi düşünüyorsunuz, sanki zaman diye bir nesne var, soyut bir nesne var. Sanki o nesne var da ben o nesnenin ne olduğunu soruyorum. Oysa böyle bir şey yok. Ben yine bir ara böyle bir yerde zamanla ilgili bir konuşma yapmıştım. Basit bir araştırmayla zamanın belki yirmi belki otuz çeşit kullanımını gördüm. Müzikte, matematikte ayrı, fizikte ayrı, biyolojide ayrı, şurada ayrı, burada ayrı. Üstelik bütün bunların ortak bir bileşeni de yok. Dolayısıyla öyle bir nelik arayışının bu tür bir özcülüğe, kavramcılığa vardırma tehlikesi de var. Ama bunu göz önünde tuttuğumuz sürece sorun yok. Sormaya devam ediyoruz. Bu önemli bir noktaydı.

Şimdi gelelim kimlik sorusuna. Nasıl ki nelikde bir şey ile oun yerine geçebilecek olan şey aranıyor. Yani x nedir dediğin zaman x'in karşısına koyacağın şey x'in her geçtiği yerde koyacağın bir şey olmalı. Tam bir tanım bu. Bu zaten sadece matematikte mümkündür. Yani 4= 2a+2 dediğin za-

man 4'ün her geçtiği yerde 2+2'yi koyarsan hiçbir sorun olmaz. Bu tarz bir eşitliğin ötesinde bir de totoloji vardır. Ha şimdi benim konuşmamla ilgili önemli bir kavrama geldik: Totoloji. Yineleme kavramı. Kendi kendisi olma kavramı, örneğin "masa masadır" dendiğinde olduğu gibi. Şimdi bu açıklamalardan sonra gelelim kimlik konusuna. Bir insanın kim olduğunu sorduğumuz zaman ne cevap alırsınız? Anasının, babasının adı nedir? Doğum yeri neresidir? Medeni hali nedir? Bildiği diller nedir? Dini nedir? Birçok şey akla gelir. Nüfus cüzdanı, batı dillernide idendite (özdeşlik) belgesi diye adlandırılır. Demek ki siz kendinizi bu belgedeki şeylerle özdeşleştirmişsiniz. O sizin ididendite'nizdir. Şimdi burada iki şey var. Bir, bir şey ve onunla özdeşleşen şey. Sorun da burada. Bence büyük bir sorun var. Yani kimliğin kendisinde, insanın, bir kimsenin bir başka şeyle özdeşleşmesi. En büyük sorun budur. Özdeşleşme dediğimiz şey sadece matematiksel kavramlarda mümkündür. Bunu insan için düşündüğünüz zaman işte sorun burada ortaya çıkıyor. Yani bir insanın bir başka şeyle (demin saydığımız şeyler) onlarla özdeşleşmesidir. En basit yanıtıyla işte benim adım Ömer Naci Soykan'dır. Bu benim kimliğimi gösterir. Daha ötesi ben bir Türküm. Türk denen ulusal bir birliğin üyesiyim. Ben kendimi Türk denen bir şeyle özdeşleştiriyorum. Ama dikkat edilsin burada bir özdeşleşme var. Ne demektir? Türk, bin birimden meydana gelse ben dokuz yüz doksan dokuzun dışındaki bir kişi olarak ben dokuz yüz doksan dokuzla eşim demektir. Yani tehlike burada. Siz burada bir şeye ait olduğunuz zaman ona ait olan diğer şeylerle de birleştiğiniz zaman sizin kişiliğiniz ortadan kalkıyor. Tek kişi olarak ortadan kalkıyorsunuz. İşte kimliğin kişiliği yok ettiği nokta kimliğin sınırı dediğimiz şeydir bu. Ben Türküm dediğim zaman böyle bir özdeşleşme ve kişiliğin ortadan kalması söz konusu olduğunu söyledik. Peki ben bir insanım dediğim zaman böyle bir şey oluyor mu? Olmuyor. Neden? Bunun daha da basit bir örneği, ben benim tam bir totoloji. Ben benim dediğim zaman burada hiçbir gruplaşma yoktur. Çünkü hiçbir kimse ben diyemez. Benim dahil olduğum bir grup yoktur. Ama Türk'ün, Kürt'ün, Çerkes'in dahil olduğu grup vardır. İşte kimliğin getirdiği sorun, bu kişinin, insanın belli bir grubun mütemmim cüzi (tamamlayıcı parçası) olarak üyesi olması itibariyle, diğer üyelerin her birinin eşiti olması itibariyle kişiliği yok olmasıdır. O zaman işte kimlik konusundaki kaygılarımız ortaya çıkıyor. Tabi beni yazılarımdan bilenleriniz bilir, düşünmenin kendisinin diyalektik olduğuna inanırım. Başka türlü düşünemezsiniz zaten. Yoksa bir tek cümle söylersiniz, orada kalırsınız. Eğer bir cümleden ikinci bir cümleye geçecekseniz mantıksal çıkarımla ikinci bir cümleye geçemezsiniz. Yeni cümle söyleyemezsiniz. Onun yanına, önüne, arkasına... başka bir cümle koyarak o ikisini karşılaştırarak konuşmanızı sürdürürsünüz. Diyalektik dediğimiz düşünmenin kendisi bu. Böyle olduğu için de kimlik konusunda da aynı şeyi düşünüyorum. Şimdi ben böyle diyorum da kimliği yok mu sayıyorum? Bunun günümüzde şampiyonları var. Mesela kimliksizleşme, yersiz-yurtsuzlaşma; özellikle Fransa'da Deleuze, Guattari gibi filozofların savunduğu şey. Hayır. Kimliğe karşı eleştirel bir tutum almak, kimliksizleşme, yersiz-yurtsuzlaşma anlamında değildir. Eleştirel bir tavır almak başka bir şey. Onu yok etmek, onu ortadan kaldırmak başka bir şeydir. Çünkü bizim kimliğin karşısına koyduğumuz kişilik de aslında bir kimlik içinde oluşur. Tabii kişiliğin oluşması, yalnızca bu çevresel faktörlerden ibaret değildir. Bunun fıtri faktörleri de vardır. Mizaç, huy vs. dediğimiz şey. Genlerden, DNAlardan gelen doğuştan özellikler. Ama bu faktörler de tek başına kişiliği oluşturmaz. Bunları biz mizaç faktörleri olarak görüyoruz. Onun dışında kişiliğin oluşması yine bir çevrenin içinde olur. Sorun da demek ki kimliği ortadan kaldırmak değil, kimliği yok etmek değil, kmiliği sınırlandırmaktır. Kimliği nasıl sınırlandırmaktır? Kimliğin karşısına kişiliği koyarak sınırlandırmaktır. Eğer kimlik kişiliği ortadan kaldırıyorsa ona artık dur demek gerekir. Ama eğer o tam tersine kişiliği besleyen kişiliği oluşturan bir zemin oluşturuyorsa elbette ki ona evet denecektir. Gadamer diyor ki "İnsan yurdunu nereye giderse götürür." Hani o Robinson Crusoe'nun adası filan var, değil mi? O adada Robinson Crusoe yalnız değildir. Çünkü o diliyle beraberdir. Dili kimliğini, kültürünü içinde taşıyan şeydir. Onlarla beraber gitmiştir adaya, yalnız değildir. İnsanlar gerçekten de nereye giderse bunları beraberinde taşıyor. Dolayısıyla bu bakımdan içinde kimliğin oluştuğu en genel anlamda kavram olan yurt kavramından kendimizi soyutlamak, böylece yurtla birlikte kimliğimizi ortadan kaldırmak olası değil. Şimdi demek ki sorun kimliksizleşme, yurtsuzlaşma değil. Önerdiğimiz şey bu değil. Ben burada Heidegger'den de söz etmek istiyorum. Onun da bu konuyla ilgili olduğunu düşündüğüm bir düşüncesini burada aktarmak istiyorum. Şimdi Heidegger'de bir *"evin içinde varlık"* bir de evin dışında, yani *"dünya içinde varlık"* kavramı vardır. Bu kavramı post modernler *"yersiz yurtsuzlaşmaya"* yormuşlardır. Aslında bu kavramın doğru kullanılmamasıdır. O da şundan: şimdi evin içinde olmak derken herkesi gibi olmak, "Onlar" alanında olmak, herkes ne yapıyorsa öyle yapmak, herkes gibi zevkleri olmak, herkes gibi giyinmek, herkes

gibi düşünmek, herkes gibi eylemde bulunmak demektir. Burada insan kimsesizdir. Buradaki kimsesiz anası, babası olmayan anlamında değil. Orada kimse yok. Evin içinde kimse yok. Kimsesizdir, kişi yok. Çünkü orada herkes birkes'dir. Ev herkesin birkes olduğu yerdir. Orada kimse yoktur. Evin dışına çıkmakla dünyanın içinde olunur. Ancak dünyanın içinde insan kendisi olur, bir kimse, bir kişi olur. Postmodern düşünürler, bu "dünyanın içinde olma"yı "dünya yurttaşı" (kozmopolit) olmak anlamına almışlardır.Oysa Heidegger'de "dünyanın içinde olmak" deyimi iğreti anlamdadır, gerçek anlamda kozmopolit anlamında değil, o, bir metafordur.

Kimlik konusunda iki büyük tehlike vardır. Dinsel kimlik ve etnik kimlik. İkisi de bence büyük tehlikedir. Ülkelerin durumuna göre zaman zaman biri zaman zaman öbürü öne çıkıyor. Her ikisinde de ben tehlikeyi devlet açısından görmüyorum. Açıkçası devlet umurunda filan değil. Ben tehlikeyi insan açısından görüyorum. İnsan olmak açısından önemli. Siz bir kimlikte iseniz o kimlik dinsel veya etnik bir kimlik olarak ifade ettiğiniz kimlikse ve o kimlikle kendinizi özdeşleştiriyorsanız o zaman sizin o grubun dışındaki insanlarla insani ilişkiler kurmanıza imkan ve ihtimal yoktur. Hiç kimsenin ben Türküm, Kürtüm demesine karşı değilim. Fakat siz kendinizi Türklükle veya Kürtlükle özdeşleştirdiğiniz zaman, kendi tekliğinizi, kişiliğinizi yitirmiş olursunuz. Anımsıyorum. bir başka yerdeki bir konuşmamda bir dinleyicim "önce insanım, sonra Kürdüm" demekle zorlanmıştı. Oysa biz Türk, Kürt, Fransız, İngiliz olmadan önce insanız. Burada kullandığım "biz" zamiri bir ulusal kimlik adının değil, "insan" adının zamiridir, onun yerine geçiyor.

Bu noktada başka bir sorun gündeme geliyor. İnsanın öteki insanlarla ve nesnelerle olan ilişkilerini düzenlemesi için bir değer sistemine sahip olması gerekir. Ama hayvanın böyle bir sorunu yoktur. Çünkü o ilişkilerini natürel olarak, içgüdüsel olarak kuruyor. Zaten kendi cinsini yemiyor. Yiyeceği kadarını seçiyor. Gayet rahat aslında. Onların böyle bir sorunu yok. Ha, insan bir içgüdü varlığı olmadığı için insanın ilişkilerini düzenlemesi için insanın kendisinin koyduğu bir değer sistemine ihtiyaç vardır. Değer sistemi olmazsa ne olur? En basitinden herkesin herkese karşı savaşı, Hobbes'un sözünü ettiği "bellum omnium contra omnes" başlar. "İnsan insanın kurdu" (homo homini lupus) olur. Camus'un "Yabancı" adlı romanını okumuşsunuzdur sanıyorum. Oradaki baş kahraman Meursault, kumsalda aralarında hiçbir sorun yokken bir Arap'ı öldürür. Onun Arap'ı öldürmesiyle yerden bir çalı alıp kırması arasında hiçbir fark yoktur. Çünkü çalı ile insan arasında hiçbir fark yok. Şimdi demek ki insanın ilişkilerini düzenleyebilmesi için değer sistemine ihtiyaç var. Bu konuda sanıyorum hemfikiriz. Sanıyorum kimse aykırı bir şey söylemez. Sorun aslında bu değer sisteminin kendisidir. Yani bizim açımızdan, bugünkü konuşmamız açısından sorun bu değer sisteminin kendisidir. Bu değer sistemi nedir? Şimdi bu değer sistemi toplumsal örf, adet, norm vs. ise, o zaman bu doğrudan doğruya sosyal ahlak, sosyolojik ahlak dediğimiz şeye girer. Ama eğer değer sistemini insan kendisi otonom (özerk) olarak koyuyorsa demek ki o, kendisine değer veriyor. İnsan kendisine değer veriyor. Değer vermezse vermez. Değer ona gökten zembille gelmiyor. Dinler bu değer sistemine bir meşruiyet kazandırmak için arkasına tanrıyı alıyor. Bunun çok büyük tehlikeleri var. Birazdan göreceğiz. Şimdi bu değer sistemlerinin en önemli noktası değerli olanın insan olmasıdır. Ancak Kant'ın dile getirdiği böyle bir ilke üzerinde ahlaki bir değer sistemi oluşturabiliriz. siz eğer böyle bir ilke üzerinde ahlaki bir değer sistemi oluşturamazsanız o zaman diyelim ki ahlakınız bir dinsel ahlaka kayacaktır. Diyelim ki, sizin değerinizi size Tanrı diye bir aşkın varlık vermiştir. Ha bu noktada tabi geliyoruz dinsel kimlik konusuna. Her dinin Tanrısı kendi mensuplarına değer verir, onları diğer insanlardan ayırır. Bu da çok tehlikeli sorunlar doğurmuştur. Bir bakıma dinsel kimliğin etkin kimlikten daha önemli olduğunu söyleyebiliriz. Ama eğer etnik kimlik de dinsel kimlik kadar şiddetli ayırıcı hale gelirse ki geldiği durumlar da olabilir. O zaman tabi kırk katır mı kırk satır mı, ikisi arasındaki fark olmaz. Ama şimdi dinsel kimliğin en büyük tehlikesi nerede biliyor musunuz? İnsanın kendini Tanrıyla özdeşleştirmesinde. Tanrı adına hareket etmesinde. En büyük tehlike budur. Tanrının vicdanı yoktur. Tanrının vicdana ihtiyacı yoktur zaten. Ha o zaman yaptığınız her şeyi Tanrı adına yapıyorsunuz. Sizin vicdanınız kalmıyor. O zaman bir insanı satırla kesersiniz, Tanrı adına. Hiç vicdanınız sızlamaz. Çünkü kendinizi Tanrıyla özdeşleştirmişsinizdir. İşte büyük tehlike bu.

Hiçbir din kendi inanç sistemini, doğmalarını tartışma konusu yapmaz; buna izin vermez. Felsefenin dinden bir farkı burada. Felsefenin tartışmayacağı hiçbir doğması yoktur. Eğer kabulleri varsa o da son derece naif kabullerdir. İşte benim var olduğum, sizin var olduğunuz, konuştuğumuz dilde, birbirimizi az çok anlıyoruz gibi. Bunun dışında felsefeci karşısındakinden herhangi bir inanç beklemez. Tek beklentisi, her yetişkin ve sağlıklı insanda bulunan çelişme ilkesidir. O yüzden biz burada madem felsefe yapıyoruz, felsefeciler arasındayız. Dolayısıla inanç beklenmeyen konuşmalar yap-

makla kendimizi yükümlü sayalım. Ben inanmadıktan sonra Muhammed'e vahiy inmiş olması, bu bana hiçbir şey yapmaz, anlatabiliyor muyum? Burada ben sizden benim düşüncelerimi çelişki ilkesine vurmanızı söylemeliyim, ben buna razıyım. Bunu bir ilahiyatçı yapmaz. Bunu ancak bir felsefeci yapar. Onun için biz burada nasları, dogmaları bir tarafa bırakalım. Eğer benim söylediklerim çelişmezlik ilkesine uygunsa mesele yok.

Tekrar konuya dönersek, "Ben insanım." dediğim zaman burada bir aidiyet, yani ikl ayrı şeyin özdeşliği yok. Sorun burada. Klşlllğln önemli olması, kimlik karşısındakl önemi burada. Çünkü herkes "ben insanım." dlyebillr ve bundan dolayı gruplaşma olmaz. Ama herkes "Ben Türküm" diyemez. Bir kişi "Ben Türküm" derse, bir başka kişi "Ben Fransızım" der. Böyle her biri iki etnik kimlik içinde kendini ortaya koyar. Bu durumda iki grup arasında kimliksel çatışmanın başlamasının olanağı doğar. Halbuki ben insanım demek suretiyle dünyadaki altı milyar arasında böyle bir gruplaşma olmaz. Burada altı milyar insanın her biri "insan"la özdeşleşmekle birbiriyle özdeşleşmiş olur. "Ben insanım" demekle "Ben benim" demek arasında hemen hemen hiçbir fark yok. Tam bir totoloji var. O zaman burada hiçbir sorun çıkmıyor. Burada sorun şurada ortaya çıkabilir. "Ben benim" dersin, diğeri de "Ben benim" der, iki ben karşı karşıya gelir en nihayet. Ama sen senin beninin yanına bir ortak alamazsın, o da senin gibi "Ben benim" diyebilen. Çünkü o da ben olacaktır. Yani sen iki ben olamazsın, bir grup oluşturmayı en azından mümkün kılacak iki kişi olamazsın, iki ben olamazsın. Bütün kimlik türleri bir gruplaşmadır. İster dinsel kimlik olsun ister etnik kimlik olsun. Ve o grubun kendi üyeleri birbirleriyle özdeş, ama grubun dışında kalanlar yabancıdır, nihayet düşmandır. Burada sorun, asıl çatışma, düşmanlık, sonunda savaşa getiren sorun, bir özdeşliğin bunu mümkün kılması ve kılmamasıdır. "Ben benim"de ve "Ben insanım"da bir grup oluşturma olanağı yoktur.

– Ben Türk'üm dediğim zaman Türklerin tarihten beri getirdiği değerleri de kuşanmış oluyorum. İnsan neden alt olma ihtiyacı duyuyor?

– Bu, işte historisizm dediğimiz büyük bir beladır.Yani aslında bizim de değil Avrupa'nın sorunudur historisizim. Avrupalı Doğuya hep oryantalist gözüyle bakmıştır. Hiçbir zaman onu kendisinden görmez. Hatta ona sen bile demez. Ona "o" der. Mesela bir Fransız bir Alman'a sen diye hitap eder. Sonuçta onlar biz içinde, Avrupalı kimliği içinde birleşirler. Çünkü Avrupa'nın ortak bir tarihi vardır. Ve o tarihte artık bir zamandan sonra bir ulusun, bir başka halkın eklemlenmesi mümkün değildir. Bu tabi Türk tarihi için de böyle. her tarih için böyledir. Dolayısıyla bu historisizim yani tarihselcilik yine aynı şekilde kimlik sorununun kaynaklanır. Bir kimlik sorununun doğurduğu sorunlardan biridir. Benim 1994'deki bahsettiğim konuşmamda dayandığım bir filozof vardı. Bu Husserl'di. 20. yüzyılın çok önemli filozoflarından biridir. Diyebilirim ki Avrupalı düşünürler içerisinde belki birkaç kişiden biridir. Husserl, oryantalist bakış açısına sahip olmayan. Husserl, özellikle coğrafi Avrupalılığa karşı çıkmıştır. Coğrafi tabanda Avrupalı olmayı reddetmiştir. Ama aynı zamanda çok açık değilse bile historisizme de yanl tarihl anlamda Avrupalılığa da karşı çıkacak lpuçları verlyordu. Ve işte ben o konuşmamda Husserl'in bu yarım bıraktığı şeyi tamamlayalım, yani Avrupalılar kendi tarihlerini artık üstlerinden atsınlar diyordum. Historisizmin içinde kalmasınlar. Eğer bir Avrupalılık, bir çağdaşlık anlamında, evrensel insanlık anlamında ortaya konulacaksa, Avrupalı kendisini yine Husserl'in sözünü ettiği "Felsefi kişi" olarak görmelidir. Felsefi kişi "Kurumsal kişi" kimdir, nasıl bir kişidir? Felsefi kişi ne herhangi bir etnik ne dini ne de tarihi coğrafi bir kimlik yaftalarına sahip olmaksızın o kimlik süreci içerisindeki kendini, o kimlikle özdeşleştirmeksizin doğrudan doğruya insandır. Şimdi bizim bu noktadan biraz daha ileriye gitmemiz gerekir. Önemli bir sorun şudur: Yüzyıllardan beri dinlerde olsun felsefede olsun ortaya konmuştur ama günümüzde yeniden tartışılması gereken bir sorundur. O da şudur: İnsanın dünyadaki yeri. İnsanın dünyadaki yeri neresidir? İnsanın dünyadaki yerini belirleyecek olan da insandır. Şimdi insanın dünyadaki yerini belirlemesi için insanın dünyaya bakışının ne olduğunu ortaya koyması lazım. İnsan dünyaya, doğaya nasıl bakıyorsa kendisi onun içerisinde öyle bir yer edinecektir.

– Evin içinde ve evin dışında olmak kavramlarını açıklar mısınız?

– Evde olmak, evin içinde olmak ve dünyanın içinde olmak. Bu doğrudan doğruya buradaki konumuzla, kimlik ve kişilik kavramlarıyla ilgili bir ayırım. Şimdi evin içinde olma, bir grubun içinde olma, herkes gibi olma. Heidegger'in deyimiyle "onlar" alanında olma. Onlar alanında olununca insan bir kimse değildir. Onlar alanındaki herkes birbirine göre eyleyen bir grubun üyesidir. Ne zaman ki bu onlar alanından çıkılır, o zaman dünyanın içinde olunur, varoluşa geçilir. İnsanı varoluşa götüren şey, varlıksal, özsel korkuyla karşı karşı gelmektir. Bu korku, belli bir şeyden korkmak, ürkmek değil, tersine hiçbir şeyden korkmaktır. Hiçlik korkusudur. "Hiçlik hiçler" Hiçlikten varlığa geçilir. Bu korku kavramını burada bırakalım. Ama bizim açımızdan sorun dün-

yada olmak. Fakat zaman zaman da eve dönmek. Eve dönmek derken burada ben şunu kastediyorum. İnsanın onlar alanından yani insanın yaşadığı, içinde büyüdüğü, kişiliğinin de oluştuğu bir kimliksel çevre içinden tümüyle çıkması da mümkün değildir. İnsanın böyle bir kimliksel çevre içerisinde zaman zaman bulunmasına izin verilmelidir. Ama orada daimi kalmaya değil. Yani dışarıya çıkıyorsun, dışarıda tek kişisin ama orada yalnızsın, orada gücünün zayıfladığını hissetiğin durumlarda, bir tutamak noktası aradığında evin içerisine de gelebilmelisin. Yeter ki evin içinde sürekli kalma. Yani zaman zaman güç toplama şu veya bu nedenle evin içine gelmenin bir sakıncası yok. Ama burada olduğunu da bil. Burada kalırsan bir kimse olamayacağını da bil. O koşulla. Burada olmak kimlik sahibi olmaktır. Bu yüzden ben kimlik karşısında eleştirel bir tavır almaktan yanayım. Yoksa yok sayıcı bir tavır almaktan, reddedici bir tavır almaktan yana değilim.

– Kimlikler mutlaka gruplaşmaya ve çatışmaya yol açar mı?

– Eğer bir Hıristiyan terminolojisiyle söylersek, mistik, İslam terminolojisiyle söylersek sufi tarzında bir dinsel kimliğe sahip olununca o zaman bu tür çatışmalara gerek kalmaz. Hani Yunus'un dediği "kamu alem birdir bize", örneğindeki gibi. Bu, zaten bizim dediğimiz bütün insanları tek insan olarak görmek, kendi beninde bütün insanları görmektir. Bu tarzda dinsel bir kimliğin (bu kimlikten öte aslında), böyle bir duygu yaşantısı içerisinde, gönül dindarlığı içerisinde olan insanların çatışmalara gireceğini düşünmek doğru değil. Bir insan ki "kamu alem birdir bize" diyor, o adam nasıl bir grubun içinde olur. Yani "kamu alem" içinde İslamı da var, Hıristiyan'ı da var, hepsi var. O zaman burada bir gruplaşma söz konusu değil. Bu aslında Kant'ın sözünden çok farklı değildir. İnsanın kendisini erek görmesi, hiçbir şey için vasıta görmemesidir. Bir insan olmayı insan adına hak eden bir kişinin asgari olarak kabul edeceği şey budur. Yani bütün insanları kendi beninde görmek. Böyle bir durumda zaten ne bir kimlik sorunu, ne dinsel kimlik sorunu olmaz. Tabii ki insanların hepsini mistik veya sufi yapmanın da olanağı yok. Ya da Husserl'in deyimiyle hepsini "felsefi kişi" yapmanın da olanağı yoktur. Ortada yaşanan bir gerçeklik var, dünya var. Dünyadaki kimliksek çatışmaları görüyorsunuz. Dünyayı kan gölüne çeviriyorlar. Yalnız Türk,Alman, Fransız... tarihi değil, bütün tarih, kimlikse, çatışmaların dünyayı kan gölüne çevirdiği bir arenadır. Bunu görmek önemlidir. Bütün çatışmaları, savaşları, zulümleri, baskıları... görmek önemlidir. "Ben bir gruptanım" dediğin zaman bir başka grubu karşına alıyorsun. Ama sen kendini herhangi bir şekilde tanımlayabilirsin. Doğrusu ben kendime "Ben benim" tanımının dışındaki tanımları layık görmüyorum. Benim Türk olduğum doğru. Anam, babam Türk. Ama ben hiçbir zaman Türklük kimliğini insan olmanın önünde görerek üstlenecek şekilde "Ben Türküm" demem.

– Etnik kimlik, dinsel kimlik gibi giydirilmiş kimlikleri yırtıp yerine farklı kimlikler koyabilir miyiz? Meşela bir işçi kimliği...

– Tabii ben o kadar aşırıya gidemiyorum, yırtıp atmak gibi. Ama ben de isterim ki dünya cennet olsun. Yani bütün kimlikleri atalım. Bütün her şeyi atmak hoş da tabii tümüyle de ham hayalci olunmaz. Kuramsal olarak da ham hayalci olunmaz. Yaşadığımız gerçekler var. Onu da göz önünde bulundurmak gerekir. Şimdi bütün kimlikleri attık. Peki nece konuşacağız? İngilizce mi konuşacağız? Hayvan olsak mesele yok. Zaten dilimiz de olmazdı. Kendi grubumuz hangi hayvan ise onların içerisinde iletişim kurarız, sorunumuz olmazdı. Ama bütün insanların kimliklerini atması zaten mümkün değildir. En azından dili var. Diğer şeyleri attık diyelim, dili de mi atacağız? Böyle bir şey mümkün değil. Dolayısıyla kimliğe katlanmak diyeyim ben buna. Kimliği tolere etmek mecburiyetindeyiz. Atamıyoruz. İşte kimlik, bizim tolere edeceğimiz, katlanacağımız veya hoş göreceğimiz bir şey olarak kalabilmeli.

– İnsanlar doğdukları zaman kendilerini bir dili kullanan bir toplumda buluyor ve buna denk düşen değerler sisteminin içinde kalıyor. Yani insan dili doğuştan getirmiyor. Bu konuda neler söylenebilir?

– Bu noktada bir ayırımı yapmama izin verin. Biraz önce söylemiştim. Sizin bahsettiğiniz değerler sistemi örf, adet, gelenek görenek bizim kısaca sosyal ahlak veya sosyolojik ahlak dediğimiz şeydir. Burada bu farklılık söz konusudur. Benim hep sözünü ettiğim sosyolojik ahlak veya sosyal ahlak değil, fakat etik, yani felsefi ahlaktır. Felsefi ahlakın böyle bir sorunu yoktur. Yani felsefi ahlak, örf, adet, gelenek, göreneğe göre oluşan bir şey değil. Felsefi ahlakın hareket noktası insan tekidir. Ama sosyolojik ahlakın hareket noktası toplumdur. Bu bakımdan tek insandan hareket edilirse ancak insana varılır. O zaman bütün insanlar kendisini tek insan olarak ortaya koyduğunda etik bir evrensel değerden söz edilebilir. Öbür türlü sosyolojik anlamda ahlaktan bahsedildiğinde bu çerçevede kalındığında evrensel değerden söz edilemez. Sosyal ahlak kimliği, felsefi ahlak kişiliği göz önünde bulundurur.

– Sosyolojik ahlakla etiği birbirinden ayırmak bizi gerçek dışı bir tutum almaya itmez mi?

– Bu bizi gerçek dışı tutum almaya götürmez.

Ama bunun güç olduğu ortada. Burada insanın kendisi olması, özerk olması söz konusudur. Kendi eylemlerine kendisinin değer koyması, norm koyması ve kendi koyduğu bu norma kendinin uymasıdır. Bu hiçbir sosyal ahlakta böyle değildir. O yüzden burada bir karışıklık olmaz. Fakat zorluk ikisi arasındaki sınırı çizmektir. Bu her kavram için geçerlidir. Kavramlar birbirine yaklaştıkları zaman sınırlar daima flüdür. Ama onları uzaklaştırdığın zaman sınırlar çok nettir. Yaklaştığı noktada zorluk nerededir? Demek ki etikte tek insanın kendi kendisine değer koyması kendi koyduğu değere kendisinin uyması söz konusuyken, sosyal ahlakta toplumun değerlerine insanın uyması söz konusudur. Burada ayırım var; ama insan kendi kendine değer koyarken ne ölçüde toplumun değerinden kendini ayrı tutabilir sorusu gündeme geldiğinde, bu sınır noktada bir belirsizlik söz konusu olabilir. Bu dediğimiz gibi hep iki komşu kavram için geçerlidir. Bütün kavramlarda böyledir. Biçimsel kavramlarda ve matematiksel kavramlarda sadece böyle değildir. Çünkü biçimsel kavramlar kavram tanımıyla elde edilmişlerdir. Ama fenomenlere ilişkin olan,yaşamla ilgili olan bütün kavramlarda bu söz konusudur. Dolayısıyla orada böyle durumlarda zorluk oldu diye bu ayırımı yapmamak doğru değildir. Bir de şu: Biz diyoruz ki sen kendi normunu, değerini kendin koy, kendin uy. Peki benim koyduğum norm, değeri yaşadığım, çok yakın yaşadığım çevreyle, ailemle çatıştığı zaman ne olacak? Onların değerleriyle çatıştığı zaman ne olacak? Bazen bu çatışma çok insani boyutta olabilir. Yani menfaat, şu, bu değil. Çok daha insani boyutta olabilir. O zaman ne olacak? Bu tabii ki her zaman sorudur. Sonra bunu formel olarak söylemek kolaydır ama içeriklendirdiğin zaman, örneklendirdiğin zaman o örnek üzerinde tartışma ortaya çıkar. Bu gibi sorunlar olması, etik ve sosyal ahlak ayırımı yapmamızı engellemez. Onu söylemek istedim.

– İşçi kimliği tam anlaşılamadı.

– Şöyle söyleyeyim. Bu tür kavramlar karşısındaki tavır alışımızı belirleyen şey biraz da dünya konjonktürüyle ilgilidir. Yani çağla, zamanla ilgilidir. Bundan 15-20 yıl önce olsaydı bu tür bir konuşmada daha farklı referanslara başvurulurdu. Şimdi daha farklı referanslar. Yani bizim bu kavramlar karşısında tavır alışımızda dünya konjonktürü, hepimizin bildiği Sovyetler Birliği'nin çöküşü rol oynuyor. Şimdi geriye doğru gittiğimiz zaman (biz o zamanları çok iyi yaşamış insanlar olarak, sizler de aşağı yukarı bilirsiniz) öyle bir sınıf çelişkisini inkar etmek mümkün değil. Ama tabi ki sınıf çelişkisi şimdi de var. Fakat sınıf çelişkisi belki biraz yumuşatılmak adına (ki bu kapitalizmden gelen bir şeydir) çıkar çatışmaları veyahut katmanlar, zümreler arası çelişkiler deniyor. Bütün bunlara aslında ben çok da girmek istemiyorum. Sosyolojinin bir konusu. Kapitalist sosyoloji, Marksizm'in keskin sınıfsal ayrımını yumuşatmak adına sınıf yerine katman, zümre vs. deyimlerini kullandı. Adorno'nun deyişiyle çelişkiyi yumuşatarak böylece ortadan kaldırıyor. Şimdi şüphesiz ki çalışanlar insanlar ve birisine çalışanlar insanlar varsa, burada bir sınıfsal çelişkinin olduğu açıkça ortadır. Ve tabii ki burada bir zıt kimlikselliğin de olduğu söz konusudur. Daima böyle bir yaşam tarzı çelişkisi vardır. Bu dün de vardı, bugün de var. Bu sınıfsal çelişkinin ortadan kaldırılması nasıl olur bilemem. Tabi ki kalkmasını isteriz. Ama dünyanın bugünkü durumunda, kapitalizmin tek egemen olduğu bir durumda bu çelişkinin ortadan kaldırılması çok yakın bir zamanda olacağa benzemiyor. Kapitalizmi sosyalizm yok edemedi, tam tersine kapitalizm sosyalizmi yok etti. Ama kapitalizmin yok edici gücü, sonunda kendi kendinisine yönelecek, kendini yok edecek. Bu Marks'ın kapitalizmin iç çelişkisi dediği şeydir. Çünkü öyle görülüyor ki dünyanın bu gidişi dünyayı sonunda yaşanmaz hale getirecek. O zaman ya insanlık ortadan kalkacak ya da kapitalizm yani ikisinden biri. Öyle bir noktaya doğru gidiyoruz. Şimdi bu noktada çok önemli olan şudur. İnsanın dünyadaki yeri ve insanın doğaya bakışı. Bu bakış üzerinde konuşmak istiyorum.

Arkadaşlar, insan dünyaya nasıl bakıyorsa dünyadaki yeri de o bakışa göre belirlenir. Örneğin dinsel bakış, varlıkları bir sıra düzen (hiyerarşi) içinde görür, insanı da bu sıra düzenin tepe noktasına koyar. Varlıkların en üstünü olan insan, böylece varlıklara egemen olma hakkını elde eder. Bacon'dan beri, daha 16, 17 yüzyıllardan beri süregelen doğaya egemen olucu bilimsel bakış da insana benzer bir yer verir. Bilmek bölmektir. O halde böl, parçala, doğaya egemen ol. Sen doğaya egemen olma hakkına sahipsin, böl ve bil. Bilgi güçtür, kuvvettir şeklindeki bu bakışla dünyaya baktığımız zaman, kendimize de nasıl baktığımız ortadadır. Bu bakışla bugün gelinen noktada dünyanın hali ortada. İşte bütün fosil yakıtları, ortaya çıkarıp yakacaksın, üretim yapacaksın, şuna egemen olacaksın, buna egemen olacaksın. Sonunda coğrafyasıyla birlikte insana da egemen olacaksın. Yani analitik, çözümleyici doğaya ve insana egemen olucu bir bakış. Bu bakış en çok kapitalizm tarafından benimsenmiştir, iktisadi sistemi olarak. Kapitalizmin temelinde Bacon'cu dünya görüşü vardır. Şimdi içinde bulunduğumuz anda, bu zamanda insanlığın tekrar kendi kendine yeniden bakmaya, insana, doğaya, dünyaya yeniden bakmaya ihtiyacı

var. Peki bu ihtiyaç nasıl karşılanacak? Bu büyük ve iddialı bir soru. Aslında çok da yeni olmayan ta Goethe'de ve özellikle de Schelling'de 19. yüzyılın başlarında ortaya çıkan, "spekülatif fizik" diye adlandırılan bir bakış daha vardır. Bu, bir bakıma Marksizm'in doğaya diyalektik bakışıyla da örtüşür. Burada söylenen şu: Böl, parçala, egemen ol bakışının karşısında doğayı bütün olarak gör. Spekülatif bakmak, görmek demektir. Doğayı, evreni bütün olarak görmektir. Şimdi bu bence gündemde olması gereken bir konudur. Ama spekülatif bakış, analitik bakışın yerine kaim olacak bir bakış olarak öne sürülmemeli. Biz yine nesneleri bilmek istiyorsak onları böleceğiz. Çünkü bir nesneyi bilmek demek, onu oluşturan parçalar nelerdir onları görmek demektir. Onun için de bölmek gerekecektir, bu başka. Şimdi bilgi amacı yani nesne bilgisi amacı değil burada kastedilen. Burada kastedilen, insanın kendisinin dünyadaki yerini, dünyayı, doğayı tahrip etmeyen bir tarz bakışla belirlemesidir. Burada bir etik problem var. Biz etik bir problem olarak dünyaya bütünsel bir bakışla baktığımız zaman, kendimizi bu bütünün bir parçası olarak görürüz. Bu bütünde, onunla olabildiğince uyum içerisinde kendimize bir yer veririz. Ve bu uyumun aslında kendi varlığımızın lehine olacağını baştan düşünerek. Çünkü biz bu bütünle uyum halinde olmaksızın bütünün sanki zararına hareket ettiğimiz zaman, sonunda kendi zararımıza hareket ediyoruz, çevremizi yok ediyoruz, ozon tabakasını deliyoruz vs. Dolayısıyla insanın burada kendi yerini belirlemesi gerekiyor. Bu da ne insanı dinlerin önerdiği gibi eşrefi mahlukat olarak, ne de Bacon'cu doğanın egemeni olarak varlıklar hiyerarşisinin tepesinde görmektir. Bu bakımdan bu iki görüş arasında çok bir fark yoktur. Dolayısıyla bu iki tarz bakıştan, onların getirdiği olumsuz sonuçlardan kurtulmak için, insan kendini doğanın efendisi olarak görmemeli, fakat doğayla birlik içinde, doğaya bütünsel olarak bakmalıdır. Doğaya bütünsel olarak bakabilen insan, tüm insanları da ayrımsız görebilir ancak. O zaman o, ne dinsel, ne de etnik kimliksel ayrımcılığa düşer. Onun için "kamu alem" gerçekten bir olur.

** Band çözümü Mehmet AKKAYA*

İNSANCIL YARATICI DÜŞÜNCENİN SOLUK ALDIĞI YERDİR İNSANCIL'A OMUZ VER.

Gaudi'den Lancelot'a

Gaudi bilmiyor muydu sanki
hayallerini bitiremeyeceğini.
Ya Van Gogh kulağını kestiğinde
o kulağın bir daha olmayacağını.
Kış uykusunu ininde yaşarken
dorukta kayalıktan havalanmak
doğan günle geleni bilerek,
Prometheus'la zincirlenmek.
Prokofiev'in Romeo Juliet'i
farklı değil mi Tchaikovsky'den
kapalı gözle yağmuru dinlerken
Beethoven sağırlığını hissetmek.
Günboyu örülen ilmekleri,
Penelope'la her gece yeniden sökmek.
King Arthur'u yaşarken
ansızın Lancelot oluvermek.
elinde bulduğun cevherin
altın ya da taş olması ne farkeder,
önemli olan umudu doğuran yıllar.

Nevzat GÜRMEN

GROTESK İÇİNDE BOĞULAN WOYZECK

Mehmet ESATOĞLU

İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları Georg Büchner'in "Woyzeck" adlı yapıtını sergiliyor. Genç bir ekibin önemli rolleri üstlendiği yapıt yönetmen Mehmet Ulusoy'un yorumuyla sergileniyor.

Sezon başından bu yana birbirinden niteliksiz metinlerin cirit attığı ticari ve bürokratik tiyatroların sahnelerinde geçtiğimiz ay nihayet iki-üç dişe dokunur oyun metni ablukayı kırmayı başardı.

Çok genç yaşta ardında üç yapıt bırakarak ölen Georg Büchner, ülkemizde izleyicinin yakından tanımadığı, ama 60'lardan bu yana kimi yerli yazarlarımızdan daha çok ve sık oyunları sergilenmiş bir yazar. Özellikle üniversite tiyatrolarının oyun dağarcıklarında sıkça karşımıza çıkan Büchner oyunları, gördüğü ilgiye karşın ne yazık ki yorum açısından hakettiği biçimde sergilenemedi. Bunun birçok nedeni var. Öncelikle Büchner'in yapıtlarında yaptığı hesaplaşmalar çok sert ve iddialı. Bu nedenle sahneleyenlerin de belli bir dünyaya bakışı ve hesaplaşması olması gerekiyor. İzlediklerimiz içinde - birkaç yorum dışında- bırakın Büchner'in sahneye getirdiği tartışmaları, onlardan bucak bucak kaçan ve kimi sahne üç kağıtçılıklarıyla yumuşatılmaya çalışan sahnelemeleri bile oldu.

Yaşamı boyunca yazdığı üç oyunu "Leonce ile Lena", "Danton'un Ölümü" ve yarım kalmış "Woyzeck"de Büchner ağır bir toplum hesaplaşmasına girer. Özellikle Woyzeck'te günümüzde de yoğun bir biçimde gündemde olan özgürlük, insani değerler, ezen-ezilen ilişkilerini inceleyen yazar bunları işlerken de siyasal iktidarın kurumlarını keskin bir dille eleştirir.

Şehir tiyatrolarında halen sergilenmekte olan oyunda yönetmen Mehmet Ulusoy "Woyzeck"i grotesk bir uslupla yorumluyor. Sahneleme, dekor ve oyunculuklar bu uslup içinde ele alınmış. Bu uslup Ulusoy'un çalışmalarını bilenlere çok yabancı değil. Ulusoy'un son 20 yılda ülkemizde ve yurt dışında sergilediği oyunlarında yoğun bir biçimde kullandığı bu yöntem, kimi sahnelemelerinde oyunu varolduğu yerden bambaşka bir yere götürürken kimi sahnemelerinde de metni çıkmaza sokmaktan başka bir işe yaramıyor.

Öncelikle Ulusoy'un üslubunun anlatılanla diyalektik bir ilişki kurduğu "Bencil Çıkarın Buzlu Sularında" Brecht'in "Kafkas Tebeşir Dairesi" gibi denemelerini düşünürsek "Woyzeck"te böylesi bir yaratıcılığın izlerini görmek mümkün değil.

Örneğin Brecht'in "Kafkas Tebeşir Dairesi"nde sahnede oyun malzemesi olarak bir dolu savaş artığı malzeme var. Bunlar oyun içinde belli bir yere oturur. Oyunun geçtiği mekan faşist Hitler ordularının saldırısına uğramıştır. Bu yenilgiden arta kalan malzeme şair Nazım Hikmet'in "Memleketimden İnsan Manzaraları"nda anlattığı gibi bir yanıyla modern, bir yanıyla ortaçağ kalıntısı bir görünüm arzeder. İşte Ulusoy da "Kafkas Tebeşir Dairesi"nde yorumunu bu malzeme üzerine kuruyor ve oyundaki iki kolhoz sözü geçen malzemeleri kullanarak bir gösteri sergiliyorlar.

"Woyzeck"de ise yorumunu oyunun bir bölümünde yeralan sirk üzerine kurmaya kalkan Ulusoy, işi kısır bir döngünün içine atıyor. Sirk ve oradan çıkarak oluşturulan grotesk ne yazık ki Woyzeck'in yaşadığı açmazı izleyiciye taşımakta başarılı olamıyor. Woyzeck'i çıkmaza sürükleyen militarizm, aile ilişkileri, egemen sınıfların dünyaya bakışı bu kargaşanın içinde yokolup gidiyor.

Groteskin sahnede başarılı bir biçimde kullanılmasında en belirleyici yanlardan birini bunu sergileyecek oyuncuların ve yaratımcıların tutumu ve yaklaşımı oluşturuyor. Bu yollardan biri yönetmen ve oyuncuların aralarında inşa edecekleri uzun vadeli ilişkiden geçiyor. Ulusoy'un bu ilişkiyi belli bir düzeyde kurabildiği kimi sahnelemelerinde kullandığı üslup kimi zengin sonuçlar yakalıyor. Bir başka yolsa oyuncularla yönetmenin aynı dili konuşması. Bugün yönetmenlerle oyuncular arasında bu anlamda bir kopukluk yaşanıyor. Dünyaya bakış, insan ilişkilerine yaklaşım, üstyapısal kurumları değerlendirme, geleceğe ilişkin ütopyalar vb. konulardaki tartışmalarda özellikle genç oyunculardaki yoğun bir kafa karışıklığının olduğu ortaya çıkıyor. Buna çözüm getirmek üzere uzun vadeli bir diyalog içinde karşılıklı anlaşma, ortak dil ve yorumu oturtma yerini oyun üretmenin hayhuyuna bırakınca ortaya garip ucubelikler çıkıyor.

Bu durum ticari ve bürokratik tiyatroların kadrolarına yeni katılan genç oyunculardaki ilginç görüntüler ortaya koyuyor. Konservatuvarların iyice kısırlaşan eğitim ortamında klasik tiyatro eğitimi ile bile doğru dürüst buluşamayan, modern her türlü denemenin tukaka ilan edildiği bir ortamda tiyatro öğrenen bu kesimde oyunculuk anlamında son 10 yılda parlak bir çalışma çıkamadı. Hele hele daha öğrenme çağında sanatın kendisi yerine ticari yanıyla ilişki kurma çabalarına girişen bu kesim, piyasada yer edinebilmek uğruna cin olmadan adam çarpmaya kalkıyor.

Ulusoy "Woyzeck"te doğrudan olmasa da bu ortamdan etkilenen bir kadroyla işe soyunmuş. Bu nedenle de toplu uyum gerektiren grotesk uslup daha başından duvara toslamış. Sonuçta sahnede bir yanda oyunun temasını belli bir bilinçle yoğurarak işlemeye çalışan tek tük kimi oyuncular, öte yanda ne olduğunu anlamadan sahnede bağır-çağır eden bir güruh.

Ulusoy oyunla ilgili bir söyleşide oyunun inşasının oyuncudan gelen malzemeyle gerçekleştiğini belirtiyor. Her gün militarizmin ülke yönetimine müdahalesinde keramet arayan, bu duruma ses çıkarmayan oyuncularla ne ölçüde onun eleştirisi yapılabilir bilemiyorum.

Büchner gibi toplumla sert bir biçimde hesaplaşan yazarları sahnelerken tüketim kültürüyle kafası bulanmış kadronun kafasını açabilmek için yoğun bir masabaşı çalışmasına gerek var. İstanbul Şehir Tiyatroları'nda ise bu çalışmayı yapmanın koşulları yok. Hele hele bütün kulakların cep telefonlarına dikili olduğu bir ortamda hiç yok. Bir yanda çalacak cep telefonundan gelecek "yağlı" bir iş önerisi öte yanda her türlü kazancı reddederek ölmüş bir yazarın toplum eleştirisi. Bu yüzden ne yapılsa sahnede içtenlikli bir ürün ortaya çıkamıyor.

Ulusoy'un "Woyzeck"inde oyunun kimi can alıcı tartışmaları öne çıkamıyor. Örneğin Woyzeck'i biçimlendirmeye çalışırken delirten kurumlardan militarizmi konu alan bölümde komik ögeler kullanılıyor. Böylece oyunun en önemli "erdem" üstüne tartışması merdivende hoplayan zıplayan bir adama gülen izleyicinin kahkahaları arasında yokolup gidiveriyor.

Oyunun oturmayan ayaklarından birini de Woyzeck'in yaşamındaki en önemli dayanağı karısı ile ilişkileri oluşturuyor. Yaşamda dayanakları bir bir çöken Woyzeck'inkarısını da elinden çekip alıverirler diyor Büchner. Ulusoy'un yorumunda ise Woyzeck ile karısı arasında bir ilişkiyi görmek mümkün değil. Aralarında en yoğun ilişkinin bulunduğu sahne ne yazık ki ölüm sahnesi oluyor. Oysa Ulusoy metne dikkat ederse Woyzeck ile karısı arasında yazılı olan ve olmayan bir dolu ilişki var. Bu ilişkilerin adım adım çıkmaza girişi Woyzeck'i adım adım cinayete sürüklüyor.

Yönetmenin oyunda savruk çalışması sahnede bir dolu altı çizilen sözün oyunla ilişkisini anlamanızı engelliyor. Örneğin demokrasinin kimlerin nasıl orospusu olduğuna ilişkin belirgin bir anlatım yoksa o sözcükler havada uçuşmaya başlıyor. Söz salonda o fikri destekleyenlerin hoşuna gidiyor ama o kadar. Sahnede ortaya atılan bir tezin çekiciliği kadar işlenmesi de önemli.

Oyunda genç bir kadronun içinde deneyimli oyuncular da yer alıyor. Öncelikle doktor, çığırtkan ve profesör de Hikmet Körmükçü özenli çalışmasıyla öne çıkıyor. Belki profesörün kimliğinde bilimin değişen durumu daha özenle işlenebilseydi Woyzeck'in sonunu hazırlayan unsurlardan birinin işlevi daha ön plana çıkabilecekti.

Aslı Öngören Woyzeck'in karısı rolünde öne çıkan oyunculardan biri. Özellikle final sahnesindeki titiz yorumu övgüye değer. Marie rolünün aksayan yanı, kadının tutumunun süreç içindeki değişiminin işlenemeyişi.

Murat Garibağaoğlu ise Woyzeck rolünün altında kalmış ve ezilmiş. Adım adım bir cinayete sürüklenen ezilmiş bir adam yerine sahneye rastgele bağır çağır yapan bir Woyzeck getiriyor. Woyzeck ne durumda? Karşısında bulunan kurumlarla ilişkisi ne? Nereden nereye sürükleniyor Garipağaoğlu'nun yorumunda belli değil.

Oyunda parlayan oyunculardan biri de II. Çırak, Deli karl rollerinde oynayan Fırat Tanış. Oyunculuğa başladığı 80'li yılların ortalarından bu yana özgün yaratıcılığıyla belli bir düzeyi yakalayan Tanış'ı konservatuvarın yoz havası da etkilememişe benziyor. Müzik yeteneği ve oyunculuğuyla özellikle final sahnesinde seslendirdiği parçaya getirdiği yorumuyla bürokratik tiyatro alanında yılın umut veren oyuncularından biri Tanış. Dilerim al gülüm ver gülüm ilişkisi içinde ödül dağıtan jürilerin kör gözlerine çarpar Fırat Tanış'ın başarısı.

"Woyzeck"te aksayan yanlardan biri de Nurullah Tuncer'in dekorları. Ulusoy'un kimi oyunlarında bolca kullandığı iner-çıkar bezler ne yazık ki bu oyunda yoruma bir katkı getirmiyor. İzleyici yalnızca şekilden şekile giren bezlerde keramet aramaya çalışıyor.

Woyzeck için son olarak şu söylenebilir; grotesk metnin içinden çıkıp metni bir yerden bir yere götürebiliyorsa ona şapka çıkartılır. Ancak Ulusoy'un bu son çalışmasında oyun moda bir deyimle "görsel şölen" olmaktan öteye gidemiyor.

TİYATRO SİMURG 4. YILINDA

Bir avuç insan toplanmış yine.

Bunlar bu buluşmayı yılda bir yapıyorlar. Bazıları bu buluşmaya "geleneksel bilmem nenin pilav günü" gibi adlar da taksa, bir bahanesi oluyor bu süslü sofraların.

Bu güruh toplandığında o geleneksel dediğimiz toplantılarda görülen sahte gülücükleri, birbirlerini çekiştirmeleri, yaşam standartlarının iyilik dereceleri ile övünmeleri yaşamıyorlar.

Şimdi diyeceksiniz ki 365 günde bir yapılan bu toplantıda ne konuşuluyor.

Üstelik kimin eli kimin cebinde muhabetini de red etmiş bu insancıklar; çok mu ulvi buluşmalar yaşıyorlar kendi içlerinde.

Hayatın basamaklarını arda arda çıkarken kimi buluşmalar yaşanıyor bilimsellikten ve kültürden yana. Çoğu zaman sahip oldukları değerler cevap vermeye yetmiyor yozluğa, adaletsizliğe.

Anlaşılan birey olma savaşı öyle kolay bir mesele değil.

Önceleri kendileriyle savaşıyorlardı, sonra kendi düşüncelerine yakın insanlarla buluştular ve beraber yürümeye başladılar. Gün geldi fırtınalar estirdiler, gün geldi esen samyeli bile onlardan birkaçını koparmaya yetti bir ağacın yaprakları misali birbirlerinden.

Bir istatistiki veriye göre Türkiye'de birey olma yaşı 40'ken Avrupa'da sadece 14. Peki nerde tıklıyor mesele.

İnanın çok uzakta değil cevabı.

Bu durumun farkında olmayanlar için bir umudumuz var fark ettirmek doğrultusunda atacağımız ilk adımda oynayacağımız ilk sahnede.

Ya bir de farkında olup da umursamadan körleşenlere ve körleştirenlere ne demeli ve daha korkuncu farkında olup da bunu kendi yararına kullananlara.

Bu kendini bilmezlerin bize artık hesap vermeleri gerekmiyor mu! Ne dersiniz.

Biz **Tiyatro Simurg** olarak yararperestlerin o ceylan derisi koltuklarından, 80 katlı kulelerinden, bizim emeğimizi sömürmelerine izin vermeme doğrultusunda hiç de hayalperest olmadık sahne üstünde buluşmalarımızda ve olmayı düşünmüyoruz gelecek buluşmalara gebe.

Bu gece, **İnsancıl Atölyesi**'nin çatısı altında 4. yılımıza merhaba diyoruz öğretmenlerimizle birlikte.

Evet sadece öğretmenlerimizle diyorum, çünkü şu Avustralya yerli kabilesi aborjiniler gibi güneşi çizmeyi birbirimizden öğreniyoruz. Çünkü her gün güneş bir başka doğuyor güzellikler için yürüyen biz bir avuç insancıklara.

KADINLARIN CİNSEL TACİZE KARŞI MÜCADELESİ İÇİN ÖDÜL

Yeni Mahmut D. GÖSTEREN

Efendim, *İnsancıl*'ın, özellikle yeni okurları ve beni unutma ihtimali olan eski okurları için acizane şahsımla ilgili bir hatırlatma gereği duyuyorum.

Bendeniz eskiden sıkı bir solcu idim. Ne zamanki Sovyetler Birliği yıkıldı, işte o zaman sıkı solculuk dönemimin çılgınlık olduğunu anladım. Ve ideolojilerin yıkıldığı dünyada ben de ideolojiyi bırakıp, Yeni Dünya Düzeninin taraftarları arasında yerimi aldım.

Eskiden adım, Mahmut Doğruyu Gören'di. İdeolojiyi bırakıp, Yeni Dünya Düzeni taraftarı olunca adımı da değiştirdim, adımı, Yeni Mahmut Doğruyu Gösteren yaptım. Bu durumu da *İnsancıl*'da yayınlanan ilk yazımda belirttim. (1)

İnsancıl'a gelince... Eski çılgınlık dönemlerimde beğenerek okuduğum *İnsancıl*, ne yazık ki dünyadaki yeni duruma ayak uydurup, politikasını Yeni Dünya Düzenine göre değiştirmedi. Ve bu durum beni rahatsız etti ve *İnsancıl*'ı Yeni Dünya Düzeni'ne sokmak için mücadele kararı verdim. Pek tabii bu mücadele *İnsancıl*'da, *İnsancıl* okuru önünde verilecekti. Bendeniz yazılarımla *İnsancıl* okurunu etkileyip, tabii Berrin Taş'ın da desteğiyle Cengiz Gündoğdu'yu devirip *İnsancıl*'ın başına geçecektim. Hemen şunu da söylemeliyim. Hem İsmet Alıcı'ya, hem Şadiye Güle'ye de dolgun ücret verecek, onları açlıktan kurtaracaktım.

Tabii bu mücadeleyi Cengiz Gündoğdu'nun kabul edip, *İnsancıl*'da her ay yazmama izin vermesi gerekiyordu. Belki sizler bilmiyorsunuz, Cengiz Gündoğdu, asla demokrat değildir ve dediğim dedik bir kafası vardır.

Ben bu önerimi Cengiz Gündoğdu'ya götürdüm. Cengiz Gündoğdu, insanı sinirlendiren testere gülüşüyle önerimi kabul etti. *"Buyurun ne isterseniz yazın, ne isterseniz yapın"* dedi. (2) Yiğidi öldür, hakkını ver derler, bu dediğim dedik kafalı Gündoğdu, yazılarıma hiçbir şekilde sansür uygulamadı ve bendeniz *İnsancıl* okurunu Yeni Dünya Düzeni'ne çekmek ve Cengiz Gündoğdu'yu devirme mücadelesini başlattım. Ancak başarılı olamadım. *İnsancıl* okurunu Yeni Dünya Düzeni'ne döndüremedim. Bu başarısızlık yeise düşürdü beni ve bendeniz yazılarıma son verip evime çekildim.

Bendeniz *İnsancıl*'ın düşüşünü beklerken *İnsancıl* aksine yükselişe başlamıştı. Tabii ben *İnsancıl*'la bütün bütün ilişkimi kesmemiştim, arada sırada Gündoğdu'yla, Berrin Taş'la (zavallı hâlâ bir ödül alamamış şairdir bu hanım) konuşuyordum. Ancak kasım ayı sonlarında *İnsancıl*'la ilişki kuramadım. Hayret, telefonlar cevap vermiyordu. Bir arkadaşıma rica edip, *İnsancıl*'a gitmesini söyledim. *İnsancıl* kapalıymış.

Herhalde Gündoğdu öldü dedim. Tabii Gündoğdu'nun ölümü gazetelerde haber olacak değildi ya... Koca Yunus ne demiş, *"Bir garip öldü diyeler/ Üç gün sonra duyalar"* Neyse bu suskunluk uzun sürmedi. Meğer Gündoğdu ameliyat olmuş, her sabah aç açına *İnsancıl*'ın kapısını açan zavallı Şadiye Güle'nin de kardeşi hastaymış. Ödülsüz sözde şair Berrin Taş da Gündoğdu'nun peşinden hastaneye gitmiş.

Nedense bu son durum bendenizdeki sönmüş bulunan mücadele azmimi körükledi ve *İnsancıl*'da yeniden mücadeleye karar verdim. Cengiz Gündoğdu da bunu kabul etti.

İşte *İnsancıl* okuru, durum budur. Ve ilk yazımı güncel bir konuya ayırarak mücadelemi başlatıyorum. Amacım, *İnsancıl* okurunu Yeni Dünya Düzenine çevirip, Berrin Taş'ın desteğiyle Cengiz Gündoğdu'yu devirip, *İnsancıl*'ın başına geçmektir. *İnsancıl*'ın başına geçince ilk işim Berrin Taş'a bir ödül vermek, Şadiye Güle ile İsmet Alıcı'yı da dolgun bir maaşla açlıktan kurtarmaktır.

Efendim, bu ayki yazımı güncel bir konuya ayıracağımı belirtmiştim. Bu konu, kadınlara cinsel tacizdir.

Bilindiği gibi bu derginin yönetmeni, kafasının dikine giden Cengiz Gündoğdu, erkek egemen ideolojiye sahiptir ve kadınlara cinsel tacizi kabul etmez. Şu sözleri kendi kulağımla duydum Gündoğdu'dan. *"Cinsel taciz mi... pöh, o da neymiş. Kadınlar kendilerini ne zannediyorlar. Kadınların bedenleri bulunmaz matah mı. Onurlu bir erkek bir kadına dokunmaya tenezzül bile etmez. Kırkyıl kadınsız kalsam, kırk yıl sonra dünyanın en seksi kadın-*

larını getirin birine bile tenezzül etmeye dokunmadan geçer giderim. Birkaç patolojik vakayı abartmak, kendilerini cinsel obje gibi gören kadınlara mahsustur. Cinsel tacize uğradığını iddia eden kadın, kendini dünyanın merkezi sanan aptal bir cinsel objedir."

İnsancıl okuru... özellikle hanım okurlar, görüyorsunuz değil mi Cengiz Gündoğdu'nun görüşlerini. Ne kadar gerici bir düşünce.

Oysa kadınlara cinsel taciz bir gerçektir. Bakınız *Hürriyet* gazetesinde bir haberde ne yazıyor. *"Kadir İnanır'ın Buket Saygılı'ya çektiği mesajlardan sonra, sanat dünyasında taciz ve mesaj furyası başladı. Hergün yeni bir taciz ve mesaj olayı yaşıyoruz."* (3)

Gerçekten de 2000 yılı, özellikle Türkiye'de kadınların cinsel tacize karşı verdikleri ölümüne mücadele ile geçti denebilir.

Şimdi şunu sormak gerekiyor. Acaba 2000 yılında kadınlara cinsel taciz olayları, her alanda, sinemada, tiyatroda, edebiyatta, felsefede neden çoğaldı? Bunun başlıcakla nedeni, ahlaksızlığın savunucusu sözde düşünür, bölücü terörist Nietzche'dir. Bu sözde düşünür, bölücü, allahsız ve dinsiz terörist Nietzsche, bakınız ne diyor, *"Cinsel yaşama yönelik her türlü aşağılama yaşamın kutsal ruhuna karşı işlenmiş bir günahtır."* (4)

Devam edelim bu sözde düşünürün görüşlerine *"Bir dönemin bütün ahlak-kodeksi (düstur) bir belirtidir, hastalık belirtisidir. (...) Ahlak, insan hiyerarşisinin öğreticisidir ve buna göre bir hiyerarşi için davranışlarının ve eserlerinin üzerine bir öğretidir."* (5) Bunları okuyan kağşamış erkekler, bilim ve sanat alanında ilerlemek ve aydınlanmak isteyen *masum* ve *mazlum* kadınları çevrelerine toplayıp, *"Size felsefe öğreteceğiz, size edebiyat öğreteceğiz, size tiyatro öğreteceğiz"* diye sözde masum bir ideal'le harekete geçtiler. *"Aristoteles'in bu kavramı çok önemlidir"* deyip, bir hamlede kadınların oralarına buralarına dokunmaya, hatta ve hatta Aristoteles yürüyerek ders verirdi deyip, göya yürüyormuş gibi yapıp, kadınların oralarına buralarına sürtünmeye başladılar.

Aristoteles'in bu kavramı önemli bir noktadır derken, kadının meme ucuna dokunmak veya Aristoteles yürüyor diye sözde yürüyormuş gibi yapıp, kadıncağızların popolarına sürtünmek cinsel taciz değil de nedir?

Ya tiyatroda olup bitenlere ne demeli. Brecht'ln yabancılaştırmasını öğretiyorum diye yengeç gibi çağnoz adımlarla yandan yandan, kadıncağızların orasını burasını, *"Bakalım, bedenine yabancılaştın mı, bu beden senin mi, yoksa benim mi, bu beden seninse, nasıl ve neden senin"* deyip, türlü şaşırtmacalarla kadıncağızları hamur gibi yoğurmak cinsel taciz değil de nedir?

Masum ve *mazlum* kadınlar, önceleri Sokrates, Platon, Aristoteles, Brecht dolambacında ne olup bittiğini anlamadılarsa da sonunda uyanıp cinsel taciz diye ayaklandılar.

Pek iyi yaptılar. Aristoteles ise biz de biliriz, Brecht ise biz de biliriz. Abuk sabuk teorilerle cinsel tacizi temellendiren erkeklere karşı, kadınların başlattığı bu ulvi ve mukaddes davayı kanımın son damlasına kadar savunmaya ve desteklemeye karar verdim. Ve Cinsel Taciz Mücadelesini altın bir plaketle ödüllendirme kararı aldım.

Ödül Koşulları

1. 1 Ocak 2000-31 Aralık 2000 tarihleri arasında herhangi bir erkekten ya da erkekler grubundan cinsel tacize maruz kalan kadın ya da bütün kadın grupları bu ödüllendirmeye katılabilir.

2. Ödüle başvuru için 18 yaşından gün almak gerekir. 18 yaşından küçüklerin ödüllendirmeye katılabilmesi için ebeveyn izni zorunludur.

3. Başvurular şu şekilde olacaktır.

a) Cinsel taciz metinle anlatılacak.

b) Metinle anlatılan cinsel taciz, ayrıca şekille somutlandırılacak.

c) Cinsel taciz için mekan belirtmek zorunlu olup, tanık gösterme zorunlu olmayıp isteğe bağlıdır.

d) Cinsel taciz fiilini işleyen erkeğin yaş, meslek, maddi durumu mutlaka belirtilmelidir.

e) Cinsel tacize uğrayan kadın ya da kadınlar, cinsel tacizi ne zaman, nasıl anladıklarını açık ve net bir şekilde belirtmek zorundadırlar.

4. Bu ödüllendirme, yalnızca bir ödüllendirme olmayıp, psiko-sosyal ve tarihi ve coğrafi bir açımlamadır. Bu açıdan başvuruda aşağıdaki noktalar mutlaka belirtilmelidir.

Cinsel taciz fiilini işleyen erkek, siz, bu durumu farkedince ne yaptı.

a. Utandı

b. Tehdit etti

c. Aldırmadı

d. Üste çıkıp "Ben cinsel tacize uğradım" dedi.

e. "Ne var yani, sen de meme varsa bende de var gel, taciz et" dedi.

5. Cinsel taclz filline girişen erkek

a) Hocanız (Ne hocası)

b) Öğrenciniz (Sizi dinlerken nerenize baktı?)

c) Şoförünüz (Anl fren yapıyor mu?)

d) Babanız (Ne?)

e) Kardeşiniz (Nasıl?)

f) Ahçınız (Nasıl?)

g) Sinemada yer göstericiniz (Karanlıkta ışığı nerenize tuttu?)

h) Ve sair

6. Başvurularda takma ad kabul edilmez.
7. Başvurular 7 nüsha olacaktır.
8. Ödüllendirme tek derecelidir. İkinci, üçüncü, mansiyon gibi derecelendirmeler yoktur.
9. Altın plaketle ödüllendirilen cinsel taciz olgusunun, film, tiyatro, aranjman haber ve dedikodu hakları saklıdır.

Notlar

1 Y.Mahmut D. Gösteren, İnsancıl Okurunu Değiştirmeye Karar Verdim, İnsancıl, S.86.
2. İnsancıl S.86.
3. Hürriyet, 5.12.2000
4. Cumhuriyet Bilim ve Teknik, 11.11.2000, s.712.
5. Nietzsche, *Aforizmalar*, Çev.Sedat Umran, Birey Yayıncılık, İstanbul 2000.

Her konuda
Fiks İftira Paketleri
hazırlanmıştır.

• Fiat fiks 200 dolardır.
• İftira paketlerinin bölgelere göre dağıtımı istenirse ayrıca % 25 komisyon talep edilir.
• İftira paketinin dedikodusu istenirse, dedikonun yoğunluğuna göre ayrıca ücret alınır.

Özel İftira Paketleri
• İftiranın etkisi garantilidir.
• 30 gün içinde iftiranın etkisi görülmezse, alınan ücret 60 ay içinde mutlaka iade edilir.
• Garantili özel iftira paketlerinin fiyatları pazarlığa tabidir, pazarlık en az 2000 dolardan başlar.

Bir Başkadır Yaşamak

Bir başkadır yaşamak
demir parmaklıklar arasında
sıra sıra ranzalar
yorgun çay bardakları
bir başkadır yaşamak
ışık bile girmesede
hücrelere
küf kokan yemekler
nikotin kokan koğuşlar
bir başkadır yaşamak
dört duvar arasında
sıkışan özgürlük
umut arayan
solgun yüzlerde bile
bir başkadır yaşamak
dört duvar arasına
saklanmış dostluklarda
bile bir başkadır yaşamak.

Gün ALTAY

GEÇEN YÜZYIL... GELEN YÜZYIL

Yeni bir yüzyılın içindeyiz. İnsanlık geçen yüzyılın sorunlarıyla boğuşurken hep düşler kurdu 2000 yılları dair. Yeni bir yüzyıla girerken hem dünyanın, hem yurdumuzun durumuna bakıldıkta, belki ilk bakışta karamsar durumun olduğu ileri sürülebilir. Kimilerine göre tam tersi aydınlık bir durumda olduğumuz da söylenebilir.

İnsanlığın büyük, görkemli, acılı serüvenini dar zaman aralarına sıkıştırıp bakıldıkta, ya anlık bir coşku, ya da büyük bir karamsarlık içinde bulabilirsiniz kendinizi.

Ülkemizde yaygın olan bu yaklaşımlar yerine geçmiş yüzyıllara soğukkanlı bakışla tartışmayı öneriyoruz.

2001'in ilk sayısında ülkemizin ödünsüz düşünürlerinden ***Haluk Gerger*** *ile, insanlığın geçen yüzyıl serüveni ve önümüzdeki yüzyılı konuştuk.*

– Yeni bir yüzyılın eşiğinde dünya nereye gidiyor?

– 20. yüzyıl, bir önceki yüzyılda atılan nihai kurtuluş düşlerini yeşerten büyük umutların meyve vermesiyle başladı. Onyıllar bu yöndeki iddia ve hülyaların zorlu kavgalarıyla, insanın yenilgi ve zaferlerinin kazanımlarıyla örülerek yaşandı. Ne var ki, bu yüzyılın sonu düşkırıklıklarını, hezimetleri, bunalımları getirdi ve sefil bir geri çekilmeyle de 21. yüzyıla gelindi. Yüzyılın başlarında umutları gökyüzünde gezinen ve güneşi zaptetmeye çıkan insanoğlu, sonunda, her alanda ve en çok da kültürde, ahlakta, uygarlık değerlerinde dibe vurdu. Şimdi, yeni yüzyılın eşiğinde, kahrolası modern zamanların ve onun insanı alçaltan "yükselen değerler"inin girdabında barbarlığa, çürümeye, yokoluşa doğru dolu dizgin koşmakta dünya. Daha aşağılarda yer yok artık. Dibe vurduktan sonra yeni bir yükselişe geçilebilecek mi, yirminci yüzyılın yarım kalmış rüyasının gerçekleşmesi yönünde bir sıçrayış yaşanacak mı zaman gösterecek.

– Dünyadaki güç dengeleri nasıl bir çatışma ve barış ortamı örgütlüyor?

– Dünyanın bugünkü hali, üç yaman çelişkinin yol açtığı çatışmalara gebe. Bunlardan birincisi ve şimdilik açık bir çatışmaya dönüşmesi en uzak olasılık olarak görüneni egemenler arasındaki çelişkiler. Ondokuzuncu yüzyılın başında, Meternich'in siyasi mimarisince 1815 Viyana Kongresi ile kurulan "Avrupa Uyumu" süreci, sömürgecilik talanı temelinde yeryüzünün efendileri arasında yüzyıl sürecek bir "barışçıl ortaklık"ı simgelemekteydi. Yirminci yüzyılın başında bu egemenlerarası "ortak sömürü ve yönetim" tarzı iki biçimde yorumlandı. Seçkin Marksist Kautsky, hayata Marksizm dışı uyum penceresinden bakarak bu durumu "ultra" ya da "süper" emperyalizm olarak değerlendirdi. Sömürgeci efendilerin artık aralarında çelişkileri çatışmaya dönüştürmeden, dünyayı "barışçıl" bir biçimde ortaklaşa yönetebileceklerini düşündü. Lenin ise, uyum görüntüsünün ardındaki çelişki ve ilişkilerin hasmane özünü keşfetti ve emperyalistlerarası savaş olgusunun dönemin temel gerçekliklerinden başlıcası olduğunu önesürdü. Hayat, O'nu haklı çıkardı. Günümüz dünyasının, o döneme benzer biçimde, hem uyum, hem de çelişki ve çatışma olgularını içerdiği kuşkusuz. Görünür gelecekte, uyum'un ağır bastığı görülüyor ama bu bizi efendiler arasındaki çelişkileri görmekten uzaklaştırmamalı. Onlar arasındaki çelişkilerin, zamanı geldiğinde, nasıl hasmane rekabete ve acımasız çatışmalara dönüşebileceğini unutmamak gerekir.

İkinci çelişki ve çatışma setini ise, elbette, ezenlerle ezilenler arasındaki eşitsiz ilişkilerde bulmak mümkün. Biliyoruz ki, sömürü, şiddet, eşitsizlik, adaletsizlik, emperyalizm gibi efendilerin saldırıları, her zaman ve her yerde kendilerine karşı direniş tohumlarını da ekerler. Bugünkü dünya bu tür çatışmaları yeniden her an yeniden üretiyor kuşkusuz.

Üçüncü olaraksa, ezilenler arasındaki yıkıcı çatışmaları zikretmek gerekiyor. Bu da yaşamın bir yasası. Aziz Nesin'den dinlediğim bir anı bu noktada anlamlı. 1940'lı yıllarda İstanbul'da sokak kedilerini zabıta bir çuvala doldurup Sarayburnu'ndan deniza atarak itlaf edermiş. O çuvalın karanlığı içindeki kediler büyük bir korkunun, belirsizliğin ve umarsızlığın paniğiyle birbirlerini parçalarlarmış ve daha denize dökülmeden korkunç bir biçimde can verirlermiş. Ezilenler işte o kedilere benziyorlar; o çuval onların iç düzenlerini, çuvalların ağzını bağlayanlar da emperyalistleri anımsatıyor.

Bu dünyanın örgütlemeye yöneldiği "barış" ise, bir tür PaxRomana-PaxAmerikana; insanın ahmaklaştırılmasına ve kültürün yozlaştırılmasına dayanan bir sömürü-para-silah-yalan imparatorluğu. Mümkün müdür, hep birlikte göreceğiz...

– Geçtiğimiz yüzyıl insanının insan olma sürecine hangi kilometre taşları eklendi?

– Yirminci yüzyıl, daha önce de değindiğim gibi, insanlaşma serüvenine, herşeyden önce, "insan olma düşü"nün mümkün olabileceği inancıyla örülen

bir önceki yüzyıl mirasına sadık mücadele ve örgütlenme modellerinin geliştirilmesine, ardından da, bunun toplumsal proje ve praksisinin yaşama geçirilmesine tanıklık etti. 19. yüzyılda Marksizm ile mücehhez örgütlü Sınıf Hareketi, 20. Yüzyılın büyük bölümünde hem insanlığın bütün olumlu birikimlerinin vandal efendilere karşı korunmasına öncülük ve hamilik yaptı, hem yepyeni insanlık değerlerini yükseltti, hem de kanıyla canıyla yaşamın her alan ve boyutundaki (bugün kanıksamış ve önemsemez bir biçimde kullandığımız en banalları da dahil olmak üzere) bütün temel hakları ve insani ve sosyal mevzileri kazanıp insanlığa armağan etti. Hukuktan, siyasete, ekonomiden kültüre, sosyal güvenlikten eğitime, bugün hiçbir demokratik hak yoktur ki, Sınıf Hareketi'nin önderliğinde "uygar efendiler"e karşı dişediş mücadeleyle kazanılmış olmasın. İnsani her değerin, uygarlığın ulaştığı her kilometre taşının, sanat ve kültürdeki her ilerlemenin, moral normların ve demokratik kuralların temel ölçütlerinin bir koca yüz sene boyunca Sınıf Hareketi tarafından belirlendiği kesindir.

Aynı yüzyıl, insanın insanı sömürmesinin bilinçli toplumsal praksisin devrimi ve düzeniyle tarihte ilk kez yasaklanmasını yaşamıştır.

Aynı yüzyıl, özgürlüklerdünyasına doğru yürüşün soylu serüvenine karşı egemenlerin faşist kalkışmasının, tarihte az görülmüş özveri ve kahramanlıklarla, bilinçlerde ve vicdanlarda geri dönülmez biçimde lanetlenmesine ve savaş alanlarında bastırılmasına tanıklık etmiştir. 20. Yüzyılda Vietnam'ın yoksulları burnubüyük Amerika'yı yenilgiye uğratmışlardır.

20. yüzyılda yapı emekçileri gökyüzüne uzanan dev binalar inşa ettiler. Bilim emekçileri bilgisayarlar yaptılar, uzaya insan gönderdiler. Fabrikalarda ürettiler, tarlalarda ilk kez bütün insanlığa yetecek gıdalar yetiştirdiler. 20. Yüzyıl, sınıfsız toplumun maddi altyapısının oluşmasında çok büyük aşamalar kaydetti...

Yüzyılın sonlarındaki utanç verici yenilgi ve bunalımlar, aynı yüzyılın kalıcı kazanımlarını elbette ortadan kaldıramıyor.

– Yüzyıl başında kurulan büyük düşler ve yaşanan boğuşmada hangi kazanımlar elde edildi, hangileri elden kaçtı?

– Hayat, yirminci yüzyıl boyunca iki tarihsel eğilimi içerdi. Bu eğilimlerden biri sınıfsal, öteki de milli bir nitelik taşıyorlardı.

Kökenleri belki de yirminci yüzyıl öncesine dayandırılabilecek birinci tarihsel trend, "emeğin sermaye karşısında hayatın kritik alanlarında ve geri çekilmeli de olsa, süreklilik ve kalıcılık (kurumsallaşmış) kazanmış biçimde mevziler elde etmesi" şeklinde özetlenebilir. Daha önce sözünü ettiğim mücadele kazanımları işte bu tarihsel eğilimi ortaya çıkarmışlardır. Bu eğilim, bir başka biçimde, insanlaşma serüveninde kilometre taşlarının örülmesi olarak da tanımlanabilir elbette.

İkinci tarihsel eğilim ise, yirminci yüzyılın ikinci yarısında başlayan ulusal kurtuluş savaşları, bunların sonunda ortaya çıkan bağımsız devletler ve politik bağımsızlığın başta ekonomik olmak üzere başka alanlardaki bağımsızlıklarla pekiştirilmesi iradesi ile ortaya çıkmıştır. Bu süreçle birlikte, mazlum milletler beynelmilel sermayeye ve onun örgütlü tetikçisi emperyalist devletlere karşı, her alanda, mevziler kazanmışlardır, beynelmilel sermayenin yağmasına karşı değerlerini, kaynaklarını ve zenginliklerini koruma mekanizmaları oluşturmuşlardır.

İşte iki tarihsel eğilim, bu sınıfsal ve ulusal kazanımlarla ortaya çıkmıştır.

Şimdi her iki düzlemde de, sınıfsal alanda da, ulusal alanda da, mazlumların kazanım ve mevzileri ellerinden alınmaktadır. Zamanımızın belirgin özelliği burada yatmaktadır. Aynı madalyonun iki yüzü olan küreselleşme ve Yeni Dünya Düzeni süreçleri ile, egemenler, önce, bu iki tarihsel eğilimi durdurmaya, sonra da tersine çevirmeye girişmişler, bunda da büyük ölçüde başarılı olmuşlardır.

İlk olarak, gelişmiş kapitalist ülkeler de dahil olmak üzere, emeğe karşı büyük bir saldırıya girişilmiş, tren durdurulmuş ve emekçilerin pek çok ekonomik, sosyal, politik, hukuki demokratik kazanımı elinden alınmaya başlanmıştır.

Bugün beynelmilel sermaye yeryüzünün her yanına nüfuz edebilmekte, kendisine karşı oluşturulan bariyerleri parçalamakta, sömürgeci "açık kapı siyaseti"ni uygulamaya koyarak mazlum uluslaın kazanımlarını yağmalamaktadır. Küreselleşme, beynelmilel sermayenin yeryüzünün her tarafına girerek tam bir serbestiyle yatırım-üretim-dağıtım-kar transferi yoluyla neo-yağma ağı kurmasını; Yeni Dünya Düzeni de, onun emperyalist devletlerinin yeryüzünün her köşesine, sermaye nüfuzunu korumak amacıyla, gerekirse askerisi de dahil olmak üzere, müdahale edebilmesini öngörmektedir. Üretimden kopmuş finans sermayesinin mutlak başatlığında kara para, mali spekülasyon, borsa oyunları, imaj, isim ve patent ticareti, sanal işlemler yıkıcı bir global talan ekonomisi yaratmıştır.

Egemen sosyal formasyon bu yeni biçimiyle insanlığı yıkım ve hiçliğe sürüklerken kendi yok oluşunun nesnel ve öznel koşullarını da yaratmaktadır. Lenin, kapitalizmin en yüksek aşaması olarak gördüğü emperyalizmin ilk döneminde, kapitalizmin rekabetten kaynaklanan üretici güçleri geliştirme yeteneğini tekelleşme ile yitirmekte olduğunu

söylemiş, Marks'ın, sosyal güçleri geliştiremeyen bir sosyal formasyonun yıkılmaya mahkum olduğu tezine dikkat çekmişti. Lenin, ayrıca, bu nesnelliğin yanısıra yoksulluğa mahkum edilen insanlığın da sözkonusu gelişmeye razı olmayacağını belirterek direnişin öznel boyutuna işaret etmişti. Bugün ise, emperyalizmin bu en yüksek aşamasında, üretici güçlerin insan boyutu tahrip edilmekte, gelişen bölümü ise gerektiği ölçüde mal ve hizmet üretmeye yönlendirilmemekte, reel ekonomiden koparılmakta, sosyal formasyona yeni kan verici bir işlevden uzaklaştırılmaktadır. Üretim ilişkilerinin bu yeni safhası, üretici güçlerin reel ekonomiyle olan yapıcı ilişkisini çarpıtmış durumdadır. Ayrıca, teknik alandaki devasa gelişmelerin, örneğin genetikte açığa çıkan potansiyelin, özel ellerde insana düşman alanlara kaydırılması olasılığı, insanoğlunun kapitalist üretim ilişkilerine isyanının öznel kaynaklarını olgunlaştırmaktadır. Zincirlerinden başka kaybedecek şeyi olmayanların insanlıklarını yitirme tehlikesi her geçen gün büyümektedir. Dolayısıyla, gerçekten de, sosyalizmle yokoluş arasındaki ilişki giderek belirginleşmektedir.

– Bugün yeni bir yüzyılın eşiğinde ülkemizde aydınlar olarak hangi düşleri kurmalı ve hangi düşlerin gerçekleşebileceği umudunu taşımalıyız?

– Türkiye'nin tepeden inme modernleşme mühendisliğinde, geleneksel aydınların tayin edici bir rolü olagelmiştir. Tarihi itmek ve halkın, Batı'daki ulusların yaşamak zorunda kaldıkları toplumsal altüst oluşların acılarını yaşamadan sosyal gelişme evrelerinin üzerinden atlamasını sağlamak Türkiye'de aydın çabalarının bir temel itkisiydi. Çeşitli nedenlerle, "resmi" olanın halka iletilmesindeki aktarma kayışı olmak ve onun yeniden üretilmesi süreçlerinde rol almak ise, onun trajedisiydi belki de.

Burjuvazinin, Batı Avrupa'da henüz ilerici bir sınıf olduğu dönemlerden kaynaklanan ve Aydınlanma sürecinin mirasçısı bir "aydın geleneği"ni sonraki yüzyıllara taşıyan Batılı entellektüellerin karşılıkları bir biçimde bizde de ortaya çıktı. Bize özgü olanla Batı etkisinin kaynaşmasının sonucu olan bir toplumsal kategoriydi bu. "Hürriyet Kahramanı" Namık Kemal'in Marks'tan haberi yoktu ve daha o zaman "Elimizden gelse, memleketimizde mevcut olan lisanların Türkçeden maada kaffesini mahvetmeye çalışmak iktiza ederken, Arnavutlara, Lazlara, Kürtlere birer elifba tayiniyle ellerine şikak için bir silah-ı manevi mi teslim edelim?.. Vakıa Rumlara, Bulgarlara bizim lisanı tamim etmek kabil değildir; fakat Arnavutlara, Lazlara, yani müslümanlara tamim etmek pek kabildir. Oralarda, münasip yolda idare olunur mektepler yapılır... ise, yirmi sene sonra Lazca, Arnavutça bütün bunlar unutulur..." diyebilmişti ve fakat aynı zamanda da rejimin hışmını üzerine çekmişti, sürgüne gönderilmişti ve fakat devletten maaşa da bağlanmıştı!

1900'lerden Cumhuriyet'e doğru yürüyüş çürümüş bir imparatorluğun yıkıntıları arasındaki zorlu bir yolculukla gerçekleşmişti. Toplamı halkın neredeyse tamamını teşkil eden muhafazakar (müslüman) halkın yaşam biçimini zorla değiştirmeye; Kürtleri inkar ve imhaya; emekçiyi, devlet eliyle burjuva yetiştirme yolunda kanıyla canıyla acımasız sömürüye ve angaryaya mahkum etmeye koyulan Cumhuriyet'in kurucuları, bu cerahatı resmi ideolojinin sımsıkı kabuğu içinde hapsedip kurutmayı, hiç değilse, iltihabın dışarı sızmasını olabildiğince engellemeyi denediler.

Onların yarattığı burjuvazi ise, hem tarihsel nedenlerle, hem kendi birikimsizlik ve yeteneksizlikleriyle sürekli korkan, korktuğu ölçüde de, emperyalizme kul-köle, kendi halkına da kıyıcı olan bir seyir izledi. Güncel bunalımlarıyla da, yeni bir şiddet ve çürüme dalgasında boğulma noktasına geldi. Nihayet, yolsuzluk, yoksulluk, militarizm girdabında ve Kirli Savaş'ın sosyal hezeyanında Türkiye egemenleri, ot bitmez hale getirmeye çalıştıkları bir coğrafyada insanı yitirdiler.

İnsanlık yitti Türkiye'de. Bugün Türkiye, iç ve dış düşmana muhtaç bir ulusal güvenlik kültünün ve onun aygıtının cenderesinde çırpınıyor.

Bu düzen çerçevesi içinde, elbette, bir aydın kategorisi de oluştu; burjuvazimiz gibi o da devlet fideliğinde yetişti.

– Peki aydın, sınıf hareketi konusunda ne düşünüyorsunuz?

– Batı'da geleneksel aydınlar Sınıf Hareketi'nden, sınıf örgütlenmelerinden, sınıfın ideolojisinden etkilenmişler, onlardan beslenmişlerdi. Hatta onunla organik bağlar kuranlar da olmuştu. Benzer bir aydın kuşağı Cumhuriyet Türkiyesi'nin belli bir evresinde de oluştu. Ne var ki, rejimin acımasız yönelişine hedef olmakla, kendi kökensizliğiyle, belleksizlik ve birikimsizliğiyle, sınıf hareketinin güçsüzlüğüyle fazla gelişemedi.

Zor zamanlarında imdadına yetişen devletin kılıcı sayesinde, iç ve dış etkenlerle son otuz yılda palazlanan burjuvazi, her ne kadar hâlâ kendi aydınını yetiştirebilecek olgunluğa erişemediyse de, bu süre içinde, karşısında yetişmiş bir aydın taifesini satın alabilme gücüne ulaştı. Yitirdiği değerler hegemonyasını toplumda yeniden tesis etmek için ihtiyaç duyduğu aydınları artık eskisi gibi hapse atmaktansa korkuyla sindirmeyi ve parayla işe almayı yeğledi egemenler. İşte

böylece de, Türkiye'nin aydın tarihin en utanç verici evresi başladı; bu, dönekliğin özendirildiği, en hayasız bir biçimde yüceltildiği, yaygınlaştığı bir dönem oldu.

Bugün düzenin aydınlarını iki kategoride toplamak mümkün. Bunlardan birincisi, devletçi-şoven "nasyonal sol" sol Kemalistler, ikincilerse, küreselleşen dünyadan etkilenen, beslenen ve onu yansıtan liberal demokratlar. Bunlar sonunda farklı yollardan da olsa düzenle bütünleşiyorlar, onun savunucusu ve yeniden üretilmesinin tetikçileri oluyorlar.

Nasıl dünyada Pinter'den Chomsky'e geleneksel aydınların ilerici geleneğini sürdüren entellektüeller varsa, elbette, benzerleri daha az sayıda olmak üzere Türkiye'de de varlar. Ama kesin olan şu ki, geleneksel aydınlar bir sosyal kategori olarak dünyanın her yerinde ve belki de en çok Türkiye'de çürüyorlar, yok oluyorlar. Maddi temellerini yitirmiş, düşünsel kökleri kurumuş, mirasları hükmünü icra etmiş bir gelenek olarak artık sönümleniyorlar.

Görüntünün ardındaki gizi ve özü keşfetme serüveninin çilekeş militanları olması gereken aydınlar bugün Türkiye'de tam bir "şizofrenik varoluş" koşulları altında sürünür hale getirilmişlerdir. Medyada ve üniversitelerde, günlük vülger (medya) biçimiyle ve sistematik (bilimsel) yöntemlerle gerçeğin arayışı ifadesi süreç ve yapılarında yer alan "aydınlar" artık tam aksine gerçeği çarpıtma, saptırma ve onu yalanla ikame misyonuyla görevlendirilmişlerdir. Bu kişilik bölünmesi, döneklerin kişiliksizliğiyle birleşerek hasta bir toplumsal kategori yaratmıştır. Belki en çok, gerçeğin estetik arayış ve ifadesi sürecinde, yani sanat ve kültür alanlarında hâlâ direnenler vardır ama onlar da ahmaklaştırma/yozlaştırma saldırısının kurbanı olmuşlardır.

– Hangi düşlerimizi nasıl gerçekleştirebileceğimizi sormuştuk?

– Bugün aydınlar için tek yol kalmıştır. Aydın bizim coğrafyamızda ya sınıfın organik aydını olarak ya da Kürdün halk aydını olarak ortaya çıkacaktır. Geleneksel aydın ise, sosyal yeri ve politik duruşuyla (Kürt Sorunu'nda resmi ideoloji dışı bir konumlanış koşuluyla) sınıf saflarında yer aldığı ölçüde kendini yeniden tanımlayabilir ve üretebilir.

O'nun bugün hangi düşleri kuracağını ve hangi düşlerin gerçekleşebileceğine dair umudunu da işte bu saf tutuş belirleyecek...

BİZ İKİ GÜNEŞ TUTKUNU

Biz hüzün ormanında
İki oduncu
kafdağı'na yolculuk eden
iki sergüzeşt
iki güneş tutkunuyuz
belki bu yüzden
biz güneşe bakarak öleceğiz

Bizim sevgilerimiz başka
sevişmelerimiz farklı
hiç olmayan kadınları sevip
geceyle sevişiriz
güneşle raksederiz
belki bu yüzden
biz güneşe bakarak öleceğiz.

Belki aç susuz virane
belki deli dolu
ama yine de dolu dolu
ve kısa yaşayacağız.

Binip anka kuşunun kanatlarına
güneşe uzanacağız
biz iki güneş tutkunu
sırf bu yüzden
güneşe
bakarak
öleceğiz.

Gazi UZUN

Öykü

KÜRTAJ ODASI

Nafia İNAN

Soğuk duvara dayandım, yalnızlığımı yaşıyorum. Ürpertici bir yalnızlık bu. Uzun zaman öylece kaldım, boğuk bir sesle irkilene dek... Benimle birlikte bekleşen kadınlar da irkildiler. Eğik başlarımızı kaldırdık, kendisini izlememizi isteyen beyaz giysili bir adam önde, biz kadınlar ardında, koridorda yürütülüyoruz. Kapılardan, koridorlardan geçiyoruz. Gözlerim boşluğa çakılı asırlar boyu yürüyorum. Merdivenler çıkıp, yine uzun koridorlar geçiyoruz. Büyükçe bir kapının önünde durdurulduk. Kayıt görevlisini bekliyoruz. Doğumu yakınlaşmış bir kadın görevli geldi, odaya girdi, kocaman bir defterin sayfalarını açtı -başı dik... Avuçlarımdaki acıyı duyumsayınca parmaklarımı gevşetmeye çalışıyorum.

Odadayım. Yaşadıklarımı algılamakta zorlanıyorum. Hamile görevli kimliğime bakıp bana da sorular soruyor. Adım, soyadım, doğduğum yer, yılı, ana adı, baba adı, kaç yıldır evliyim, kaç çocuğum var ve yaşları, başka kürtaj yaptırdım mı?.. Beni ve solgun yüzlü, kaçamak bakışlı kadınları birkaç sözcükle özetleyip, küçücük karelerin içine sıkıştırıverdiler. Defterdeki "ben"e bakmak isterken omuzumdan itiliyorum.

Daha çok dayanamayıp, dönüyorum, arkama, kadınlara sesleniyorum "Hani sizin erkekleriniz, neredeler?" Eğik başlarını kaldırmıyorlar. Duymadılar mı? "Sorun kendinize, neredeler, neredeleeeer?" Beni kimse duymuyor, sesim boşlukta ufalanıyor. Ben de başımı eğip, dişlerimi, dudaklarımı daha da kenetleyerek başkaldırımı sürdürüyorum. "Dokunun karınlarınıza, okşayın. İçinizdeki minik insancığa gülümseyin. Ulaşın ona. İşitilmesinden korktuğunuz, gömebilmek için çabaladığınız neler varsa fısıldayın kulaklarına. Sizler bu bastırılmış sözcüklerdesiniz."

Beni duyan yok. Kimse kimseyi duymuyor. Kendilerini duymaktan da korkuyorlar. Ben, beni duyup konuşmalıyım. Karnımı okşuyorum. Ağlamak, çığlıklarla ağlamak istiyorum. İçimdeki karanlık -belki de aydınlık- boşlukta bir canlı var. Bilinmeyenleri yaşıyor. Bilinmeyen bir zaman, bilinmeyen bir yer, bilinmeyen bir yolculuk. O'nu bedenimin içinde kanımla büyütüyorum. İkimiz de yalnızlıklar yaşıyoruz. O benim içimde, ben yaşamın içinde; yalnızız. Kürtaj odalarının kapı önlerinde erkekler yok. Doğum odalarının kapı önleri nasıl da doludur. Baba adayları, kadınlarının yanında, mutlu olmaya hazır, kadınlarının acılarını paylaşıyorlar.

"Tohum insancık! Sana sesleniyorum, duyuyor musun? Seni öylesine seviyorum ki. Görmeden, dokunmadan dahası düşleyemeden. Seni ne çok, ne çok seviyorum biliyor musun? Doğuramayacak kadar... Sana birlikteliğimizin serüvenini anlatayım mı?

Sen o sıcak mekana yerleşirken, ben yine yalnızdım, üşüyordum. Benim erkeğim, bir iskemleye bağlanmış, canhıraş çığlıklar atarak ağlıyordu. Adımı haykırarak "Yapmayın, bırakın onu, ne istiyorsanız bana yapın" diyerek o bodrum katını inletiyordu. Ben, koridorlara taşan çığlıklarımın arasından, kemerini çözerek üzerime doğru gelen uluyan sesli adamın, kösnül, kıvılcımlı bakışlarını görüyordum. Sonra, sonra kızgın rüzgarlarla savruldum, binlerce kör bıçak çırpınan bedenime saplandı, alevlerin yalazlarında tükenişleri yaşadım. Bundan böyle benim olmayacak bedenimle lavların içine sürüklendim... acıların doruğundaki inanılmaz boşlukta debelendim... tanımsız mekanlara kaydım... eriyişin sonundaki asla "ben" olamayacak "ben"e dönüşürken hiçliğe dokundum... ve... görmemek için kapattığım göz kapaklarımda görüntüler birbiri içinde yok olurken, sen canlılığa ilk adımını atmıştın..."

Yine o boğuk sesi duyuyorum, kayıtlar tamamlanmış, kimliklerimiz geri verildi. Kimliğimdeki fotoğrafım bana bakarken, gözlerimi kaçırmamam için diretiyor. Zorlanıyorum. Onun sorgulayan, kesin yanıtlar bekleyen bakışlarından uzaklaşmak için, odadan çıkartılan kadınların arasına dalıveriyorum.

Sonra yine uzun koridorlar, ilaç kokuları. Yüreğim debeleniyor, iç güdülerim kıstırıldıkları fanusu paramparça ederek beynime ulaşacak bir yol bulmak için nasıl da çabalıyor... Çıkış yok! Loş koridorlarda bekletiliyoruz.

Bir pencerenin önündeyim, bahçe görünüyor. Bir şeyleri yeniden bilinçli algılamaya başlıyorum. Bahar gelmiş. Renklerin, cıvıltıların içinde uzun soluklar almak istiyorum. İpeksi bir hava beni sarsın,

yaşamın unuttuğum sıcaklıklarını bana duyursun. Biz, bu koridordaki kadınlar, bahardan, sıcaklıklardan uzakta yüzlerimize ve tüm dokularımıza oturtulan suçluluk duygusuyla yaşamın gözlerinden ırak arka sokaklarındayiz. Bu koridordaki ve yeryüzündeki kürtaj odalarının kapılarındaki tüm kadınlar, içimizdeki minik insancıkla yarattığımız zamanı ve biçimi onaylamayan birlikteliğimizin cezalandırılmasını bekliyoruz. Benim birlikteliğimi onaylamayan kişiyi düşünürken, çantama atıverdiğim kimliğim elime geçiyor, fotoğrafımla sessizce bakışıyoruz.

Kadınlar duvarlara dayanarak güç bulmaya çalışıyorlar. Karşılaştığım gözlerdeki donuk bakışlar, gelecek zamanlarda anımsamak istemeyeceğimiz yaşadığımız anları belleklere kaydetmiyor. Yaşamın bu değişik boyutunda, kürtaj odasının ürkütücü kapısı önündeki çelişki yüklü biz kadınlar, yaşanılan zamanı geride bırakıp, gelecek zamana kayıvermek istiyoruz.

Pencereye en yakın ağaç tomurcuklanmış. Karnımı avuçluyorum, sıkıca kavrıyorum. Orada, duruyor... Buralardan kaçmalıyım, pencerelerin dışına, uzaklara. Benim tomurcuğum açmalı. Yaşamımda yarattığım ilk canlı "o" olacak. Onu doğururken ve ardındaki yıllarda, bana varoluşumu duyururken, hiçliğimi de anlatacak bir canlı. Çığlıklarla rahmime düştü, çığlıklarla doğacak, yaşamı boyunca içsel çığlığını sürdürmeye devam edecek.

Bir anda koridor kapısının camlarında, o gecedeki adamın ateş kırmızısı gözlerini gördüm. Gözler büyüyor, büyüyor, beni içlerine alıverecekmiş gibi yaklaşıyor. Geri geri yürüyerek kürtaj odasının kapısına dayanıyorum. Koridor gittikçe kısalıyor, boyutları değişiyor, ezileceğim. Kapılar hiçbir yere açılmıyor, arkalarında çıkışlar yok. Girmek istemediğim, sürüklendiğim kapıların arasında tutunabileceğim bir şeyler arıyorum.

Bebeğim... Seni yolculuklar bekliyor. Ya orada kalıp, doğanın saptadığı zamanın geçmesini bekleyeceksin, sonra bir gün, kanlara sıvılara bulanıp, ilk yalnızlığını tamamlayarak, ikinci büyük yalnızlığına başlayacaksın. Ana rahminin sıcak koruyuculuğundan, yaşamın içine çığlıklarla, savunmasız dalıvereceksin. Ya da soğuk bir metal, zorlayarak, parçalayarak seni benden koparacak. Kanlı parçaların bir kabın içine atılacak. Ben seni bir kez olsun göremeden, sana ait kalıntılar, pis borularla yeraltına gidecek.

Benden önceki son kadın da içeri girdi. Şimdi de ben sürükleniyorum. Çoraplarımı, külotumu çıkartıyorum. Kendimi bıraktım, ağlıyorum. Sarsılarak ağlamak, tek yapabildiğim bu. El yordamıyla bulduğum kürtaj masasına yattım. Her şey soğuk.

Duraklar

İlk durakta mı basmalı
İnecek var düğmesine
doğru durak değilse
duraklar
kuşatılmışsa kurşunlarca
O zaman kitap okumalı
Son durağa kadar

Mustafa TABAK

İnsanlar, aletler, bakışlar, eller ve yaşam... Biraz sıcaklık, n'olur biraz sıcaklık duyurun bana...

Bacaklarımı kaldırarak iki yana ayırdılar, dizlerimi yerleştirdiler. Metal ve çinko kapların ürpertici sesleri geliyor. Havası gittikçe tükenen bir fanusta gibiyim. Sol kolumda bir yanma duydum. Yattığım yerden, dizlerimin arasından kafalar görüyorum. Eldivenlerini giyerek, yeşil maskeli biri yaklaşıyor, gözlerine bakıyorum, derinlere saklanmış bir sıcaklığı yakalayabilirim belki. Yeşillerin arasından bakan gözleri, gözlerimle buluştu, gözlerimiz konuşuyor. Aletleri eline almasın! Çok güçsüzüm. "Bebeğimi istiyorum, indirin bacaklarımı, serumu çıkartın kolumdan, kucaklayarak, gülümseyerek girin kollarıma, sevgiyle okşayın saçlarımı" Beni anlıyor, anlamalı. Göz kapaklarım zorlanıyor... Renkler, insanlar birbirine karışıyor. Uyuyor muyum? Sevecen bir el gözyaşlarımı mı siliyor? Saçlarımı mı okşuyorlar? Terk edilen, korkmuş çocuk çığlıkları duyuyorum. Yoksa parçalanan bebeğim kendi ağıtını mı söylüyor... Gözlerimizle konuştuğumuz doktor kollarımdan tutarak beni masadan indirip, bebeğimi kurtarıyor mu? Onun omzuna yaslanıp mutluluğumu anlatmak istiyorum. Yine umarsız çocuk çığlıkları duyuyorum...

Çok uzaklardan, çocukluğumdan gelen bir müzik, okul çıkışındaki neşeli çocuk seslerine karışarak bulunduğum odayı kaplıyor. Saçlarımı savurarak, yalın ayak çocukluğuma koşmak isterken, dirençsiz göz kapaklarım, boyutlarını yitirmiş görüntüleri örtüyor, ardından bebeğim ile ben yeni yolculuklarımıza başlıyoruz.

YILDIZ GÜNCESİ

Cengiz GÜNDOĞDU

13 Kasım Pazartesi

Bugün *Yeni Şafak*'ta, Taha Kıvanç, "Düşenin dostu olmaz" diyor, Nail Keçeli'den, Rüştü Saraçoğlu'ndan örnekler veriyor.

Yazı, "Düşenin dostu olmaz" diye bitiyor.

Nail Keçili'yle Rüştü Saraçoğlu'nun hayatları gazetelere yansıdığı için, bunların nasıl yaşadıklarını ben de az buçuk biliyorum. Çevrelerinde kadınlı-erkekli bir topluluk vardı, kendileri merkezdeydi.

Yazıdan öğrendiklerim de oldu. Şimdi aranan Etibank'ın Genel Müdürü Şükrü Karahasanoğlu o zamanlar "kartal"mış. Etibank'ın birinci yılı, Zülfü Livaneli'nin konseriyle kutlanmış.

Nail Keçili, Rüştü Saraçoğlu, Şükrü Karahasanoğlu şimdi yapayalnızmış.

Bu konuda düşüncemi söylemek istiyorum. İlkin şu. Dostla, tanıdığı ayırmak gerekiyor. Benim görüşüme göre, insanın birçok tanıdığı vardır, ama dostu çok azdır... belki de yoktur.

Yıllar önce lise birinci sınıftayken, Edebiyat öğretmenimiz yazılı bir ödev verdi. *"Dostunuz bir suç işledi, bu yüz kızartıcı bir suç da olabilir. Bu durumda n'aparsınız."* Bir kişinin yanıtı doğru, sağlıklı bulundu. O yanıt şöyleydi, *"Suç n'olursa olsun, dostumu bir saniye bile yalnız bırakmam. Herkesin içinde değil, yalnızken dostumun bu işi hangi koşullarda, nasıl yaptığını irdeler, sorunu iyice anlarım. Daha sonra dostumu, yine yalnızken eleştiririm. Ama bundan ötürü dostumu asla aşağılamam."*

Bu yanıtı veren bendim. Aradan yıllar geçti. Bu ilkemi değiştirmedim.

Gelelim şimdi yalnız kalanlara... düşenlere... En baştan şunu söyleyeyim. Böylesi kişiler benim dostum olamaz. Ama diyelim, bu yanlarını bilmeden ben bunlarla dost oldum. Söz gelimi Nail Keçili'nin dostuyum. Onla birlikte yokolma pahasına Nail Keçili'yi yalnız bırakmazdım.

Peki, Nail Keçili niye yalnız kaldı. Bu sistem bütün insani değerleri yerlebir etti. Bu, ne getirdi. Şunu getirdi. Marks, *"Sen, insanı insan olarak ve onun dünya ile ilişkisini de insani bir ilişki olarak görürsen, sevgiyi ancak sevgi ile, güveni ancak güvenle değiştirebilirsin."* diyor.

Bu sistem, işte bu bilinci yıkıma uğrattı. Kişiler, insanı, insan olarak görmüyor. İnsana bir çıkar öğesi diye bakılıyor. Çıkar ögesi dendikte, para, ün, iktidar, maddi hazlar bu çıkarın içlemini oluşturuyor. Tabii bu tür ilişki, "dostluk" perdesiyle örtülüyor.

Merkezde duran kişi, herhangi bir nedenle düşürüldükte, bütün toplum namus temsilcisi oluyor, düşürülene "Namussuz" diye saldırıya geçiyor. Düşürülen yumruk üstüne yumruk yerken, bir de ne görsün en önde "dostlar". İşte bu yüzden Nail Keçili *"Neyim var, neyim yoksa satın, nereye ne ödeme yapmak gerekiyorsa yapın, bundan sonra ben yokum"* demiş yakınlarına.

Sen aslında hiç yoktun... insan olarak yoktun. Para, iktidar olarak vardın. Bu tür ilişkilerde hep böyledir.

Peki, niye düştü Nail Keçili. Ciddi bir olasılıkla para dağıtımını adil yapmadı. Ya da hasımlarına göre "hak"kından fazlasını aldı. Düşürüverdiler.

Keçili üzülmesin. "Dostuna" ne adına olursa olsun ihanet eden mutlaka bir "dostunun" ihanetine uğrar. Bu, böyledir. Çünkü arkadan vurucu hain, ancak arkadan vurucu bir hainle "dost" olabilir.

Hiç kimse bunu masal diye okumasın. Bu söylediklerim insanlık tarihinden çıkarılmış, damıtılmış doğrulardır.

Hiç kimse unutmasın. Toplumsal ilişkilerin şaşmaz yasasını bir kez daha söylüyorum. Arkadan vurucu hain, bir gün mutlaka arkadan vurucu bir hainin saldırısına uğrar.

17 Kasım Cuma

Hapishanelerde F Tipi'ne karşı açlık grevleri başladı. Uzun süreli açlık grevleri ölüme kadar gidiyor. Sağ kalınsa bile sağlık sorunları devam ediyor.

Neden bu noktaya gelindi.

Türkiye'de herhangi bir sorunu, konuşarak çözmek mümkün değil. Söz gelimi af yasası. Af yasası dendikte partiler birbirine giriyor. Afla ilgili olmayan istekler koz diye kullanılıyor.

Hapishanelere geldikte. Hapishanelerin düzeltilmesine kimsenin itirazı yok. Ancak siyasi iktidar, hapishaneleri düzelteceğim diye, hücrelere kapatmayı tasarlıyor. Karşı çıkılan bu. Yazıldı, çizildi... ta Adalet Bakanı'na gidenler oldu. Siyasi iktidar bütün bu yazılanlardan milim etkilenmedi. O zaman kimi siyasi kümeler, "Peki, o zaman biz açlık grevine gidiyoruz." dediler.

Şimdi durum bu merkezde dururken Bilgesu

Erenus'tan bir telefon. "Anneler bizim evde açlık grevinde..."

Bilgesu bu... doğru buldu mu, bütün gücüyle doğrunun yanında yer alır.

Dün akşam Bilgesu'nun evindeydik Berrin Taş, İsmet Alıcı, Nejat Aras, Mehmet Esatoğlu, Lale Ulutepe, bir de ben.

Açlık grevini başlatan anneler, direnç simgesi gibi karşıladılar bizi. 1996 yılında *Kurtuluş* gazetesini satarken katledilen İrfan Ağdaş'ın annesi Şükran Ağdaş, Şenay Hanoğlu'nun eşi Bayrampaşa'daymış. Fatma Şener gönüllü.

Hepsi kararlı... Ölene kadar devam edecekler. Soruna bugün için, kendileri için bakmıyorlar. Gelecek için, insanlık için bakıyorlar.

Şunu söylemem gerekiyor. Dün, Bilgesu'nun evinde tarihin önemli bir noktasını yaşadık. Şu anlamda. Bugün, bir yıl öncesinin ceza sistemi yoksa, biz, bunu adını bilmediğimiz nice insanın mücadelesine borçluyuz. Dün, bizler, Bilgesu'nun evinde tarih yapan insanların arasındaydık.

Neyin mücadelesi veriliyor. İnsanın iç dünyasını çökerten bir ceza sistemine karşı mücadele veriliyor. Üstelik nesnel açıdan bakıldıkta, bugün siyasi mahkum sayılanlar güzel bir dünya için mücadele veriyorlar.

Güzel bir ülkede yaşadığımızı kim kabul edebilir. Güzel bir ülke için mücadele edenleri icad edilmiş yasa maddeleriyle mahkum etmek... Hayır, insanlık bunu kabul edemez.

Sen, insanın en küçük insani eylemini, icad ettiğin maddelerle suç unsuru içine sok, sonra buna adalet de.

Farabi, kimilerine göre *"Adalet, her kim olursa olsun yolu üzerine dikilen varlığın ezilmesidir"* der. Bu görüşü sert bir biçimde eleştirir.

Türkiye'de olan bu değil mi. Adelet isteyenleri, antikomünistlik yaparak ezenlerin kimisi, bugün sokağa çıkacak durumda değil.

Dün gece Bilgesu'nun evinde adaletin içeriğini insanileştirme mücadelesinin odak noktasını yaşadık.

Berrin Taş, İsmet Alıcı kendi şiirlerini okudu. Nejat Aras, Güngör Gençay'ın şiirini okudu. Ben bir öykümü okudum.

Gece yokuşu çıkarken, yarın sabah olacak dedim. Öyle demiş Tevfik Fikret sabah olur.

21 Kasım Salı

Hastayım.

Durum bu kez ciddi... Yıllar önce fıtık, bağırsak boğulması yüzünden kesip biçmişlerdi beni rezil bir hastanede. Bıldır, Taksim'e taşınırken fıtık patladı. Düne kadar sorunu geçiştirdim. Bu sabahtan beri iyi değilim. Sol kasığım bıçakla kesiliyor sanki. Barsak hareketleri durdu. Karnımda alevler dolaşıyor.

Karaya oturmuş gemisini kurtarmaya çalışan kaptan gibiyim.

Az sonra seminer için karşıya... Selimiye'ye... *Kültür Dostları*'na gideceğim. Nasıl mı... bilemiyorum. Aslında Trakya'ya gidebilseydim. İstranca dağlarına... Özgürlük kokan Trakya dağlarında iyileşirdim belki

Trakya... güzel Trakya... Dağlar... Ne güzeldir o türkü *"Dağlar dağlar-viran dağlar-yüzüm güler, içim ağlar-yüreğimden kanlar damlar.."*

Hastayım. Durum ciddi.

6 Aralık Çarşamba

Dergideyim... *İnsancıl*'da... Geçip giden günleri düşünüyorum... 21 Kasım'da "Hastayım. Durum bu kez ciddi" demişim.

Hani, gemi karaya oturur da, kaptan gemisini kurtarmaya çalışır ya, salıdan cuma sabahına kadar kendimi kurtarmaya çalıştım. Sancılar... ağrılar içinde.

Peki, nasıl dayandım üç gün. Epiktetos'u düşündüm. Ayağı, kancayla kırılırken bile gık dememiş Epiktetos. Ben de dayanırım dedim. Dayandım ama çözemedim sorunu. En sonunda hekim arkadaşlar, cerrahi bir işlemin şart olduğunu söylediler.

24 Kasım cuma günü, Berrin Taş beni, Gülay'ın arabasına bindirdi, *Acıbadem Hastanesi*'ne götürdü.

Burda bir noktanın bilinmesini istiyorum. Yıllar önce, yine buna benzer bir olayda *Kartal Devlet Hastanesi*'nde kesip biçtiler beni.

Kartal Devlet Hastanesi, aslında bir hastane değildi. Bir işkence eviydi. Hekimlerde, hiçbir insani değer yoktu. Hayvan leşine bakar gibi bakıyorlardı hastalara.

Hataneden çıktıktan sonra psikolojik açıdan çöktüm. Hekimlerin, hastalara hayvan leşine bakar gibi bakmalarını kabullenemedim.

İnsancıl'da odama kapandım. Tam iki ay *Kartal Hastanesi*'ni havaya uçurmayı tasarladım. Böyle bir durumda yalnız hekimler değil, hastalar da paramparça olacaktı. En iyisi, cerrahların karınlarını deşip, bağırsaklarını parça parça etmekti.

Tabii bunlar yanlıştı. Ama bütün bunları bana düşündürten hekimleri lanetledim.

Telkinle... insani değerlerimi düşüne düşüne... insani değerlerime tutuna tutuna bu tatsız durumdan kurtuldum.Tam iki ay sürdü bu...

Bir süre sonra bir gün Hatice Parlak adlı bir hanım geldi *İnsancıl*'a. *Koç Allianz*'ın yetkilisiymiş. Yazarlara özgü, sağlık sigortası yapıyorlarmış. İşte o gün Berrin Taş'ın üstelemesiyle sigortalı oldum.

Bu sigorta tam altı yıl sürdü.

Ben zırt pırt hastalanan, hekime, hastaneye giden biri değilim. Bu yüzden ödemelerim azaldı, ama güvence 10 milyara çıktı.

İşte bu güvenceyle Berrin Taş, beni doğrudan doğruya *Acıbadem Hastanesi*'ne götürdü. Orda tanıdığımız şair arkadaşımız Nevzat Gürman var. Nevzat Gürman profesör ama, neyin profesörü olduğumu bilmiyordum. Nevzat Bey, bizi genel cerrah Armağan Özel'e gönderdi.

Armağan Özel okuyan... Sennur Sezer'i, Adnan Özyalçıner'i, Öner Yağcı'yı tanıyan, yazarları, şairleri seven bir hekim çıkmaz mı. Böylesine gökte ararken yerde bulmak denir.

Hemen o saat hastaneye yatırıldım.

Kesip biçildim daha sonra. Bu süreci anlatmak gereksiz. Bu noktada bilinmesini istediğim şu. *Acıbadem Hastanesi*, hastaya insancıl bakılan bir hastane. Beş gün kaldım orda. Beni rahatsız eden tek bir nokta olmadı.

Düşünün Kartal'da hekimlerin elinde hayvan leşi gibi itelenmişken, *Acıbadem Hastanesi*'nde insanca işlem gördüm. Kesilip biçilmeden önce bir dolu dönemlerden geçirildim. İç hastalıkları hekimlerinden tutun, psikologlara kadar odama kadar gelip beni evirip çevirip dinlediler.

Düşünün Kartal'da, tansiyonum olduğunu, kalbimde bir sorun olabileceğini bağıra bağıra söylememe karşın, *"Senin babanın uşağı yok"* diye itilerek, kakılarak kesip biçme odasına sokuldum.

Acıbadem Hastanesi'ne geldikte... Hem kesilip biçilmeden önce, hem kesilip biçildikten sonra, tansiyonum, kalp atışlarım, sinirlerim, beden ısım dakika dakika gözümün önünde denetlendi.

Şimdi soruna şöyle mi bakalım Acıbadem paralı hastanedir. Tabii bunları yapacaktır. Böyle bakarak sorunu çözemeyiz. Çünkü bu ülkenin sağlık politikası bozuk. Çözüm bu politikayı düzeltmekten geçiyor. Ama sağlık politikasının düzeltilmesi için, ülke yönetiminin kökten değiştirilmesi gerekiyor.

Nerden bakılırsa bakılsın ülke tatsız bir durumda. Dün gazetede okudum. Adana'da hastanede sıra beklerken ölüvermiş bir genç kadın. Kimsenin umurunda değil bu ölüm.

Tek bir kişi, hastane kapılarında öldükte... yüzbinler, bunu kendi sorunu görüp ayağa kaltıkta sorun çözülecek demektir.

Şimdilik derin bir umursamazlıkla öle öle yaşıyoruz.

7 Aralık Perşembe

Hep söylerim. Şöyle güzel bir düşmanım olsun isterdim. Ama insani değerler öylesine yerlebir oldu ki, düşman bile düşman olamıyor.

Güzel düşman nasıl olur. Güzel düşman kötücül, kalleş, korkak, zibidi değildir. Güzel düşman açıktan vuruşur. Arkadan vurmaz. Bel altına vurmaz. Haklı çıkmak için yalan söylemez.

Güzel düşman açıktan... teke tek vuruşur. Türkiye'de düşman böyle değil. Türkiye'de düşman düello edemez. Pusu kurar. Korkaktır. Zibididir, kalleştir.

Ne yazık, benim düşmanlarım da böyle.

Daha düne kadar benim öğrencim olma "gururu"nu taşıyan kimi kişiler, şimdi hayasızlığın, insafsızlığın en alt çukurunda zibidilik yapıyor.

Bir anlamda iyi bir hoca olamamışım ben. Kaç kez anlattığım Sokrates'ten milim etkilenmemiş bu zibidiler.

Bunları niye yazıyorum... derdim ne. Bu zibidiler, hastaneye dolaylı yoldan telefon edip, benim ölüp ölmediğimi öğrenmek istemişler.

Şu zillete bakın. Ben öldükte dünya onlara kalacak sanki. Ben öldükte, açıktan zil takıp oynasalar yine iyi. Mezarımın başında *"Vay hocam, sen kalk, biz ölek"* diye kendilerini yerden yere atar bu zibidiler.

Bir de "Ah vahla" dedikodu üretmişler. Güya benim ciğerlerim bitmiş, birkaç günlük ömrüm kalmış.

Peki, n'olmuş birkaç günlük ömrüm kalmışsa. Derdi, bu zibidilere mi düştü. Ne anlamı var böyle bir dedikodunun. Anlarım, *İnsancıl* büyük bir holding olur da, benim birkaç günlük ömrüm kaldı dedikodusuyla borsada *İnsancıl* hisselerinin değeri düşer.

Hep şunu söylerim. İnsanın bir inancı olmalı. Ya tanrıya inanmalı, ya insana.

Tanrıya inanan... ciddiyetle tanrıya inanan. kötücül duygulardan arındırır kendini. Öbür dünyada azap çekme düşüncesi, bu inanç, insan için bir yaptırım gücü olur.

Tanrıya inanmıyorsa, insana inanmalı. İnsana inanç, insanın başarıları, bir yaptırım gücü olur insanda. İnsanlaşma sürecinde, insanın verdiği mücadele, bu mücadeleyi kavrayış kötücül duygulardan arındırır insanı.

Bu inançlardan hiçbiri yoksa kişide, o kişiyi kötücül duygulardan arındıracak hiçbir yaptırım gücü yoktur. Böylesi bir kişi dost olamaz, düşman olamaz. Çok rahat bir biçimde en yakın dostunu, ya da hocasını satar. *"Bu benim dostumdur, bu benim hocamdır"* diye bir değeri yoktur.

Diyelim, böylesi bir kişinin evine gittin. Sana sunduğu bir bardak çaya bile mutfakta tükürmüştür. Tükrüklü çayı içmeni zevkle seyreder. Bunun hiçbir gerekçesi yoktur. O öyledir, öyle yaşar.

Bir kez daha söylemem gerekiyor.İnançsız insanda vicdan oluşmaz.

Ya tanrıya inanacaksın ya insana. İkisine de inanmayan kişi vicdansızdır, kötücül duyguların tutsağıdır. Zillet çukurunda çırpınıp dururlar. Benim düşman olamayan, vicdansız, bütün insani değerlerini yitirmiş kötücül düşmanlarım gibi.

8 Aralık Cuma

Bu sabah, hekime, Armağan Bey'e gittik Berrin Taş'la. Kesip biçilen yerde birkaç gündür süren akıntı, bu sabah çoğaldı. Bu yüzden gittik hekime.

Akıntı önemli değilmiş. Dahası birkaç gün sürermiş. Bunu öğrendikten sonra hızla *İnsancıl*'a geldik. İsmet Alıcı'yı aldık, doğruca *Türkiye Yazarlar Sendikası*'na. F Tipi'ne karşı başlatılan ölüm orucunu desteklemek... daha doğrusu siyasal iktidarı uyarmak için, dört yazar kuruluşuna üye yazarlar, şairler dönüşümlü olarak açlık grevine başladılar.

Bu eyleme destek vermek için gittik Sendika'ya. Yeni kesilip biçildiğimi... pansumanlı durumda bile Sendika'ya geldiğimi öğrenen yazar arkadaşların gösterdiği özen beni pek duygulandırdı... Bu tür etkinlikler yazarların, şairlerin temel görevidir. Yüzlerce insan ölüme giderken bizler sessiz kalamayız. Gerçi ben rahatsızlığım nedeniyle açlık grevine katılamıyorum. Ama sık sık Sendika'ya uğrayarak bu eyleme desteğimi sürdüreceğim.

İsmet Alıcı pazar günü dönüşümlü açlık grevine başlayacak...

11 Aralık Pazartesi

Dün, *Tohum Kültür Merkezi*'ndeydik, hem İnsan Hakları Yıldönümü, hem de F Tipi için. Sennur Sezer, Berrin Taş, Kemal Özer, Sinan Karahan, Yılmaz Yeşildağ, Gülay Yılmaz, Cemil Çamoğlu, bir de ben şiirler okuduk.

Etkinlik Tevfik Çimen'in gitar dinletisiyle başladı. Berkant Kaya'nın türküleriyle bitti. Bu ara ben Berkant Kaya'dan Trakya türküsü istedim. Berkant Kaya Dramalı Hasan türküsünü söyledi.

Etkinliği Leyla Lüle sundu.

Can sıkıcı günler yaşıyoruz. Karma karışık bir koşullu salıverme çıkarıldı af diye. Hapishanelerde ölüm oruçları dönülmez bir noktaya geldi. Hergün bir yolsuzluk haberi. İşte böylesi tatsız, iç karartıcı bir dönemde, *Tohum Kültür Merkezi*'ndeki etkinlik, insanın yüreğine az da olsa su serpti.

Katillerin milletvekili olabildiği bir ülkede yaşıyoruz. Bütün insani değerler, gözümüzün önünde yerle bir ediliyor.

Bakınız, bir şair, Miklos Radnoti, Kalıntı adlı şiirinde ne söylüyor, *"Öyle bir çağda yaşadım ki, bu dünyada,/ muhbirlik erdemdi, kahraman sayılırdı/ katiller, hainler ve hırsızlar/ susan varsa, çağın ulularına övgü düzmeyen/ bir vebalı gibi nasibini alırdı nefretten."* (Köpükten Gök, Türkçesi. K.Özer-E Tasnadi, Yordam Yayınları)

İşte bu dünyada, alçaklığın, onuru, erdemsizliğin, erdemi, kalleşliğin, yiğitliği yerlebir ettiği bu dünyada Tohum Kültür Merkezi'nde onurlu, erdemli, yiğit insanlarla bir araya gelmek... işte geleceğimizin umudu burda.

Bu ülke, katillere, alçaklara, onursuzlara, sömürücülere bırakılmayacak.

12 Aralık Salı

Sonunda kış geldi.

Kesip biçildiğimin ertesi günü, salı günü, bir yağmur, bir rüzgar, gözgözü görmüyordu. Tabii hastanede yattığım yerden görebildiğim kadarıyla. Hemşirelere "Hava ne güzel değil mi" dedikte şaşırmışlardı. Hemşirelerin dediğine göre, benden başka herkes yakınıyormuş havadan.

Kesip biçili olmasaydım, çıkıp yürürdüm yağmurlu, rüzgarlı havada. Ertesi gün, bulutlar gitti, güneş geldi. O günden dün geceye kadar bayağı sıcaktı havalar. Dün gece seminerden çıktıkta baktım, şakır şakır yağmur yağıyor. Neyse, "Kış geldi" dedim.

Şimdi yağmurlu bir günde yazıyorum. Hava pek soğuk değil. Rüzgar da yok. Belki başlar o uğultulu kış rüzgarları. Sıcak odada bile için için üşürsün.

Biliyorum, bu ülkede bir güzelliği, içine çeke çeke, doya doya yaşamak mümkün değil. Herşeyin bulandırıldığı bir alabora dönemi yaşıyoruz. "Bu kadarı da olmaz" denebilecek noktayı aştık. Kendini hiçbir değere karşı sorumlu tutmayan kişilerin toplamı olduk.

Böylesi bir ortamda, beni sanki, hep doğa kendine çağırıyor. Ormanlar, karlı dağlar, salkım söğütleri yıkayarak akan büyük akarsular, kabına sığmayan o kocaman denizler.

Hiç durmadan yürümek... doğanın derinliğinde yitip gitmek...

13 Aralık Çarşamba

Hastanede kesilip biçildikten, birkaç saat sonra alışık olmadığım bir bunalım geçirdim. Yattığım yatak kızgın çiviliydi sanki. Israrla, inatla yatağımın değiştirilmesini istiyordum.

Anımsıyorum, çok iyi anımsıyorum. Yatağım değiştirilirken çekip gitmeyi düşünüyordum. İnsanlar hapishanelerde ölüm kalım mücadelesi verirken ben hastaneye sığınmıştım sanki. Bir de şu, çok ciddi biçimde canımı sıkıyordu. Otuz yıllık arkadaşım Mehmet Esatoğlu'na, arkadan, kalleşçe saldırılar başlamıştı. İçim acıyordu Esatoğlu'nu yalnız bıraktığım için.

Şu bilinsin. Bende arkadaşlık duygusu çok yüksektir. Arkadaşım için, bir saniye duraksamaksızın kendimi ateşe atarım.

Zaten hastaneye yattığım günden beri soruluyordu. Neye üzülmüştüm ki, bağırsaklarım birbirine girmişti.

Öğrenmek için sormuştum. Üzüntü bağırsakları etkiler mi. Etkilermiş. Bunun üstüne hekime "Neye üzülmüyorum ki" demiştim.

Sonra Afşar Timuçin'in eşi Yüksel hanımın öldüğünü öğrendim. "Dayan yüreğim" dedim.

İşte o bunalım saatlerinde bir iğne yaptılar bana. Mayıştım. Sonra biri geldi, psikiyatrmış. İlle üzüntümü öğrenecek.

Bilmiyor, benim, baştan başa üzüntüyle yapılandığımı... Şöyle dedim o hekime "Beni çözümlemeniz için, 6-7 Eylül'ü, 27 Mayıs'ı, 12 Mart'ı, Kanlı 1 Mayıs'ı, 12 Eylül'ü, Sıvas Kırımı'nı incelemeniz gerekir. Bitmedi. Sinsice hayatıma giren, arkadan vurucuları, kalleşleri de tanımanız gerekir. Bu canlı et yiyiciler, her gagalamada et kopardılar benden. Oysa beni, annem, insanlığa adamak için yetiştirdi. Ama onlar hep arkadan vurdular. Bugün ayakta durabiliyorsam bunu felsefeye borçluyum. Ama burdan geleceğe baktıkta, geleceği çok karanlık görüyorum. Çünkü insan, insanlığını yitirdi. İnsanlığını yitiren biriyle ne yapılabilir ki... Rahat bırakın beni... Beni, benle bırakın." sözümü bitirdim, başımı çevirdim. Pencereden görünen bulutlara baktım. Orda, bulutların arasında bir çocuk top oynuyordu. Bendim o. El ettim. "Gel" dedim.

Geldi... içime girdi.

Şimdi birkaç gündür ülkemde olanlara bakıyorum. Bir genç afiş asarken öldürülüyor. Ertesi gün polis arabası taranıyor... iki polis öldürülüyor. Dün, İstanbul'da polisler Vilayet'e yürüyor.

Türkiye'de yaşayan herkes şunu bilir. Bütün bunlar bir oyun. Birileri ortalığı karıştırıyor. Bir ordan, bir burdan derken ortalık karışsın.

Arkadan vurucu... kalleş et yiyiciler hiç boş durmuyor... Hiç boş durmaz. Neredeyse mutlaka orayı karıştırır.

Hani o çocuğa gel demiştim ya... çocuk da içime girmişti ya... az önce onu gönderdim. "Git" dedim. "Git, bulutlarda top oyna sen."

Gitti.

Ben işte böyle üzüle üzüle yaşayacağım.

ÜZÜNTÜ

Sevgideğer Arkadaşımız, Hocamız **Afşar TİMUÇİN**'in
Sevgili eşi
YÜKSEL TİMUÇİN'i
yitirdik.

26/11/2000'de yitirdiğimiz Yüksel Timuçin, 27/11/2000'de Zincirlikuyu'daki aile kabristanına defnedildi.
Derin bir üzüntüyle Timuçin Ailesine sabır diliyoruz.

İNSANCIL Emekçileri- İNSANCIL ATÖLYESİ Katılımcıları

RÜZGARA KOŞAN ÇOCUK

Rüzgarı tutmaya koşan çocuk
Kar fırtınalarına alışık değilsin
Seni incitmesin soğuk akşamlar

Bir kibrit çöpü gibi kimsesizsin
Karanlık yollara düşerken
Yolunu kesmesin dağlar

Kapkara boşluklara dalacaksın
Geçeceksin korkunç ormanları
Bulutlar ellerinden kayıp gidecek

Bu serüven bitmeyecek
Kendini yokluklara hazırla
Dönüş yok
Güneşi bulana kadar

Afşar TİMUÇİN

İnsancıl Atölyesi

Aralık 2000 Seminer Programı

	KONU	GÜN	TARİH	SAAT
CENGİZ GÜNDOĞDU	YAZARLIK	PAZARTESİ	8-15-22-29	18:30-20.30
EBRU OKTAY	SAĞLIK BİLGİSİ	SALI	2-9-16-23-30	18:30-20.30
BERRİN TAŞ	EDEBİYAT	ÇARŞAMBA	3-10-17-24-31	18:30-20.30
CENGİZ GÜNDOĞDU	FELSEFE II	CUMA	5-12-19-26	
İNSANCIL FELSEFE GRUBU	FELSEFE I	CUMARTESİ	6-13-20-27	19:00-21.00
MEHMET ESATOĞLU	TİYATRO	PAZAR	7-14-21-28	10:00-14.00